

**ORTA DOĞU'DAKİ
GELİŞMELERİN IŞIĞINDA
TÜRKİYE'NİN AVRUPA
BİRLİĞİ ÜYELİK
PERSPEKTİFİ**

05 KASIM 2012

Editör:

Özgür TONUS

ADOM YAYINI NO: 02

Sempozyum Kayıt Deşifresi:

Aslıhan İLHAN

Cansu TAHAN

Elif TEKİN

Fatih GÖKYILDIZ

Tuğçe UYAR

© Anadolu Üniversitesi Avrupa Birliği Araştırma, Uygulama ve Dokümantasyon Merkezi (ADOM)

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları ADOM'a aittir.

İlgili kuruluştan izin almadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright © 2013 by ADOM

All rights reserved. No part of this book may be reproduced or stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means mechanical, electronic, photocopy, magnetic, tape or otherwise, without permission in writing from the ADOM.

ISBN: 978-605-4679-04-1

1. Baskı

Bu kitap Ofset Fotomat Tesislerinde 500 adet basılmıştır.

Ankara, Mart 2013

Program

ORTA DOĞU'DAKİ GELİŞMELERİN IŞIĞINDA TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİK PERSPEKTİFİ

05 Kasım 2012, Pazartesi

09:30 Kayıt

10:00 Açılış Konuşmaları

Doç. Dr. Özgür Tonus

ADOM Müdürü

Dr. Colin DÜRKOP

Konrad-Adenauer-Stiftung Derneği Türkiye Temsilcisi

Prof. Dr. Mustafa CAVCAR

Anadolu Üniversitesi Rektör Yardımcısı

11:00 Orta Doğu'daki Gelişmeler ve Türkiye'nin Dış Politikası

Prof. Dr. Çağrı ERHAN

Ankara Üniversitesi, Öğretim Üyesi ve ATAUM Müdürü

Doç. Dr. Özlem TÜR

ODTÜ, Öğretim Üyesi

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Çınar ÖZEN

Ankara Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Tartışma

13:30 Avrupa Birliği'nin Orta Doğu Politikası

Prof. Dr. Ercüment TEZCAN

Galatasaray Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Tarık OĞUZLU

Uluslararası Antalya Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Oturum Başkanı: Prof. Dr. S. Rıdvan KARLUK

Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi Dekanı

Tartışma

15:30 AB Üyelik Perspektifinde Türkiye'nin Dış Politikası

Prof. Dr. Çınar ÖZEN

Ankara Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Kadri GÜRSEL

Milliyet Gazetesi

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Özgür TONUS

Anadolu Üniversitesi, Öğretim Üyesi ve ADOM Müdürü

Tartışma

17:00 Kapanış

İçindekiler

Program	i
İçindekiler	ii
ÖNSÖZ	iii
AÇILIŞ KONUŞMALARI.....	7
Doç. Dr. Özgür TONUS	7
Dr. Colin DÜRKOP	8
Prof. Dr. Mustafa CAVCAR.....	10
1. OTURUM.....	12
Orta Doğu'daki Gelişmeler ve Türkiye'nin Dış Politikası	12
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Çınar ÖZEN	12
Prof. Dr. Çağrı ERHAN.....	14
Doç. Dr. Özlem TÜR	23
1. Oturum Soru - Cevap Bölümü	29
2. OTURUM	44
Avrupa Birliği'nin Orta Doğu Politikası	44
Oturum Başkanı: Prof. Dr. S. Rıdvan KARLUK	44
Prof. Dr. Ercüment TEZCAN.....	45
Doç. Dr. Tarık OĞUZLU	49
2. Oturum Soru - Cevap Bölümü	53
3. OTURUM	61
Avrupa Birliği Üyeliği Perspektifinde Türkiye'nin Dış Politikası	61
Oturum Başkanı: Doç. Dr. Özgür TONUS	61
Prof. Dr. Çınar ÖZEN	62
Kadri GÜRSEL	68
3. Oturum Soru - Cevap Bölümü	74
Sempozyumdan.....	83

ÖNSÖZ

Anadolu Üniversitesi Avrupa Birliği Araştırma, Uygulama ve Dokümantasyon Merkezi (ADOM)'un temelini Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi bünyesinde 1967 yılında kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu Enstitüsü oluşturmaktadır. Bu nedenle ADOM Türkiye'de ilk kurulan AET Merkezleri arasında yer almaktadır. Kuruluşundan itibaren Merkezimiz Türkiye'nin Avrupa Birliği uyum sürecine katkı sağlamak, AB ve AB-Türkiye ilişkileri konularında araştırmalar yürütmek, uygulamaya yönelik çalışmalarda bulunmak ve kamuoyunu bilgilendirmek amaçlarıyla faaliyet göstermektedir.

Bu nedenle Türkiye-AB ilişkilerini ilgilendiren, bölgemizdeki her türlü gelişme de faaliyet alanımıza girmektedir. 05 Kasım 2012 tarihinde gerçekleştirdiğimiz etkinlikte "Arap Baharı" olarak adlandırılan bölgesel değişim sürecine Suriye özelinde bakarak AB üyelik perspektifinde bir bakış açısı geliştirmeyi hedefledik. Alanında uzman birçok akademisyen ve gazetecinin gerçekleştirdiği sunuşlar, konuya ilgi duyan katılımcıların sorularıyla biraz daha derinleşti. Ortaya çıkan sonuçların sadece etkinliğin gerçekleştiği salonlarda sınırlı kalmasının kamuoyu ile bilgiyi paylaşma amacımızla örtüşmeyeceğini düşünerek etkinliği bir kitap haline getirmek ihtiyacını hissettik.

Bütün bu sürecin başından itibaren bize desteklerini esirgemeyen Konrad Adenauer Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliğine özellikle teşekkür etmemiz gerekiyor. Bu destek sayesinde faaliyetimiz bu kitap ile taçlanmış oldu. Asistan öğrencilerimiz, başta Fatih GÖKYILDIZ olmak üzere Aslıhan İLHAN, Cansu TAHAN, Elif TEKİN ve Tuğçe UYAR organizasyon yetenekleri ile bize güç kattılar.

"Orta Doğu'daki Gelişmelerin Işığında Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyelik Perspektifi" isimli yayının konuya ilgi duyan tüm kesimlere katkı sağlaması umuduyla...

Özgür TONUS,

Eskişehir, 2013.

ÖNSÖZ

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik süreci uzun ve dolambaçlı bir yoldan geçmektedir. Kopenhag siyasal kriterleri olarak bilinen demokrasi, hukukun üstünlüğü, azınlık hakları, insan hakları gibi önemli konularda Türkiye büyük bir demokrasi süreci yaşamış ve hala yaşamaktadır.

Avrupa Birliği müzakere süreci kapsamında 35 fasıldan 13 tanesi müzakerelere açılmış olup bunlardan sadece bir tanesi müzakereye geçici olarak kapatılmıştır.

Türkiye'nin göstermiş olduğu özveri ve yaptığı reformlar Avrupa Birliği yolunda atılmış çok büyük adımlardır. Göstermiş olduğu ekonomik performansla da tüm dünyanın ve Avrupa'nın dikkatlerini üzerinde toplamayı başarmıştır.

Ancak Avrupa Birliği'nin son ilerleme raporu ile birlikte Türkiye adeta Avrupa Birliği'ne küsmüştür. İşte tam bu dönemde Türkiye, demokrasi, insan hakları, özgürlükler söylemleriyle ortaya çıkan ve dünyayı sarsan "ARAP BAHARI" na doğru eylem göstermiştir. Burada sorulacak soru Orta Doğu'daki bu gelişmelerin Türkiye'yi ne kadar etkilediği ve Avrupa Birliği perspektifinin değişip değişmediği olmalıdır.

İşte elinizde bulunan kitap Anadolu Üniversitesi ADOM ile işbirliği içinde yaptığımız toplantımız sonucunda ortaya çıkmış olup bu sorulara ışık tutacaktır.

Çok değerli konuşmacılarımız var. Hepsi konularında uluslar arası birer uzman. Eminim ki onların katkıları ve yaptıkları sunumlar konuyu daha iyi anlamınıza yardımcı olacaktır.

Ben kendilerine ve bu toplantıya vesile olan ADOM Müdürü Sayın Doç. Dr. Özgür Tonus'a emeklerinden ve katkılarından dolayı bir kez daha teşekkür ediyorum.

Son olarak Türkiye ve Almanya'nın çok eskilere dayanan ilişkilerinin daha da iyiye gideceği temennisinde bulunmak istiyorum.

Saygılarımla,

Dr. Colin Dürkop

Konrad Adenauer Stiftung Derneği

Türkiye Temsilcisi

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Doç. Dr. Özgür TONUS

Anadolu Üniversitesi Avrupa Birliği Araştırma, Uygulama ve Dokümantasyon Merkezi Müdürü

Değerli konuklar, “Orta Doğu’daki Gelişmelerin Işığında Türkiye’nin Avrupa Birliği Üyelik Perspektifi” sempozyumuna hoş geldiniz. Anadolu Üniversitesi Avrupa Birliği Araştırma, Uygulama ve Dokümantasyon Merkezi ile Konrad Adenauer Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği’nin birlikte düzenlediği bu etkinlikte, alanında uzman akademisyenlerin katkılarıyla Orta Doğu’daki gelişmelere Türkiye’den, AB perspektifini de katarak bir bakış açısı geliştirmek, tartışmak temel amacımız olacaktır.

Doç. Dr. Özgür TONUS

Arap baharı diye adlandırılan dönüşüm, günümüzde komşumuz Suriye’deki küresel savaşa uzayınca bizim de canımızı yakmaya başladı. Özellikle “küresel savaş” tanımını kullandım, çünkü Suriye özelinde bir çok küresel aktörün etkili olduğu bilinmektedir. Bu nedenle kısa dönemde Orta Doğu’da yeni bir denklem kurulamayacağını da göz önünde bulundurmak gerekiyor. Ülkemiz açısından bakıldığında, diğer taraftan AB ile

üyelik müzakereleri sürecinin tıkanması bir başka gerçek olarak karşımızda duruyor. Hatta uzun zamandır Avrupa Birliği hedefinin ülkenin siyasi gündeminden düştüğünü de söylemek sanırım yanlış olmayacaktır. Bu konuları ADOM'un yıl içinde düzenlediği diğer etkinliklerde ayrıntılı bir şekilde tartışmıştık. Türkiye'nin dış politikasında eksen kayması var mı, yok mu? tartışmalarını tamamlayan bir gündem oldu bugün konuşacaklarımız.

Bugün Orta Doğu'daki gelişmelerin Türkiye'nin dış politikasına nasıl yansıdığını, diğer taraftan Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerine etkisinin olup olamayacağını tartışacağız. Bu genel çerçeve içinde toplam üç oturumda gerçekleşecek etkinliğimizde öğleden önce oturumunda önce Orta Doğu'ya göz atacağız. Ardından AB'nin Orta Doğu'ya bakışını, ortak bir politika sergileyip sergileyemediğini tartışacağız. Son oturumda ise Türkiye'nin üyelik perspektifinden Orta Doğu'da neler oluyor onları tartışmaya çalışacağız birbirinden değerli konuklarla. Bayramdan sonra gerçekleştirdiğimiz bu ilk akademik etkinliğin tüm katılımcılara fayda sağlamasını ümit ediyorum. Umarım sunuşlardan sonra gerçekleşecek tartışmalar bizim konuya bakış açımızı biraz daha derinleştirebilir.

Etkinliğin düzenlenmesinde katkılarını esirgemeyen Anadolu Üniversitesi Rektörlüğüne ve Konrad Adenauer Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği çalışanları adına bay Dürkop'a özellikle teşekkür etmek istiyorum.

Dr. Colin DÜRKOP

Konrad-Adenauer-Stiftung Derneği Türkiye Temsilcisi

Sayın Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Mustafa Cavcar, ADOM Müdürü Doç. Dr. Özgür Tonus, çok değerli akademisyenler ve öğrenciler; benden de merhabalar iyi sabahlar saygılarımı sunarım. Anadolu Üniversitesi'ne ilk defa geldim ve bundan ötürü de çok memnunum. Bu kadar önemli bir konuda bir etkinlik düzenleme inisiyatifinin ortaya çıkmış olmasının ve toplantının çok kısa bir zaman zarfında organize edilmesini takdire şayan buluyorum ve bunun için huzurlarınızda organizatörlere çok teşekkür ediyorum. Toplantının konusu son derece aktüeldir. Orta Doğu'da yaşanan gelişmelerin Türkiye'nin ve AB'nin ne ölçüde etkilediği bu arka planda Türkiye'nin AB perspektifinin ne kadar değiştiği konusu hem Türkiye'nin, hem Avrupa'nın kamuoyunu meşgul etmektedir. Türkiye - AB ilişkilerinde yeniden bir hareketlenme olmasını çok yakın bir ihtimal olmasını kabul ediyorum.

Sayın Başbakan Erdoğan'ın AKP'nin son ve tarihi kabul edilen kongresinde AB üyeliği ile ilgili hiçbir şey söylememesi çok dikkat çekmişti. Buna karşılık geçen hafta gerçekleşen Berlin ziyareti sırasında kendisi bu konuda önemli mesajlar verdi. Başbakan Erdoğan'ın üyelik perspektifini pekiştiren ifadelerini Almanya'nın şansölyesi Merkel müzakerelerin dürüstlikle yürüyeceği sözüyle karşılık vermiş oldu. 31 Ekim'de

Konrad Adenauer Stiftung Derneği'nin Berlin'deki merkezinde "Türkiye ve AB: Geleceği Yeniden İnşa Etmek" başlığıyla yaptığı konuşmasıyla Sayın Bakan Bağış da Türkiye'nin tam üyelik yolundaki eksiksiz iradesinin altını çizmiştir. Bu konuşma kayda değer bir ilgi görmüştür. Sayın Bağış Türkiye'nin üyeliği dolayısıyla egemenlik haklarını devretmeye ne kadar hazır olduğu yolundaki soruya net bir biçimde olumlu cevap vermiştir. Sayın Bakan bir bütün olarak AB'nin egemenliği üye ülkelerin her birinkinden daha büyüktür diye konuşmuştur. Bu bağlamda öncelikle Almanya'da imtiyazlı ortaklık konusundan söz edilmiyor olmasına ve Almanya'nın tam üyelik müzakerelerine destek verdiğinin altını çizmek istiyorum.

Dr. Colin DÜRKOP

Ne var ki tam üyeliğe giden yol uzun ve dolambaçlıdır. Bilindiği gibi toplam 35 müzakere faslından bu güne kadar on üçü müzakereye açılmış ve bunların sadece bir tanesi geçici olarak müzakereye kapatılmıştır. Ancak bu durum yıldırıcı olmamalıdır. Türkiye'nin genel olarak Avrupa'da, özel olarak da Almanya'da ki algılanışında oldukça olumlu ve önemli bir değişim yaşandığını söyleyebiliriz. Türkiye hem İslam ve demokrasinin, hem geleneksel ve modernin yakaladığı uyum dolayısıyla, hem de son on yıldır kesintisiz sürdürülen siyasal istikrar ve ekonomik dinamizmi çok başarılı bir devlet ve çok başarılı bir toplum olarak kavramaktadır. Bu gelişme Türk halkı için haklı bir gurur kaynağıdır ve Türkiye'yi AB için çekici kılmaktadır.

Son olarak bugün burada Orta Doğu'daki gelişmeler ışığında, Türkiye'nin dış politikası AB politikası ve AB'nin tam üyeliği meselelerinde ki değerli katkılarınızı dinleyebileceğim için kendimi çok şanslı kabul ettiğimi dile getirmek istiyorum ve şimdiden tüm konuşmacı ve katılımcılara bunun için şükranlarımı bir borç biliyorum. Güzel bir etkinlik dileğiyle tekrar saygılarımı sunarım.

Prof. Dr. Mustafa CAVCAR

Anadolu Üniversitesi Rektör Yardımcısı

Sayın Dürkop, değerli hocalarım, değerli katılımcılar, değerli öğrenciler üniversitemiz ve Konrad Adenauer Stiftung Derneği işbirliği ile düzenlenmekte olan "Orta Doğu'daki Gelişmeler ve Türkiye'nin AB üyelik Perspektifi" konulu bu sempozyuma katılımlarınız için hepinize hoş geldiniz diyorum.

Prof. Dr. Mustafa CAVCAR

Bu arada ben de küçük bazı fikirlerimi bu konuda beyan etmek istiyorum. Her ne kadar da alanım havacılık ise de yıllardan beri biraz dış politika merakıyla da AB ve Orta Doğu bu tip konulara nitekim kendi alanımızda bunlarla ilişkisi olduğu için kısmen ilgileniyoruz. Bundan dolayı bazı fikirlerim var. Müsaadenizle bunları sizlerle paylaşmak istiyorum.

Türkiye'nin AB üyeliği çoktan gerçekleşmiş olması gerekirdi. Ama maalesef her iki taraftaki bir takım hepimizin bildiği malum nedenlerle bu sürüncemede kaldı. Bir türlü de tamamlanamadı. Şimdi Sayın Dürkop bahsetti, açılan fasıl sayısı ve tam olarak kapatıldığı söylenemez geçici olarak kapatılmış bir tek fasıl bu işin nereye gideceği konusunda her halde bakarsak politikacıların AB kanadında özellikle Türkiye'nin üyelik süreci belki yüz yıl sürebilir bu şekliyle baktığımızda. Geline nokta zaten su salon da onun göstergesi on sene önce, on beş sene önce hatta şöyle söyleyeyim beş sene önce böyle bir etkinlik olduğunda bu salonda ayakta insanlar olurdu, yer bulamazdınız. Demek ki bir şeyler iyi gitmiyor bu perspektiften bakıldığında her iki tarafta çok iyi niyetli insanlar var zaten gidebilen de varsa o iyi niyetli kişisel çabalarla giden bir istikamet. Tabi Orta Doğu konusuna geldiğimizde bu dünya tarihine bakıldığında zaten sürekli bizim havacılıkta vardır sahiplik değişimler adını verdiğimiz dünyada da ülkelerin politikaların veya durumları böyle sahiplikler değişimlerden geçer. Bu çerçevede baktığımızda Orta Doğu'da yeni bir sürece girmiş durumda. Aslında bunun sonucu hepimiz açıkça görüyoruz yükselen yani olumlu yönde şu anda bir takım kargaşalar devam ediyor ama her şey yerli yerine oturduğunda Orta Doğu'da daha farklı bir düzen oluşacak. Ama o daha farklı düzen yükselen bir düzen olacak. Öyle olduğunda da AB - Türkiye ilişkileri çok daha farklı bir boyuta gidecektir. O boyutuna gittiğimiz zaman da benim dileğim bu sefer Türk politikacılar AB'ye yüz senelik bir fasıllar oluşturmamasıdır. Çünkü işler oraya gidebilir diye gözükmüyor. Bunlar benim tabi ki dışarıdan izleyici olarak, kişisel olarak görüşlerim, konunun uzmanı değilim. Burada uzmanlarımız daha enine boyuna tartışacaklar ve daha farklı boyutlardan yaklaşacaklardır.

Ben tekrar bugünkü etkinliğin düzenlenmesinde destek olan Konrad Adenauer Stiftung Derneği'ne teşekkür ediyorum. Bugünkü toplantıya katılarak burada tartışmaları yapacak olan ayrıca soru ve cevaplarıyla tartışmalara katılacak olan diğer hocalarıma öğrencilerime toplantının başarıyla geçmesini diliyorum.

Saygılarımla,

1. OTURUM

ORTA DOĞU'DAKİ GELİŞMELER VE TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKASI

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Çınar ÖZEN

Ankara Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Sayın Rektör Yardımcım, Konrad Adenauer Stiftung Derneği'nin Sayın Başkanı, Sayın Dekanım, değerli meslektaşlarım ve değerli öğrenciler oldukça önemli bir toplantıya ev sahipliği yaptığı için Anadolu Üniversitesine ve Konrad Adenauer Stiftung'a desteklediği için ben de çok teşekkür ediyorum. Ama keşke daha çok öğrenci gelseydi. Gerçekten AB konusu belki biraz heyecanını kaybetti. AB başlığı taşıyan toplantılar belki gerçekten biraz daha az ilgi çekiyor ama bugün yapacağımız toplantı

Orta Doğu gelişmelerini de kapsadığı için aslında oldukça heyecanlı, güncel bir gelişme ve çok da önemli giderek de önemi artacak gibi görünüyor. Hem Türk dış politikasında hem de dünya siyasetinde... Keşke öğrencilerimiz, önemli bir fırsat bence, birazdan bu konuyu öğrenmek demeyeyim, birlikte düşünmek tartışmak bu konuda birlikte fikirlerimizi bir araya getirip gelişmeleri daha iyi anlamak için keşke daha çok katılsalardı. Ama ben öğleden sonraki oturumda, orada bende konuşmacıyım daha çok katılım olacağını ümit ediyorum. Bu benim konuşmacı olmamdan değil tabii, muhtemelen belki sabah erken olduğu için arkadaşlar kalkıp gelemediler ondan diye düşünüyorum.

Prof. Dr. Çınar ÖZEN

Ben oturum başkanı olduğum bütün panellerde konuşmayı çok severim. Genelde konuşmacılardan daha çok konuşurum ama belki Özgür hoca bunu bilerek, beni aynı zamanda konuşmacı yaptığından şimdi çok fazla konuşmayacağım. Sözü değerli konuşmacılara vereceğim. Bu oturumda çok değerli iki konuşmacımız var. Gerçekten ikisi de konusunun Türkiye'deki çok önemli uzmanları Prof. Dr. Çağrı Erhan onunla aynı bölümdeyiz, Ankara Üniversitesi Siyasi Bilgiler Fakültesi'nde Siyasi Tarih Ana Bilim Dalında öğretim üyemiz. Kendisi her ne kadar ATAUM'un Müdürü olsa da çok önemli bir Orta Doğu uzmanıdır. Orta Doğu'daki gelişmelerini çok yakından da takip ediyor. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden Özlem Tür hocam ise; o da ODTÜ'de Uluslararası İlişkiler Bölümünün en önemli Orta Doğu uzmanıdır. Aynı zamanda Orta Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)'nde çok

değerli katkıları da var. İki değerli konuşmacıyla bence güzel bir panel olacak. Evet bu panelimizin başlığı Orta Doğu gelişmeler ve Türkiye'nin dış politikası biraz vaktimiz de olduğu için uzun uzun konuşup uzun uzun tartışabiliriz. Şöyle bir yöntem izleyelim diye öneriyorum. İki konuşmacıyı dinleyelim ondan sonra salona söz verelim, herkes fikrini söylesin, yorum yapsın, sorusunu sorsun, sonra iki konuşmacımıza tekrar söz verelim. Evet ilk söz hakkını programımıza göre Prof. Dr. Çağrı Erhan'a veriyorum. Buyurun hocam.

Prof. Dr. Çağrı ERHAN

Ankara Üniversitesi, Öğretim Üyesi ve ATAUM Müdürü

Sayın başkan, çok teşekkür ediyorum. Anadolu Üniversitesi'nin Sayın Rektör Vekili şahsında bütün Anadolu Üniversitesi mensuplarına, Konrad Adenaur Stiftung Derneği'ne böyle güzel ve zamanlı yerinde bir konferans organize ettikleri için çok teşekkür ediyorum. Daha evvel de bu salonda hitap etme fırsatı bulmuştum. Her zaman olduğu gibi Anadolu Üniversitesi o geleneksel misafirperverliğini sabahtan beri bize ve diğer misafirlere gösteriyor. Bu çerçevede de Özgür Tonus hocaya, ADOM'a teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Çağrı ERHAN

Oturumumuz başlığı Arap Baharı gelişmeleri ve bunun Türk dış politikası etkileri. Ben en son söyleyeceğim şeyi aslında konuşmanın başında ifade ederek biraz bu konuya ilişkin görüşlerimi sizlerle paylaşacak zaten vaktimiz de olduğu için bu konuşma esnasında ortaya çıkabilecek sorularda varsa onu da konuşmanın en sonunda yanıtlanabilir. Sonuçta söyleyeceğim şey şuydu: "Arap Baharı süreci iki yıldır Türk dış politikasını rehin almıştır". Peki bu çok sürpriz bir ifade değil bunun böyle olacağı belli fakat benim buraya belki katkım şu: "*bu gönüllü bir rehinlilik*". Yani Türk dış politikasını oluşturanlar inşa edenler yürütenler beklenmedik bir süreç olarak ifade edilen bu Arap Baharının Türk dış politikası gündemini rehin almasından bence çok da rahatsızlık duymamaktadırlar.

Bunun iki temel sebebi olduğunu düşünüyorum. Bunlardan bir tanesi ki doğrudan doğruya bu konferansın da başlığıyla ilgili Türkiye'nin AB ile ilişkilerinin iyiye gitmemesidir. Türkiye özellikle 2007'den bu yana AB ilişkilerinde müzakere sürecinde yeni bir müzakere faslı açmada veyahut açılmış olan müzakere fasıllarını kapatmada önemli merhaleler kat edemediği için, belki daha doğru bir ifadeyle AB ile ilişkilerimizde bir başarı hikayemiz olmadığı için, son beş yıldır yavaş yavaş bunun yerini alacak ve Türk dış politikasına başarı hikayeleri kazandırabileceği düşünülen bir sürece gereğinden fazla angaje olmayı kendisi tercih etmiştir. Bu angajman bir süre sonra ki bu da ikinci sebep Türkiye'nin AB sürecinden de bir hayli uzaklaşmasını beraberinde getirmiştir ve birinci sebep, ikinci sebebi doğurmuş ve artık o içerisine girdikten sonra Türkiye yani Arap Birliği'ne angaje olduktan sonra Türk dış politikasını üretenlerin dış politika öncelikleri arasında AB giderek daha arka sıralara itilmiştir. Ama az önce vurguladığım gibi bu gönüllü, isteyerek yapılmış bir şeydir. Çünkü hükümet de aslında özellikle üçüncü döneminde AB reformları konusunda frene basmaya başlamıştı. Buradan gelen eleştiriler karşısında da en son ilerleme raporu sırasında Türkiye'den yükselen itirazları hatırlıyorsunuz. Türk halkının zaten kendisine kapıları kapatan AB'den yükselen bu tür itirazları çok fazla dikkate almadığını ifade etmişti. Birçok değerli milletvekilimiz, anayasa komisyonu başkanı da ben bu raporu çöpe attım diyerek de zaten olayı kapatmıştı. Neden peki böyle oldu? Çünkü artık iktidar belli bir süredir devlet oldu. 2002'den itibaren yapılan reformlar statükoya karşı yapılan, o statükoyu değiştirmeye dönük reformlardı. Ne zaman ki iktidarın kendisi statüko oldu, artık daha evvel başkalarının kullandığı birtakım kurumları kendisi de kullanmaya başladı. Bunun en bariz örneklerinden bir tanesi YÖK'tür. Yani yıllarca YÖK'ün ortadan kalkması için mücadele edenler, kendileri devlet olduktan sonra YÖK'ü dönüştürmek için çok da büyük, radikal, ortadan kaldırmaya dönük bir eylem içerisine girmediler. Bir YÖK kanunu taslağı var, bakalım ne çıkacak onu bekliyoruz.

Yani demek ki sonuçta söyleyeceğim şey buydu ama Arap Baharı ortaya çıktığında Türkiye "hangi saiklerle Türk dış politikasını yürütenler bu Arap Baharına yaklaştılar?" isterseniz oradan devam edelim. Benim gözlemlediğim dört temel saik, dört temel

sebepler var Türkiye'nin Arap Baharına yaklaşımında. Bunlardan bir tanesi felsefi Türkiye her ne kadar bugünlerde AB ile ilişkiler reform niteliğinde yavaşlamış olsa da özellikle 1999'dan beri aslında çok önemli bir dönüşüm süreci yaşıyor. Kopenhag siyasal kriterleri olarak ifade edilen demokrasi, hukukun üstünlüğü, azınlıklara, azınlık haklarına saygı, insan haklarına saygı gibi temel ilkeler başta olmak üzere Türkiye bir önemli demokrasi süreci yaşadı. Dolayısıyla Arap Baharı demokrasi, insan hakları, özgürlükler söylemiyle veyahut çoğulculuk, eşit haklar söylemiyle ilk başladığında Tunus'ta arkasından Mısır'da yüz binler Tahrir meydanını doldurduklarında ister istemez böyle bir dönüşüm sürecinden kendisi de geçmekte olan Türkiye'nin buna bigane kalması beklenemezdi. Elbette Türkiye özgürlüklerden yana olacaktı, demokrasiden yana olacaktı, çoğulculuktan yan olacaktı. Yani bu gelişmekte olan sürece Türkiye'nin tepkisi ideolojik tepkisinin arkasında bizzat kendisinin zaten bu dönüşümü geçiriyor olması yatmaktaydı. Bunu zaman zaman Sayın Dışişleri Bakanı da ifade etti. "Arap liderlerinin zamanın ruhuna uygun hareket etmesi gerekiyor" dedi. Türkiye o zamanın ruhunu yakalamış olan bir devlet görüntüsünde bu Tunus'ta, Mısır'da, Libya'da olmakta olan dönüşümlere bir şekilde destek oldu. Tabii hep aynı şekilde olmadı. Bunlara biraz sonra değineceğim.

İkinci sebep siyasi, Türkiye'nin yaklaşımını şekillendiren ikinci sebep. Bir defa devrilen liderlerin yerine Orta Doğu'da hükûmetin kendi siyasal duruşunu benimsemiş yeni yönetimlerin gelmesini arzu ediyordu ya da onların geleceğini tahmin ediyordu. Daha açık bir ifadeyle söyleyelim zaten burada bir Türkiye modelinden filan değil aslında Ak Parti modelinden söz etmek mümkün. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da meydana gelen değişikliklere ilişkin Ak Partiye benzer partilerin iktidara geliyor oluşları; işte Tunus'ta Nahda Hareketi, Mısır'da Müslüman Kardeşlerin hükümet tarafından tabii ki memnuniyetle karşılandı. Çünkü Türkiye'dekine benzer bir takım yönetimler burada oluşacaktı. Siyasi neden olarak ikincisi Türkiye'nin geleneksel müttefikleri yani batı dünyası içerisinde ABD ve AB, Tunus, Mısır ve Libya gelişmelerinde zaten o diktatörlerin yanında değil karşısında yer almışlardı. Nitekim bizde maalesef kronoloji unutuluyor ama 2011 yılının ilk üç ayında meydana gelen gelişmeleri bir hatırlarsak, üzerinden sadece 1,5 yıl geçmiş aslında, Amerikan Başkanı Obama Mübarek'e git dedikten sonra Sayın Başbakan da git dedi. Bu bazen takdim tehir yaptırılıp sanki Türkiye öncülük etmiş de arkasından Amerika, hayır Türkiye bekledi. Türkiye elbette diktatörlerin gitmesi gerektiğini demokrasiye geçilmesi gerektiğini bunları ifade etti ama açık ifade etmesi ABD'nin net tutum değişikliğinden sonradır. Dolayısıyla Türkiye'nin ikinci sebebi, siyasi sebebi Arap baharındaki tutumuna ilişkin kendi müttefikleri zaten bu diktatörlerden ümidi kesmişlerdi.

Üçüncüsü ki çok önemli Türk kamuoyundan yükselen taleptir. Bunu en son Suriye olayında da gördük. Türkiye'de o meydanlara dökülen insanlardan yana bir tavır özellikle sivil toplum içerisinde yükselmeye başlayınca tabii ki iktidar da bu bigane kalamadı bunu da dikkate aldı. Suriye'de özellikle 2011 yazından itibaren yaz

başından itibaren netleşmeye başlamıştı ama Ağustos ayında kesinleşti iplerin kesilmesi koparılması da büyük ölçüde bu kamuoyundan gelen talep doğrultusunda oldu.

Üçüncü sebep ekonomiktir. Türkiye'nin bu Kuzey Afrika ülkelerinde ve Suriye'de önemli yatırımları vardı. Bilhassa Libya'da yirmi beş bin Türk işçisinin tahliye edilmiş olduğunu unutmayalım o yirmi beş bin insan bir yerlerde çalışıyorlardı rakamlar netleşmemiş olmakla birlikte on beş ile yirmi milyar dolarlık bir yatırımından Türkiye'nin bahsediliyor Libya'da. Aynı şey Mısır için de söz konusudur. Kahire ile Mısır arasındaki bölgede Türk özel sektörünün özellikle tekstil sektörünün çok uygun şartlarda üretim yaptıkları ticari alanlar üretim alanları mevcuttur. Tunus'la çok büyük bir ilişkimiz yok ama Libya ve Mısır örneğinde Türkiye biran önce bu bölgelerde istikrarın yeniden gelmesini ve dolayısıyla Türk yatırımcısının kayıplarının telafi edilmesini arzu etmişti. Türkiye'nin ticari öncelikleri çerçevesince Suriye'de meydana gelen gelişmeler sadece Suriye ile yapılan ticareti değil bütün Arap coğrafyasıyla Arap yarımadasıyla yapılan ticareti tehdit etmeye başlayınca Türkiye ister istemez bununda biran önce ortadan kalmasını arzu etti. Ama diğer sebeplerle mukayese edildiğinde bu ekonomik sebebin Türkiye'nin tavrına ilişkin ekonomik sebebin çokta fazla öncelikli olmadığını görürsünüz. Zaten hükümet de bunları çok fazla dillendirmez. Daha çok insani boyut demokrasiye destek boyutu ön plana çıkar.

Son olarak dış politika açısından bakıldığında Türkiye bu bölgede öncü bir rol üstlenmesinin kendisinin hem bölgedeki liderliğini pekiştireceğini hem bölgede rekabet halinde olduğu İran'a karşı bir üstünlük olarak sağlamasına yardımcı olacağını, hem de batılı ülkeler nezdinde Türkiye'nin konumunu, bunu isterseniz tırnak içerisinde stratejik konumu da diyebilirsiniz daha öncelikli hale getireceğini hesap etti. Ama hesap edemediği de bir takım şeyler kuşkusuz oldu. Onların başında da Batının kendi öncelikleri nispetinde Türkiye'nin yanında yer alacağını hesabının doğru yapılamamasıdır. Mesela Suriye'deki durum bunun en açık örneğidir. Sayın Dışişleri bakanı da, Sayın Başbakan da çeşitli sebeplerle Türkiye'nin batı tarafından Suriye de yalnız bırakıldığını ifade etmişlerdir. Türkiye'nin muhtemel beklentisi en baştan itibaren yani 2011 sonbaharından itibaren batı dünyasının da desteğiyle Esad üzerinde daha sert bir yaptırımın uygulanabileceği idi fakat kimse böyle bir şeyin sözünü vermedi benim hatırladığım kadarıyla Türkiye burada ön aldı ama arkasına dönüp baktığında yanında maalesef o batılı müttefiklerini göremedi.

Şimdi bütün bu sebeplerle Türkiye Arap Baharına daha fazla angaje olurken aslında yeni tırnak içerisinde Türk dış politikası olarak ifade edilen 2002'den itibaren geliştirilen ama esas itibarıyla de sayın Davutoğlu'nun 2008'de 2009'da Dışişleri Bakanı olmasıyla birlikte son şeklini almaya başlayan yeni Türk dış politikasının ilkeleri ile bu Arap Baharına karşı Türkiye'nin gösterdiği tepki arasında bir sorun yumağı yaşanmaya başlandı.

Şimdi genellikle şöyle analiz ediliyor: Deniliyor ki efendim, bu beklenmedik bir gelişmeydi. Biz yeni Türk dış politikasıyla Orta Doğu'da bir barış istikrar ortamı yaratmak için sadece Orta Doğu'da değil dünyanın her tarafında bir takım şeyler yapıyorduk ama beklenmedik bu gelişme ortaya çıkınca ister istemez bizim bu Türk dış politikamız da bundan zarar gördü ve buna göre yeniden dış politikamızı şekillendirmek, konumlandırmak, dış politikamızın yeni güncellenmiş halinden teorik halinden bahsediyorum, ortaya koymak zorunda kaldık deniliyor. Halbuki baktığınız zaman bu sorun Orta Doğu'da bu patlak veren beklenmedik gelişmeler kadar aslında yeni Türk dış politikasının ilkeleri olarak takdim edilen o teorik çerçevenin de en baştan itibaren sorunlu olmasından kaynaklanıyor. Orta Doğu'da meydana gelen Arap Baharı, zaten doğuştan sorunlu olan bu dış politika çerçevesine olsa olsa daha derin sorun yumağına dönüşmesine sebep olmuştur. Yoksa zaten sorunsuz olan bir alan bu Arap Baharıyla beraber sorunlu bir hale gelmedi. Neden böyle söylüyorum? Ne demek istediğimi bu yeni Türk dış politikasının ilkelerine teker teker baktığımızda daha iyi anlayacağız. Altı temel ilkesi var yeni Türk dış politikasının. Her ne kadar kamuoyunda komşularla sıfır sorun olarak zannediliyor ise de aslında bundan ibaret değil.

Altı temel ilkesi var Sayın Davutoğlu'nun yaptığı çeşitli konuşmalarda da ifade ettiği. Birincisi *"özgürlüklerle güvenlik arasında bir denge"*. Bakın bunlar söylendiğinde ortada bir Arap Baharı falan yok yani bunlar daha sonradan söylenmiş o yüzden sorun ortaya çıktı zannedilmesin. Bu ilkeler 2002 - 2008 döneminde oluşup işte 2009'dan itibaren artık resmi söylemlerde yerini bulan yeni Türk dış politikasını ifade eden şeyler. Özgürlükler ile güvenlikler arasında bir denge Türkiye ne diyor: "bireysel özgürlükler güvenlik gerekçelerine feda edilemez". Ama biz öyle bir coğrafyada yaşıyoruz ki güvenlikte yabana atılamaz bunların arasında bir denge olması gerekiyor. Bunlar söylendiğinde de Beşar Esad Suriye'de iktidardaydı, Hüsnü Mübarek Mısır'da iktidardaydı, Tunus'ta Zeynel Abidin Bin Ali iktidardaydı ve Suudi Arabistan'da da, Körfezde de krallıklar vardı. İran'da da çok demokratik olduğu söylenemeyecek bir hükümet vardı. O özgürlüklerle güvenlik arasında ki denge söylemi Arap Baharının başlamasıyla beraber Türkiye'nin eline ayağına dolandı. Neden? Çünkü Suriye özelinde bunu söylüyorum. Suriye yönetimi diyor ki benim güvenliğime karşı, halkımın güvenliğine karşı harekete geçmiş bir takım silahlı gruplar var. Dolayısıyla benim bunlara karşı yaptığım eylemler meşrudur. Çünkü kendi halkımın güvenliğini koruyorum. Türkiye ise diyor ki hayır sen halkına onların meşru taleplerini karşılayarak gerekli liderliği göstermedin, dolayısıyla ben senin değil halkının yanındayım.

Peki bu dengenin ayarı nerede yani ne kadar çok güvenlik, ne kadar çok özgürlük. Diyeceksiniz ki Türkiye en başından beri özgürlüklerin yanındaydı, felsefi gerekçede oydu ya. İyi peki Tunus'ta böyleydi güzel, Mısır'da böyleydi güzel, Libya'da o kadar böyleydi ki NATO operasyonu bu özgürlükler tahsis edildi. Peki Bahreyn'de

neredeydi? Bahreyn'de özgürlükler için sokağa çıkmış insanlar, Suudi Arabistan ve Katar'ın gönderdiği tanklar ile ezilirken Türkiye neredeydi? Onlar özgürlük istemiyorlar mıydı? Ya da onları ezen Suudi Arabistan'da böyle biz bilmiyoruz da çok büyük özgürlükler mi var? Hayır! Demek ki burada başka bir şey söz konusu.

Özgürlüklerle güvenlik arasında denge söylem olarak, retorik olarak kulağa çok hoş geliyor da eyleme döküldüğünde Arap Baharı bu ilkeyi test etmeye başladığında bir turnusol testi uyguladığında bazı yerlerde özgürlüklere destek, bazı yerlerde de hayır. Demek ki bunun arkasında başka bir şey var. Demek ki Orta Doğu'da aslında adı konulmamış bir "Soğuk Savaş" yaşanıyor. Orta Doğu'da o Soğuk Savaşın tarafları bir tarafta Suudi Arabistan, Katar, Türkiye yani batı yanlısı ülkeler; diğer tarafta İran, Suriye, Irak'ta Maliki yönetimi bunlar arasında bir gerilim var. Ne zaman ki İran, Suriye daha doğrusu İran liderliğindeki ya da İran'ın da içinde bulunduğu bloğun etkisi artsa o zaman buna tepki göstermek meşru. Bahreyn de ayaklananlar Şii oldukları için, Bahreyn'de ayaklananların arkasında İran olduğu endişesi yaşandığı için orada sessiz kalmayı tercih ediyor Türkiye. Ama öbür tarafta mesela Mısır da daha Sünni işte Suudi Arabistan'a belki bir nebze yakın, Türkiye'yle kesinlikle yakın ilişkileri olan bir takım gruplar hükümeti devirmeye kalktığında ona özgürlükler adına destek veriyor.

İkinci ilkemiz altı tane ilkeden ikinci ilkemiz *komşularla sıfır sorun* ilkesi. Peki Türkiye Ermenistan'la protokoller yaptı. O zaman Arap Baharı falan yoktu biliyorsunuz 2009'un Eylül - Ekim ayları bu protokollerin yapıldığı tarihler. Suriye ile vizeleri kaldırdık. Stratejik üst düzey istişare toplantıları yaptık. Suriye, Türkiye, Ürdün, Lübnan arasında Haziran 2010'da bir serbest ticaret alanı, Orta Doğu Serbest Ticaret Alanı kurduk komşularla sıfır sorun politikası çerçevesinde. İran'ın nükleer probleminin giderilebilmesi için Brezilya'yla beraber o tarihte Türkiye BM Güvenlik Konseyi geçici üyesiydi. Mayıs 2010'da bir protokol imzaladık Tahran'da keza Irak'ta Maliki yönetimiyle yakın ilişki içerisindeydik. Peki ne oldu da daha sonra bunların hiç biri varlığını devam ettiremedi. Bugün bakıyorsunuz bu saydığım bütün ülkelerle Türkiye'nin bir takım sorunları var. Yani en az sorunumuz var gibi görünen ülke İran'la da ciddi sorunlarımız var, üç yıl öncesine kıyasla, Ermenistan ile de ciddi sorunlarımız var, Suriye'yle de var ve diğerleriyle de var Irak'la da var. Çünkü aslında bu komşularla sıfır sorun ilkesi de teorik olarak baştan itibaren sıkıntılıydı.

Şimdi siz şöyle düşünün bir apartmanda oturuyorsunuz biraz güncelleştirmek adına bunu söylüyorum. Bir apartmanda oturuyorsunuz Ayşe hanım, Ayşe hanımın iki tane komşusu var Fatma hanımla Pakize hanım. Fatma hanımla Pakize hanım birbirleriyle kavgalı. Bir gün asansörde Fatma hanım diyor ki bak Ayşe, eğer sen bu Pakize'yi günlerine çağırırsan bir daha benim yanıma gelme benimle görüşme niye çünkü biz kavgalıyız. Ya ben ya o, ikimizle aynı anda dost olamazsın. Şimdi siz düşünabiliyor musunuz Azerbaycan, Ermenistan'la savaş halinde. Azerbaycan topraklarının %20'si

Ermeni işgali altında. Bir milyon kişi evlerinden yurtlarından edilerek Azerbaycan'a sığınmış ve Azerbaycan'ın elinde Ermenistan'a karşı bir tek silah var ne o Ermenistan gibi denize çıkışı olmayan bir ülkenin yurt dışıyla ilişkisinin kesiliyor olması. Türkiye de 1991'den beri sınır kapılarını kapatmış. Şimdi Türkiye kalkıyor bir anlaşma yapıyor. Azerbaycan'la konuşmadan ve Ermenistan'la sınır kapılarını açmaktan söz ediyor, diplomatik ilişki kurmaktan söz ediyor. Ne olur böyle bir durum da ki olan da odur: Azerbaycan dedi ki bu böyle olmaz ve itiraz etti. Bu memnuniyetsizliğini de çok ciddi bir biçimde gösterdi. Bunun üzerine Başbakan Bakü'ye gitti. Bakü'de yaptığı bir konuşmada dedi ki "merak etmeyin Karabağ sorunu çözülmeden ben bu protokollerin imzalanmasına izin vermeyeceğim, onaylanmasına izin vermeyeceğim, mecliste yürürlüğe girmesine izin vermeyeceğim". Şimdi zaten iki komşunuz arasında sorun varsa sizin aynı anda iki komşunuzla beraber iyi ilişkiler geliştirmeniz mümkün müdür? Mümkündür. Eğer o sorun hayati bir sorun değilse. Peki o zaman Arap Baharı mı vardı? "Sıfır sorun politikası Arap Baharından dolayı ve oradaki diktatörlerin tutumlarından dolayı Suriye diktatörünün tutumlarından dolayı zedelendi" diyenlere Ermenistan meselesi gündeme geldiğinde bu protokoller imzalandığında Arap Baharı mı vardı? Yoktu ama o andan itibaren bu ilke zedelenmeye başladı.

İkinci bir mesele aynı ilkeyle ilgili. Şimdi düşünün sizin bir komşunuz var bir de mahallenin büyük abisi var. Mahallede ya da köyde son sözü o söylüyor. Herkes ona itaat ediyor, nizamı o sağlıyor. Ama komşunuzun da o büyük abiyle arası bozuk. Bir gün o büyük abi sizi çevirip diyor ki bak diyor; bu adamla bu kadar fazla yaklaşma, yaklaşırsan benim burada sağladığım nizamı bozarsın sen. Şimdi ABD ile yakın ilişki içerisindeyiz, NATO içinde öylesiniz ama NATO'nun ötesinde özel stratejik ilişkileriniz var Amerika'yla ve Amerika'nın sizin bazı komşularınızla ciddi sorunları var. Mesela İran'la ciddi sorunları var, mesela Suriye'yle, siz Amerika'yı memnun ederken, aynı anda İran'ı ve Suriye'yi memnun edebilir misiniz? Zaten olmadı. Çünkü Türkiye az önce sözünü ettiğim Mayıs 2010'da ki protokol Tahran'da ama bir hafta sonra BM Güvenlik Konseyi Türkiye ve Brezilya'nın hayır oyu vermesine rağmen ve Lübnan'ın çekimser kalmasına rağmen 12-13 ülkenin oyuyla İran'a ekstra yaptırımlar uygulayan bir kararı geçirdi. Yani dediler ki batılı müttefiklerimiz "sen ne yaparsan yap ben yine bildiğimi okuyacağım. Senin komşularla sıfır sorun politikana benim kendi stratejik hedeflerimi kurban edemem".

Üçüncü ilkemiz *komşuların ötesinde bölgelerle ekonomik ticari ilişkileri geliştirmektir*. Az önce ifade ettik nedir o? Türkiye kalktı mesela Orta Doğu bölgesinde çok önemli bir stratejik serbest ticaret alanı anlaşması yaptı. Lübnan'la Suriye'yle ve Ürdün'le. Peki hiç şu soruyu kendinize sordunuz mu? Türkiye gibi AB ile gümrük birliği içerisinde olan bir ülke gümrük birliği kararının 1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı'nın yani kamuoyunda gümrük birliği anlaşması olarak bilinen kararın bir maddesinde AB'nin serbest ticaret anlaşması yapmamış olduğu hiçbir ülkeyle Türkiye serbest ticaret anlaşması yapamaz hükmü yer alırken kendi inisiyatifi ile mi gitti Ürdün'le

Suriye'yle Lübnan'la serbest ticaret anlaşmaları imzaladı? Mümkün mü böyle bir şey? Ama bize öyle anlatıldı. Türkiye yıllardır hiçbir kimsenin yapmadığı işi yapıyor ve Orta Doğu bölgesinde yeni bir serbest ticaret alanı yaratıyor. Olur mu öyle şey bunların hepsinin AB ile serbest ticaret alanı anlaşması var. Türkiye o sayede bunlarla yaptı. Tunus'ta da o yüzden yaptı. İsrail'le de o yüzden yapmıştı 96 da, yapmak zorundasın zaten ben yapmam deme imkanın yok. Kore'yle Meksika'yla o yüzden serbest ticaret alanı anlaşmasını o yüzden sürdürüyoruz. Ama Arap Baharıyla beraber kuşkusuz bu ekonomik alanda Türkiye'nin ciddi anlamda sıkıntı yaşadığı bir alana dönüştü. Diğer üç ilkeyi süratle geçeceğim sürem de sonuna yaklaşıyorum.

Bunlardan bir tanesi dördüncü ilkemiz. Yeni Türk dış politikasının dördüncü ilkesi: *Küresel güçlerle yakın ilişkiler geliştirmek*. Küresel güçler dediğiniz zaman tabii hemen aklımıza ABD, Rusya, AB gibi güçler geliyor. Bu ilkenin de başlangıçtan itibaren şöyle bir problemi var. O küresel güçler birbirleriyle rekabet halinde iseler eğer ve Türkiye'nin de bulunduğu stratejik bölgede özellikle rekabet halindeyseler, o zaman siz hem x devletiyle, hem y devletiyle aynı anda nasıl yüksek düzeyde ilişki gerçekleştireceksiniz? Libya meselesinde bunu gördük. Yani Türkiye'nin Libya'da NATO ile beraber müdahalesi ve Türkiye'nin Rusya'nın ve Çin'inde bu müdahalenin karşısında oluşu ister istemez bundan sonra yani 2011 Martından sonra ki dönemde Türkiye ve Rusya'nın bölge politikasına ilişkin çıkarlarında da bir takım karşıtlıkları da beraberinde getirdi. Nitekim bugün Suriye de yaşanmakta olan hadise ortadadır. Türkiye'nin Suriye'ye ilişkin Rusya'yla sorunları nasıl giderileceğine eğer bir gün gerçekleşirse, üç vakte kadar gerçekleşeceği söyleniyor. Putin'in Türkiye ziyareti sırasında göreceğiz. Çünkü şimdi iki sefer erteledi belinde bir sakatlık olduğu söyleniyor o yüzden gelmiyor Türkiye'ye. Çünkü sadece Türkiye'ye değil pek çok ülkeye yapacağı seyahati ertelemiş ama bir gün gelirse o zaman göreceğiz anlayacağız.

Beşinci ilke *Türkiye'nin uluslararası örgütlerde daha fazla temsil edilmesiydi*. Türkiye bunu gerçekleştirdi. İşte Karayip devletleri örgütünden tutun da Arap Birliği teşkilatına kadar pek çok yerde gözlemci statüsüyle yer aldı. Ve sonuncusu da daha yoğun bir diplomasisiyle Türkiye'nin imajının dünyada düzeltilmesi idi. Buna dönük çabalar da sürdürülüyor.

Şimdi bütün bunlar çerçevesinde şunu görüyoruz. Sonuç kısmına geliyorum. Türk dış politikası Arap Baharı sebebiyle bir sorun yaşamadı. Aslında en baştan itibaren yeni Türk dış politikası ilkelerinde bir takım sıkıntılar vardı. Arap baharı ancak bunu, bu sıkıntıları derinleştirdi. Ve bazı ülkelerde özellikle Türkiye'nin bugüne kadar alışık olmadığımız tarzda, çok uzun yıllardır alışık olmadığımız tarzda bekli de sıkıntılar yaşamasına sebep oldu. Neden bahsettiğimi de çok iyi biliyorsunuz. Söz konusu ülke Suriye'dir. Suriye'yle de ilgili iki üç cümle sarf edip sözlerimi bitireceğim.

Bugün itibariyle Suriye'den Türkiye'ye gelen göçmen sayısı mülteci sayısı yüz on bini geçmiş durumda. Bu yüz on bin kişiyi de sayın Maliye Bakanının açıklamaları çerçevesinde söylüyorum. Türkiye yaklaşık beş yüz milyon dolar bugüne kadar para harcamış. Elbette bir yandan harcanan paranın insanı amaçlarla harcadığı dolayısıyla Türkiye milletinin böyle amaçlar çerçevesinde ne kadar para harcayacağını söylemeyeceği ifade ediliyor ama diğer taraftan da Türkiye uluslararası alanda gelin siz de elinizi taşın altına sokun diyor. Demek bu giderek artan bir mali yüke dönüşüyor. Ama söz konusu olan sadece mali yük değil. Unutmayın ki o kadar çok insanı sayıları daha da fazla artacak. Yerleştirmenin, onların yerel halkla ilişkilerini sürdürebilmenin, en azından eğitim, sağlık gibi hizmetlerini verebilmenin, bir de siyasi bir maliyeti var. Bu giderek artıyor uluslar arası alana baktığınız zaman ise Angelina Jolie'nin gelip de oradaki çocuklara biraz çikolata filan dağıtması dışında maalesef ciddi bir destek gelmedi.

Türkiye Suriye de başından itibaren muhalefetin yanında durdu ve beklentisi bir an önce kuşkusuz Esad rejiminin devrilmesiydi. Fakat bir süre sonra Türkiye'nin muhalefeti bir araya getirip tek bir ses haline dönüştürme çabalarında önemli çatırdamalar meydana geldiğini gördük. Evvela Kürtler, ayrılıp daha farklı şekilde hareket etmeye başladılar. Arkasından da aslında Türkiye'nin baştan hesap edemediği bir takım gruplar, radikal gruplar Suriye de ortaya çıkan otorite boşluğundan istifade etmeye başladılar. Şimdi sizlerde televizyonlarda görmüşsünüzdür. Otuz bin kişiyi öldürdü Esad bugüne kadar. Uçaklarla bombalıyor öldürüyor, helikopterlerle bombalıyor öldürüyor. Ama diğer taraftan geçen gün yayınlandı bütün televizyonlarda Suriyeli muhalifler Esad'ın askerlerini yakalıyorlar ellerini arkasından bağlıyorlar teker teker sorgu sual yok mahkeme yok bir şey yok kurşuna diziyorlar. Ve BM bunu bir savaş suçu olarak nitelendiriyor. Şimdi Türkiye'nin desteklediği muhalefet değil mi o? Yani bunun tevil götürür bir tarafı var mı? Yani efendim savaş sırasında böyle şeyler olur diyebilir misiniz bu görüntüye? Takır takır insanların kafalarına kurşun sıkarak öldüren bir muhalefet. Öbür taraftan da bebekleri öldüren, sivilleri öldüren, camileri, okulları bombalayan uçaklarıyla bir Esad yönetimi, zalim bir yönetim. Dolayısıyla Türkiye'nin Suriye de yalnız kalması sorunun daha fazla derinleşmesi beklendiğinden daha fazla olumsuz etkinin Türkiye'ye yönelmesi gibi bir sonucu da beraberinde getiriyor ki çok kısa bir süre önce biz bunu yaz aylarında evvela uçağın düşürülmesi krizinde arkasından da Suriye topraklarından Türkiye topraklarına yapılan top atışları sırasında gördük. Ülkenin neredeyse bir savaşa girebileceği gibi değerlendirmeler Türkiye de yapılırdı.

AB meselesi bütün bunlar yaşanırken çok gerilerde kaldı. Açılıştan da Sayın hocalarımız ifade ettiler. Halbuki Türkiye'nin Orta Doğu'daki eğer varsa bir takım Orta Doğu yönetimlerinde model olarak alınma durumu Türkiye'nin Orta Doğu'daki prestijinin de büyük bir bölümü Türkiye'nin batıyla olan ilişkilerinden. Türkiye'nin batı dünyası içerisindeki konumundan kaynaklı. Zannediyor musunuz ki siz Arap dünyasında

muhalif liderler artık onlar da iktidar oldular? Efendim Türkler de Müslüman, Türkler de bizim gibi ama gelişmişler. İslam ve demokrasiyi bir arada yaşatabiliyorlar o yüzden biz onları örnek almalıyız diye düşünüyorlar. Hayır sıradan insanın kafasındaki prestiji Türkiye, televizyonda seyrettiği nur dizisindeki erkeğine karşı çıkan kadın figürü. Arap kadını için o kadın, Türk kadını bir prestij simgesi. Bütün Arap kanalları ben geçen hafta Tunus'taydım hangi kanalı açsam bir Türk dizisi çıkıyor. Farklı isimlerle de olsa işte nur diyorlar Türkçesi gümüş. Hürrem Sultan diye oynuyor muhteşem yüzyıl. Bütün kanallarda var herkes seyrediyor bunları. Onların kafasındaki Türkiye bizim muhteşem Osmanlı geçmişimizden dolayı falan değil. Hayır, orada erkeğe karşı çıkabilen, siyasete bulaşan, tam sokağa çıkabilen bir kadın figürü var. Bunu özlüyor adam, yada kadın. Biz bunu biraz farklı yorumladık. Biz zannettik ki Türk modeli denildiği zaman Araplara nasıl Arap olunacağını, Müslümanlara nasıl Müslüman olunacağını, nasıl demokrasiyle İslam'ı sindirebileceğimizi gösterebileceğiz. Hayır, onların kafasındaki Türkiye aslında batıyla eklemlenmiş Türkiye. Ben üzülerek şunu görüyorum: Türkiye Arap dünyasına model olayım derken Arapların Arap Baharı esnasında devirdikleri bir takım rejimlerin Türkiye'ye model olmasının kapısı aralandı sanki. Bizim bunu da bu yönüyle sanki fazla değerlendirmemiz gerektiğini ve her ne edip bu AB sürecini tekrar canlandırmamız gerektiğini düşünüyorum. Çok teşekkür ediyorum.

Doç. Dr. Özlem TÜR

ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

Teşekkür ederim. Ben ilk defa Anadolu Üniversitesi'ne geliyorum. Davetiniz için çok teşekkür ederim. Tabi Çağrı hoca çok kapsamlı bir sunuş yaptı. Bana söyleyecek daha az şey kaldı. Ben farklı bir yerden meseleye bakarak biraz daha bölgenin içinde neler var? Neler yok? Türkiye bunlarla nasıl başa çıkıyor? onları anlatacağım konuşmamda. Ben de en son söyleyeceğim şeyi ilk söyleyeyim. Aslında her ne kadar Türk dış politikasının başından beri bazı zafiyetleri varsa da 2010'un sonuna kadar diyelim Türkiye'nin Orta Doğu ile yaşadığı iyi ilişkiler sırasında edinemediği özellikle gerek bölgeyi, gerek ülkeleri, gerekse de ulusal siyaseti okumaktaki bazı zafiyetleri nedeniyle Türkiye'nin Arap Baharı ile çok iyi başa çıkamadığını ve Türkiye'nin sınırlılıklarını ön plana çıkardığını söyleyeceğim.

Arap Baharı öncesinde tabi Türkiye'nin Orta Doğu ilişkileri tam bir balayı. Özellikle Türkiye'nin yumuşak gücünün altının çizildiği bunun gerek dış politikasında özellikle ara buluculuk rolüyle öne çıktığı. Diğer taraftan ekonomik anlamda gelişmesinin ve büyümesinin verdiği itişle beraber böyle bir rolü oynayabildiği. Ayrıca kültürel ilişkiler sayesinde bu yumuşak gücünü geliştirdiği bir süreçten bahsetmek mümkün. Bence aslında bu süreçte bir Türkiye modeli var. Ama son derece aslında geniş tanımlanmış. Herkesin kendisi için, içinde bir şeyler bulabileceği bir Türk modeli var. İslamcı için

farklı şeyler söyleyen, daha seküler gruplar için farklı şeyler ifade eden bir şekilde bütün grupların Türkiye de bir şey bulabilecekleri daha geniş tanımlanmış bir Türk modelinden bence bahsedebiliriz bu süreçte. Ancak Arap Baharıyla birlikte aslında her kesimi kendisinden yabancılaştıracak bazı karakterlerin ortaya çıkmasıyla birlikte bu Türk modelinin içinin boşaltıldığını ve daha AKP modeline dönüştüğünü söylemek mümkün bence. Tabi bu süreçte, yani 2000'ler boyunca Türkiye'nin bölgede çok aktif rol oynamasının bölgenin içinden kaynaklanan pek çok nedeni var. Irak savaşının aslında bizlere üç önemli başlıkta değişik gelişmeler sunduğunu söyleyebiliriz.

Doç. Dr. Özlem TÜR

Bunlardan bir tanesi ve belki en önemlisi aslında Irak savaşıyla birlikte Orta Doğu'nun kalbinin çökmesi, Orta Doğu'nun geleneksel güçlerini kaybetmeleri ki Irak ve Mısır bunlardan iki önemlisi ve bunun sonucunda da Arap olmayan güçlerin güçlerini arttırması. Tabi bu bağlamda Türkiye ve İran'ın, 2006 Lübnan savaşına kadar İsrail'in rolü çok önemliydi. Arap olmayan güçlerin Arap siyasetine sahip çıktığı model olarak ortaya sunuldukları, İsrail'i bu bağlamda dışarıda tutuyorum, yeni bir süreçten bahsediyorduk 2000'ler boyunca. Tabi diğer taraftan mezhepsel olarak ayrılıkların yaşandığı ve ikinci bir faktör ya da üçüncü bir faktör olarak devlet dışı aktörlerin rollerini arttırdığı bir süreçten de bahsediyorduk ama Türkiye bütün bunlarla başa çıkmakta bence 2000'lerde ne kadar kendine çok fazla güvenerek ve kendi gücünü çok fazla önemseyerek meseleye yaklaşmış olsa da bir şekilde kendisini ifade edebileceği, bu rolü oynayabileceği değişik alanlar bulabildi kendine diye

düşünüyorum. Hemen hemen her düzeyde ilişkiler kurarak bölgenin aktörleriyle aslında bölge siyasetinde de kendine yeni bir yer edinmişti demek bence mümkün. Bir taraftan devletlerle iyi olurken diğer taraftan muhalefetle yani Müslüman kardeşlerle mesela iyi olan nadir örneklerden bir tanesiydi. Bir taraftan İsrail'le iyi ilişkiler kurarken bir taraftan Halid Meşal'i Ankara'ya davet edebilen tek ülkeydi. Bu bağlamda aslında kendi elinde pek çok enstrümanı dış politika enstrümanını da elinde bulundurduğunu söylemek mümkün.

Tabi bu İsrail'le ilişkilerin bozulmasıyla başlayan süreçle birlikte derin yaralar almıştı bu mesele. Ama yine Türkiye bence Orta Doğu halkları için bir şekilde kendisine bir şeyler bulacağı bir model, yani model tabi kelime olarak problemlili ama bir resim ortaya çizebiliyordu. Tabi burada ara buluculuk rollerinin her ne kadar her zaman sonuç getirmese de yürütülmesi, sonuç getirmemesine rağmen pek çok mesele de Türkiye'nin bunu oynayabilecek bir rol olarak bence yine önemli. Tabi Arap Baharıyla ilgili yaşanan gelişmeler Türkiye'yi şaşkınlıkla karşı karşıya bıraktı. Bölgeyle bu kadar iyi ilişkileri olan, bölgenin bu kadar farklı aktörüyle bir arada, değişik platformlarda bir araya gelen bir ülkenin Orta Doğu'daki gelişmeleri okuyamaması tabi ilginçtir. Burada Türkiye'ye belki çok fazla haksızlık yapmamak lazım çünkü Orta Doğu hocaları, öğrencileri, çalışanları da aslında Arap Baharının zamanlaması konusunda aslında önemli noktaları kaçırmışlardı. Ancak zamanın ruhunu, bölgenin ruhunun nabzını bu derece iyi tuttuğunu iddia eden bir ülkenin meselelere bu derece hazırlıksız, bu derece B plansız, C plansız, D plansız, yakalanmış olması aslında son derece ilginç ve bunun sorgulanması bence önemli sorgulanması.

Bu süreçten sonra ne yapıldığına bakacak olursa birkaç noktanın altını çizmekte bence yarar var. Türkiye bu tarihsel dönüşümün neresinde? diye bir soru sorarak başlıyor aslında Türkiye'deki dış politika yapıcıları. Ahmet Davutoğlu'nun, kendisinin de altını çizdiği değişik platformda da çok defa altı çizilen bir noktaya göre Orta Doğu aslında şu an üçüncü büyük değişimini yaşıyor. İlk değişim bu perspektifte anlatılan dış politika yapıcılarının altını çizdiği, ilk değişim I. Dünya Savaşı ile yaşanmıştı. Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu çöktü ve T.C.'de de yaşanan değişimlerin dışında kaldı. İkinci büyük değişim ikinci dünya savaşı sonrasında bu ülkelerin özgürlükleri sırasında yaşandı. Bağımsız olan Orta Doğu devletlerinin kurulması sürecinde Türkiye yine bölgeye arkasını döndü bu diskurda altı çizildiği şekilde. Şimdi söylenen dış politika yapıcılarının söylediği üçüncü büyük değişim yaşanıyor Orta Doğu'da ve Orta Doğu halklarının kendi meselelerini adalet ve özgürlük çağrılarını kendi ellerine aldığı yepyeni bir dönüm ve dönüşüm yaşanıyor. Türkiye de bu dönüşümün ardında kalmamak için elinden gelen her şeyi yapmalı. Bu süreçte yine dış politika yapıcılarının altını çizdiği bir nokta Türkiye'nin bunu yapabilecek kapasitesinin olduğu. Türkiye'nin dış güçlerin bölgeye gelmesini engelleyecek ve bölgeden bölgeselcilik yapabilecek tek ülke olduğu bu bağlamda da Türkiye'nin kesinlikle dışarıda kalmaması gerektiği. Bu anlamda tabi dış güçler meselesi önem kazanıyor.

Yine son dönemlerde fazlaca altı çizilen söylemlerde ortaya çıkan şey dış güçlerin artık Orta Doğu'da rolü olmayacağı Türk dış politikasının, dış güçlerin ve kendi çıkarlarının peşinde koşan dış güçlerin, Orta Doğu'ya gelmesini engelleyecek tek güç olduğu aslında son derece popülist bir söylemle altı çizilerek söyleniyor. Bu bağlamda yine Türkiye'nin hiçbir şekilde İslamcılık yapmayacağı ve Türkiye'nin hiçbir şekilde mezhepçilik yapmayacağını altı çiziliyor. Tabii bu aslında kendi içinde son derece problemlidir. Türkiye'nin söylemleriyle yaptıkları arasında Suriye meselesinde görüldüğü üzere büyük farklılıklar var. Diğer taraftan dış güçler meselesini ve dış güçlerin bölgedeki rolünün engellenmesi kendi içinde son derece problemlidir. Çünkü son dönemde yine özellikle Suriye örneğine bakıldığında dış güçlerin oynayabileceği olumlu etkiler ne olabilir sorusu sürekli soruluyor. Suriye örneğinin özellikle Bosna örneğiyle ya da Güney Afrika örneğiyle karşılaştırılıp karşılaştırılmayacağı ve bu bağlamda da dış güçlere düşen roller konusunda önemli sorgulamalar yapılıyor. Onun için yani Türkiye'nin su süreçte kendisine edinmeye çalıştığı rollerde bazı sınırlamalar ortaya çıkıyor.

Bu sınırlamalar aslında bu Türk modelinin ne olduğu ve bölge siyasetini nasıl şekillendirdiği sorusunda da gündeme geliyor. Biliyorsunuzdur TESEV takım zamanda Arap dünyasının Türk algısıyla ilgili anket sonuçlarını yayınladı. Burada da Türkiye'nin Arap dünyasındaki algılanışında büyük miktarda düşüş yaşandığı, Türkiye'nin 2011 yılında Arap halklarının %56'sı tarafından çok ve oldukça olumlu olarak karşılandı. Ancak bunun 2012 yılına dair %42'ye düştüğü yani %14'lük bir azalma yaşadığı özellikle de mezhepsel problemlerin ön planda olduğu ülkelerde yani Suriye'de, Lübnan'da, Irak'ta, Türkiye'nin popülerliğinin son derece azaldığı gözlemlenmekte ve bunun nedeni de elbette ki Türkiye'nin Suriye de oynadığı ve ister istemez bir şekilde içine düştüğü mezhepsel ayrımlar ve bunu derinleştiren yanlış politikalar.

Suriye meselesiyle ilgili bir iki bir şey söyleyecek olursak tabii Türkiye Çağrı hocanın da söylediği gibi Suriye'de ki meselelere son derece çabuk, çok yüksek perdeden, ardi gelmeyen sözlerle ve aslında bir şekilde de sözlerinin arkasında duramayacağını bazı zamanlar bile bile yüksek perdeden bir söylemle girdi. Ben bunun nedeninin aslında bir öğrenme süreci olduğunu düşünüyorum. Türkiye'nin geçmişte ki örneklerden ve özellikle Irak örneğinden bu örnekte yaşadığı öğrenme süreci olduğunu düşünüyorum. Türkiye'nin Irak meselesinde özellikle ABD'nin yanında olmadan, daha doğrusu tezkerelerin reddedilmesiyle birlikte sürecin dışında kaldığını bu sefer aynı hataya düşmemek için biran önce meseleye amiyane tabiriyle bodoslama daldığını o nedenle de daha sonra arkasını getiremeyeceği bir dizi süreci yaşadığını düşünüyorum. Ancak bunda da aslında en başta söylediğim gerek Suriye siyaseti, gerek bölge siyasetini, gerek bölgesel siyaseti, gerekse uluslararası siyaseti doğru okuyamama zafiyetinden dolayı kendisini şu anki durumun içinde bulunduğunu düşünüyorum. Tabii diğer taraftan Suriye'deki olaylar gerçekten düşünüldüğü gibi üç ay içerisinde sonuçlansaydı ve Beşar Esad rejimi gitseydi bugün konuştuğumuz gibi

Türkiye'nin daha derin bir şekilde mezhepçilik batağına battığından, yumuşak gücünün büyük oranda sarsıldığından, batı ve müttefikleriyle ilişkilerini yeniden tanımlamak zorunda kaldığından bahsedebilir miydik? Bu önemli bir soru ancak Suriye'yi çalışanlar, bölgeyi özellikle Suriye'yi İsrail'i ve Lübnan'ı çalışanların üzerinde durduğu ortak kanı Suriye'deki işlerin üç ay gibi kısa bir zamanda çözümlenemeyeceği hatta şu an bile meselelerin daha yeni başladığı yolunda. Bu bağlamda da aslında Türkiye'nin önümüzdeki döneme dair sadece ekonomik anlamda, gelişme anlamında Esad sonrası neler yapılacağı anlamında değil bölgesel dengeleri gözetmek ve meselelere barışçıl gözüm getirmek anlamında her hangi bir projesi, her hangi bir öngörüsü var mıdır? bunu da sormamız gerektiğini düşünüyorum.

Aslında Orta Doğu'daki ilişkilere ve şu anki duruma baktığımızda 1960'lara yönelik bir iki bir şey söylemek istiyorum: Belki sizler de okumak isterseniz özellikle 1964 yılında basılan iki önemli kitabın bugün hala son derece önemli bölgesel gelişmeleri anlamak babında son derece yararlı olduğunu düşünüyorum. Bunlardan bir tanesi Malcolm H. Kerr'in, Çağrı hocanın da aslında referansta bulunduğu Arap Soğuk Savaşı'nı anlattığı kitabıdır. "The Arab Cold War: Gamal 'Abd al-Nasir and His Rivals, 1958-1970" başlıklı kitapta aslında Kerr bize nasıl 1960'lar Orta Doğu'sunun monarşilerle radikal cumhuriyetler arasında derin ayrılığa ve bir Soğuk Savaşın yaşanmasına neden olduğu bir dizi gelişmeyi anlatır ve gözler önüne serer*. İkinci kitap Patrick Seale tarafından Suriye için mücadele başlıklı "The Struggle for Syria: A study in Post-War Arab Politics, 1945-1958" kitabıdır†. Bu da 1960'lar daha doğrusu 1960'lardan daha sonra 1970'e kadar aslında geçerli olacak şekilde nasıl Suriye siyasetini yani Hafız Esad'ın başa geldiği 1970'e kadar Suriye siyasetini sürekli bir biçimde değişik fraksiyonlar tarafından, değişik ülkeler tarafından ele geçirilmeye çalışıldığı ve Suriye içinde nasıl değişik çıkarların sürekli bir şekilde çatışma halinde olduğunu bize anlatır. Aslında iki kitap da bugünün Orta Doğu'sunu anlamak için son derece yararlı ve önemli. Seale'ın kitabı aslında neredeyse birebir bir portfolyo çiziyor Suriye de olanlar için. Ancak Kerr'in kitabına baktığımızda yani Orta Doğu'daki Soğuk Savaşa baktığımızda bence ilginç olan en önemli noktalardan bir tanesi artık mücadelenin yani Orta Doğu'daki mücadelenin bölünmenin ve Arap Soğuk Savaşının sadece ülkeler arasında olmadığı. Bir taraftan ülkeler arasında devam ederken yani monarşilerle yeni kurulanlar arasında ki bir mücadeleye dönüşme riski taşırken, diğer taraftan da halklar ve devlet arasında yeni bölünmelerin ortaya çıktığı onun için çok değişik seviyelerde, çok değişik alanlarda ve basamaklarda yepyeni mücadele alanlarını ortaya çıkardı. Bu bağlamda da aslında yine pek çok yazar yeni bir Arap milliyetçiliğinin ama eskiden

---

* Malcolm H. Kerr (1971) The Arab Cold War: Gamal 'Abd al-Nasir and His Rivals, 1958-1970. Oxford University Press.

† Patrick Seale (1987). The Struggle for Syria: A study in Post-War Arab Politics, 1945-1958. Yale University Press.

farklı şekilde seküler anlamda değil yeni Arap kimliğinin oluşturulmasıyla yepyeni dinamiklerin bölgeye geleceğini bu bağlamda da Arap olmayan güçlerin aslında rollerini Orta Doğu'da kaybetmeleri yönünde önemli tespitler yapıyorlar.

Tabi bu bağlamda Türkiye nerededir, nereye girer? Özellikle Orta Doğu'nun kalbi olarak bilinen Irak ve Mısır'ın güçlerini geliştirdikleri durumda ve Orta Doğu siyasetine daha güçlü geldikleri durumda Türkiye ne gibi rolleri oynayabilir? Bu sınırlılıkların farkında mıdır? Arapların Arap meselelerini kendi ellerine almaya istekli olduklarının ve bunu başarabilecek yöne doğru evirildiklerinin çok yakın dönemde olmasa da acaba farkında mıdır? Bununla başa çıkmak için neler yapıyordu? Bu soruların sorulması gerektiğini düşünüyorum.

Yine çok üzerinde tartışılan bir mesele Orta Doğu'da Arap Baharı sonrasında sınırların aynı kalıp aynı kalmayacağıdır. Yeni sınırlar çizilecek midir? Orta Doğu'yu I. Dünya Savaşı sonrasında ele geçiren batılı güçlerin neredeyse bazen cetvelle çizdikleri sınırlar kalacak mıdır? Orta Doğu'nun devletleri bizim anladığımız anlamda devlet olmaya devam edecek midir yoksa biraz önce altını çizdiğim yeni bir Arap kimliğinin ortaya çıkmasıyla birlikte sınırlar sorgulanacak yani bazı devletler birbirleriyle eskiden olduğu gibi birleşmeye çalışacaklar ya da mezhepsel anlamda daha derin hem mezhepsel hem etnik anlamda yeni daha derin bölünmelerin oluşmasıyla birlikte sınırlar yeniden çizilecek midir? Bunun sorgulanması yapılmaktadır. Tabi Türkiye Vestfalya Sisteminin korunamayacağı bir Orta Doğu'da neler getirebilir ve Türkiye modeli eğer böyle bir model varsa şu an dediğim gibi daha çok AKP modeline indirgenmiş durumdadır. Nasıl bir model önerebilir? Nasıl bir rol oynayabilir? Sınırlar yeniden çizilirken kendi içindeki etnik meselelerle nasıl başa çıkabilir? Bunlarla başa çıkabilme konusunda özellikle özgürlük ve güvenlik bağlamındaki dengede Orta Doğu için neler sunabilir? Bu çok önemli, burada Çağrı hocaya katılmak zorundayım çünkü bu hiçbir zaman tek yönlü bir yol değil. Birilerine model olmaya çalışırken ister istemez oradan da kendinize bir şeyler alıyorsunuz, ediniyorsunuz. Orta Doğu'daki gelişmelerin Türkiye'nin iç siyasetini etkilememesi mümkün değil.

Bu bağlamda Türkiye'nin ne önerebileceği yönünde yine dış politika yapımcılarının bize söylediği iki mesele ön plana çıkıyor. Bunlardan bir tanesi Türkiye yeniden arabuluculuk rolleri oynayabilir. Ancak tabi Suriye de taraf olarak gitgide kapatıyor. Her ne kadar Türkiye bunu istenildiği zaman oynamaya hazır olduğu mesajını verse de diğer meselelerdeki ayrılık, özellikle İran'la gelinen karşıtlık Suriye meselesinde ve Türkiye'nin kendisini çok fazla Suudi Arabistan ve Katar kampına katmasıyla birlikte önemini yitiriyor. Ama Suriye'de bir rejim değişikliği sonrası grupları bir araya getirmek burada bir birleşmeyi bütünleşmeyi sağlamak açısından Türkiye bir arabuluculuk rolü oynayabilir deniliyor. Ben bunun olasılığının gitgide azaldığını düşünüyorum. Ancak Türkiye'nin böyle bir rolü olabileceğinin altı çiziliyor. Çünkü biliyorsunuz siyaset yapımcılarına göre Türkiye mezhepçilik ve İslamcılık yapmıyor.

Diğer bir mesele de Türkiye ne önerebilir? Burada da ekonomik gelişme modelinden bahsediliyor. Özellikle ordunun rolü konusunda ve Türkiye'nin ekonomik model olma konusunda ve ekonomik gelişme modeli sunma konusunda bazı roller oynayabileceği söyleniyor. Ancak her halükarda Türkiye Orta Doğu'daki çatışmaların bir tarafı ve aktif bir tarafı olması Türk dış politikasının oynayabileceği rollere büyük sınırlılıklar getiriyor. Teşekkürler.

1. Oturum Soru - Cevap Bölümü

SORU: Prof. Dr. Mustafa Cavcar

Ben Çağrı hocama da Özlem hocama da çok teşekkür ederim. Farkına varamadığımız pek çok noktaya değinmiş oldular. Böylece de perspektif daha iyi gözüküyor. Bu arada tabi aslında Çağrı hocama olacak soru ama biraz Özlem hocama da sonuç itibarıyla benim görüşüm Suriye bir şekilde bitecek, yani bu uzayabilir. Hocalarımız gayet güzel açıkladılar. Ama bir noktada bitme durumuna gelecek. Şu anki yönetimin değişmesi şeklinde. Tarz değişir mi o ayrı ama sonuç itibarıyla bir yönetim değişimi gerçekleşecek gibi gözüküyor. Tabi Suriye'yi ben son nokta olarak görmüyorum Arap Baharında esas son noktanın olacağı yer çok farklı bir yer, hocalarımız da söylediler Türkiye'nin içinde yer aldığı bir kamp var Suriye meselesinde ama o kampın içerisindeki bir ülkeye doğru gideceğini düşünüyorum ben. Yaş olarak görebilir miyiz, göremez miyiz onlar ayrı konular. Peki böyle bir durumda yani Türkiye'nin sizlerin gözlemlediğiniz bu yöne gidişle ilgili bir öngörüsü var mı? Veya bu yönde bir fikir jimnastikleri, çalışmalar oluyor mu akademik dünyada? Bu şekilde düşünceler oluşuyor mu? ben bunu soracaktım.

SORU: Prof. Dr. S. Rıdvan Karluk

Öncelikle Üniversitemize geldikleri için değerli katılımcılara teşekkür etmek istiyorum. İki sorum olacak her iki hocama da. Önce Çağrı hocama bu konuda bir hatırlatma yapmak istiyorum ondan sonra görüşlerini öğrenmek istiyorum. Alman Marshall Fund'un son transatlantik eğilimlerinde Türkiye'de kamuoyunun AB'ye vermiş olduğu desteğin çok hızlı bir şekilde düşmüş olduğu ortaya çıktı. Bu basına da intikal etti. Başbakanın 2023 yılı hedefleri altında 63 tane hedefi vardır. Bunun bir tanesi çift olduğu için aslında 62 hedeftir. Onun 60'ıncı sırasında AB'ye temas etti ama bu da bir gerçek. Başbakan geçen hafta Merkel'le yapmış olduğu görüşmede AB'ye tekrar önem verdiğini ifade etti. Ayrıca diğer bir önemli çıkışı var o kamuoyunun ilgisinden kaçtı galiba. Başbakan geçen sene biliyorsunuz Putin'e bizi Şanghay İşbirliği Örgütü'ne alın dedi. Tabi bu hemen kabul edilmedi ama şu an da zannederseniz gözlemci üye statüsünde Türkiye. Şimdi Türkiye batı yanlısı bir politika izlerken diğer taraftan da başbakanı Şanghay İşbirliği Örgütü'ne girme teşebbüsleri ve bu teşebbüste devam ediyor. Transatlantik eğilimlerde genel olarak bir düşüş var

AB'nin Türkiye'ye uyguladığı çifte standartlar karşısında Türk kamuoyunun AB'den uzaklaşması var. Şimdi bir iktidar partisi olduğunu düşünün geçmişte de Tansu hanımın Mesut Yılmaz ve diğerlerinin hatta Menderes zamanında idam edilen Dışişleri eski bakanımızdan bu yana geçen bir süreç var. Bu süreç devamlı olarak iktidarlar yani hükümetler veya siyasi partiler daha da uygun bir dille ifade etmek istersek eğer iktidar olmak isterler. İktidar olabilmek için kamuoyunu desteklemiş olduğu görüşlere de uygun hareket ederler. Aksi takdirde oy alamazlar. AB ile olan ilişkilerin olumlu süreci esnasında kamuoyunun büyük bir desteği vardı. Bu desteği de arkasına alabilmek ve çok oy alabilmek içinde AB'ye sıcak bakan bir politika izlendi ve bu politikanın doğal sonucu olarak da belli bir yere kadar gelindi. Şimdi eğer siz iktidar olsanız kamuoyundan da yeterli destek görmüyorsa dolayısıyla şimdiki iktidarın AB'ye sıcak bakması beklenemez.

Ayrıca kamuoyunda tartışılan diğer bir önemli konu var her ne kadar bu siyasi bir konu olmakla birlikte bu konuda düşüncelerinizi öğrenmek istiyorum. O da şu AKP iktidara geldiği zaman AKP'nin temel hedeflerinden bir tanesi batı ile olan entegrasyonu, AB ile olan entegrasyonu hızlandırmaktı. Belli bir süreçte de hedefine de ulaşmış oldu. O da nedir? Askeri yönetimlerin Türk demokrasisi üzerindeki etkisinin giderilmesi. Bu konuda AB mevzuatının uygulanması ve siyasi otorite üzerinde askeri hakimiyetin ortadan kaldırılması konusunda da belli bir başarı elde edildi. Zaten onu yorumlamaya da gerek yok. Dolayısıyla bu konudaki görüşlerinizi de öğrenmek isterim.

Diğer bir soruyu da Özlem hanıma sormak istiyorum. Şimdi sizin açıklamalarınız çerçevesinde ben beklerdim ki Sayın Başbakan Davos'ta bir çıkış yaptı. Bu çıkışı İsrail'le olan ilişkileri büyük ölçüde sekteye uğrattı. Acaba Türkiye'nin izlemiş olduğu Orta Doğu politikalarında Başbakanın Davos'ta İsrail'e karşı yapmış olduğu bu çıkışın bir etkisi var mıdır? Veyahut da Orta Doğu baharında bir tetikleyici bir etkisi olmuş mudur? Yani bu önemli bir konu bunu neden soruyorum onu da söyleyeyim: Geçen yıl biz Riyad'da üniversiteler arası bir sergisi vardı. Anadolu Üniversitesi olarak gittik açık öğretim sistemi ve üniversitemizi tanıtmak için reyona da bulunuyoruz. Zaman zaman reyonda gelen misafirlere biz de üniversitemizle ilgili bilgi veriyoruz. Şimdi benim orada izlediğim edinim şu: Oraya Suudi Arabistan'dan, Ürdün'den veya Arap ülkelerinden vatandaşlar geliyorlar soruyorlar. Önce üniversiteyi soruyorlar, sonra da Tayyip beyi soruyorlar. Yani gelenlerden diyelim ki yüz kişi gelmiş olsa o yüz kişinin de Türkiye ile ilgisi direkt yok doğrudan doğruya Başbakanın şahsı ile ilgili onu methediyorlar onun çıkışını özellikle çok daha sıcaktı geçen sene bu Davos'taki çıkışını. Ben de o zaman kendi kendime şunu sordum eğer Suudi Arabistan'da bir demokratik seçim yapılırsa Recep Tayyip Erdoğan da aday olsa hiç şüpheleniz olmasın ki oradaki kraldan daha fazla oy alır. Demek ki bu çıkışların etkisi var. Bu konudaki görüşlerinizi öğrenmek isterim. Teşekkür ederim.

SORU: Doç. Dr. Tarık Oğuzlu

Teşekkür ederim Sayın Başkan. Benim aslında sorum yok, çok kısa bir yorumum var. Belki bu yorumun üzerine hocalarımız bir şeyler söylemek isterler mutlu olurum böyle olursa. Arap Baharı öncesinde ki Türk dış politikasının genel çizgisi ve Arap Baharı sonrası Türk dış politikası genel çizgisi ile Türkiye'nin dış politikasının Avrupalılaştırma süreci arasında yakın bir ilişki olduğunu düşünüyorum. Şu anlamda: 2002'den 2010'un sonuna kadar Türk dış politikasında bir Avrupalı çizgi vardı, bunu kabul etmemiz lazım. Türkiye Orta Doğu bölgesinde AB üyesi olmadığı halde AB üyesi gibi davranan bir ülke profili çizmekteydi. Sonraki sene ise daha Amerikan yanlısı demek istemiyorum ama daha Amerikanvari davranan bir Türkiye ortaya çıkmaya başladı. AB'nin sembolize ettiği realist ve pragmatik dış politika anlayışından çok fazla Neo-Con kokan daha liberal şahin bir dış politikaya geçildi ama umuyorum ki önümüzdeki günlerde Avrupa çizgisi kendisini daha belirgin hale getirmeye başlayacak. Zaten Sayın Başbakanın vermekte olduğu mesajlar bu yönde artık TESEV'in Sayın Özlem hocam son derece güzel bir şekilde bahsetti. Türkiye'ye ilişkin algıdaki olumsuzluklar da önemli. Yani AB profilinde hareket eden bir Türkiye varken Türkiye'nin Orta Doğu bölgesindeki algısı oldukça yukarılardaydı ama son iki senedir daha şahin davranan, neo-convari hareketler içerisinde olan bir Türkiye varken bu algı oldukça düştü. Yani fırsat bu fırsat yeni bir düzen kuruluyor bölgede, ben de bu düzenin kurucusu olayım, sahibi olayım şekillendiricisi olayım gibi çok iddialı bir söylemle ortaya çıktığınızda maalesef tırnak içerisinde söyleyecek olursak çuvalladık. Suyu sabuna dokunmadan işleri götürebilen bir Türkiye varken birden bire suya sabuna dokunan, dokunma isteği duyan ve bunu yapan ve yapacak imkanı da olmayan bir Türkiye gördük ama tekrardan bu eski Türkiye'ye bir geçiş yaşayacağız çok yakın bir vadede. Teşekkürler.

SORU: Doç. Dr. Özgür Tonus

Her iki değerli akademisyene de teşekkür ederim konuşmaları için. 2012 yılının Mayıs ayında sayın Kadri Gürsel ile burada "Türkiye'nin dış politikası değişiyor mu?" konulu bir söyleşi yapmıştık. Yine Kadri beyin ifadeleriyle söylüyorum Türkiye Cumhuriyeti'nde hiçbir dönemde dış politika, iç politika için bu kadar yoğun olarak, bir malzeme olarak kullanılmamıştır. Bunu Tarık Oğuzlu beyin ifadeleriyle birleştiriyorum. Son dönemde başbakanın AB ne yönelik sempatik çıkışlarıyla birleştirdiğimizde şöyle bir şey olabilir mi acaba?: Orta Doğu'da işler kötü gidiyor bir açmaza girdik iç politika için yine kullanabilecek bir malzemeye ihtiyaç var, seçenek neresi bir tek Avrupa Birliği. Yeniden acaba ısıtılmaya mı çalışılıyor. İç siyaset için yaklaşan seçimlerde kullanılacak bir enstrüman olarak mı algılanıyor AB konusu? Yoksa 2013 yılında tıkanan sürecin yeniden canlanacağına mı tanık olacağız? Örneğin Almanya'da seçimler yaklaşıyor. Bir sol veya sol eğilimli iktidarın oluşması muhtemel. Aynı zamanda Fransa'daki değişimle de bu gelişmeyi birleştirmek mümkün. Benzer

şekilde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde de yaklaşan seçim sonrasında çözüme daha yakın olabilecek bir yönetimin iş başına gelmesi bekleniyor. Bu muhtemel gelişmeler de Türkiye'nin motivasyonunu artırmış olabilir mi? Bu yaklaşımlarda samimiyet var mı? Bunu merak ediyorum.

SORU: Eda Altay

Öncelikle geldiğiniz için teşekkür ederim. Dördüncü sınıf iktisat öğrencisiyim. Çağrı hocama soru sormak istiyorum. Çağrı hocam, en son konuşmanızı bitirirken şunu söylemiştiniz: Türkiye devrilen Arap hükûmetlerine doğru yol almakta yani devrilen sisteme doğru gitmekte diye Recep Tayip Erdoğan konuşmalarında dolaylı da olsa başkanlık sistemine geçilmekten bahsetmekte ve bunun ilk adımı olarak da büyükşehir belediyelerini kurarak bu küçük yerleri yerel yönetimleri büyük şehir belediyelerinde toplaması sizce başkanlık sistemine geçişlerde reel bir adım olarak görülebilir mi? Etnik kökenler bu başkanlık sisteminde nasıl bir rol oynarlar? ve başkanlık sistemine geçilirse eyalet yönetimlerinin kendi kanunları oluyormuş. Sizce bizim sorunlu komşularımız varken başkanlık sistemine geçmek ne kadar doğru olur? Teşekkür ederim.

SORU: Kamil Özkasap

Merhaba öncelikle hoş geldiniz. Orta Doğu ile ilgili her hangi bir dönüşüm sempozyumda veya tartışmasında tartışma eğer Türkiye'de geçiyorsa konu bir şekilde Türkiye modeline geliyor. Bu Türkiye modelinin ben Türkiye'nin yumuşak karnı olduğunu düşünüyorum. Çünkü Türkiye modelini genellikle biz konuşuyoruz. Orta Doğu'da biraz pohpohlama ile ortaya çıkıyor Türkiye modeli. Çünkü Çağrı bey de bahsetti ortada bir model varsa veya bir büyük abi varsa kendini belli eder. Örneğin Türkiye'nin Amerika'nın küçük kardeşimiş gibi Orta Doğu'da davranması sizce bu Türkiye'nin yumuşak karnı mı? Türkiye modelini biz biraz büyütüyor muyuz gözümüzde?

SORU: Cansu Tahan

Anadolu Üniversitesi İİBF İktisat bölümü dördüncü sınıf öğrencisiyim. Daha önceki sorulara biraz benziyor ama yine de sormak istiyorum. Çağrı hocam konuşmalarında en baştan beri yanlış olan Türk dış politikasından bahsetti. Sadece bunu Arap Baharının etkilemediğinden bahsetti. Ben bu nokta da kendisine sormak istiyorum. Böyle bir politika içerisinde AKP hükûmeti şu andan itibaren nasıl bir politika izlemeli? Yeni bir dış kabuğa mı bürünmeli yoksa kendi iç siyasetini mi değiştirmeli? Konuşmanızda şöyle demiştiniz sanırım: "Türkiye de komşularında yıkılan rejimlere mi dönüşüyor?" Türkiye'nin rejimi konusunda ne düşünüyorsunuz? Bununla ilgili düşüncelerini alırsam sevinirim.

SORU: Aslıhan İlhan

Anadolu Üniversitesi İİBF İşletme dördüncü sınıf öğrencisiyim. Benim sorum Özlem hanıma olacak. Az önceki konuşmanızda Türkiye'nin öğrenmek için bodoslama daldığından bahsettiniz. Türkiye'nin bu konuya Orta Doğu'daki krizler konusuna ben bir konuyu bu kadar önemli bu kadar can damarı olacak kadar önemli bir konuyu öğrenmek adına bir mevzuaya bodoslama dalmak, arkasını getiremeyeceği sözler sarf etmek, iddialı konuşmak bu tarz bir politikanın bir ülke açısından ne kadar doğru olup olmadığını merak ediyorum. Çünkü bu çok yanlış bir şey. Çok uçuk bir plan, bir kaos ortamına sokmaz mı bu Türkiye'yi? Teşekkür ediyorum.

SORU: Bekir Öncel

Şimdi Türkiye'nin yıllardır barışçı olmayarak çözmeye çalıştığı bir etnik sorunu var. Bu Suriye'deki gelişmeler ışığında orada da bu sorunun uzantısı gibi görünen bir yeni oluşum oldu. Bunun Türkiye'ye yansımaları ve Türkiye'nin kendi iç etnik sorunlarına etkileri ne olabilir?

Prof. Dr. Çınar Özen

Evet. Bu sefer Özlem hocama söz vereyim. Vaktimiz var, buyurun.

Cevap: Doç. Dr. Özlem Tür

O zaman sırasıyla başlayayım. Önce sizin "bu son nokta değildir" ifadenizle Suudi Arabistan'ı kastettiniz herhalde, oraya gideceğini kastettiniz. Tabi o çok önemli bir değişim olur ama ondan önce Lübnan'a sığmaması daha ciddi bir konudur. Mesela 15 Ağustosta bir dizi kaçırma eylemi gerçekleştirmişti. Lübnan içinde Özgür Suriye Ordusu'na üye olduğu düşünülen yirmi kişi kaçırıldı. Birkaç gün sonra yirmi Suriye vatandaşı ve bir Türk vatandaşı kaçırıldı Lübnan içinde Mikdat ailesi tarafından ve tabi Mikdatlar Lübnan'ın aslında kırılma dengesi içinde kendilerini Hizbullah'ın tarafına atmış bulunmakta. Onun için de on - on beş adamı olduğu söylenen silahlı bir grup. En büyük kaygı aslında Suudi Arabistan'a ulaşması olsa da önce Lübnan'da ne olacağı ve Lübnan'a sığarsa ne olacağı meselesi. Bu nedenle son dönemdeki bombalamalar ve suikastlar çok önemli oldu. Yani Lübnan'a sığamayacağı yönünde ve Lübnan'ın yeni bir etnik savaşa girmeyeceği yönünde de elimizde önemli kanıtlar var aslında. Çünkü ne Hizbullah tarafı monolitik, ne de diğer taraf tam anlamıyla monolitik ve herkesin aklında yetmişler ve seksenlerde yaşanan iç savaş hatıraları çok taze. O nedenle süreç buraya gitmesin diye bir uğraşı var. Son nokta değildir, elbette son nokta değildir bence olaylar daha yeni başlıyor. Bütün bölgedeki değişimler bütün bölgedeki sınırlar, bir araya gelmeler, ayrılıklar, Lübnan, Ürdün ki Ürdün şu an çok önemli bir meşruiyet sorunuyla karşı karşıya biliyorsunuz. Ürdün'de uzun zamandır bir içişleri bakanı yok. İçişleri bakanının olmadığı bir ortamda da Suriyeli mülteciler

sürekli bir şekilde bu ülkeye gidiyorlar. Ürdün rejimi ne yapacağını bilmiyor. Aslında ilk Ürdün'de ayaklanmalar bekliyoruz, ardından Ürdün'ün tamamen çatlayacağını düşünüyoruz. Onun için aslında her şey yeni başlıyor. Asıl sınavımız ve Orta Doğu siyasetinin gündemi aslında şimdi başlıyor. Bu tabii yine Suriye'nin tek ülke olarak kalması durumundaki senaryolar.

Suriye'nin bölünmesi gibi bir senaryo olursa bu nereye gider, nasıl şekillenir? Suriye'nin gittiği durumda Hizbullah'ın ne yapacağı çok önemli. İsrail'e bir müdahale edebileceği ve İsrail'in karşılığını verebileceği yepyeni bir süreç başlayacağı düşünülüyor. Onun için yeni başlıyoruz ve bu konuda beyin jimnastiğinin Türk siyasetçilerinde ve dış politikasında olduğunu ummakla birlikte ne derece çeşitli ve farklı senaryolara adapte olabilecek bir siyaset olduğu konusunda doğrusu benim şüphelerim var. Onun için Suudi Arabistan'a olaylar sıçradığı durumda bunun olmaması için rejimin her türlü askeri ve dış ilişkilerini kullanacağı konusunda da hiçbir şüphemiz yok. Ama buraya da sıçradığı durumda zaten eski Orta Doğu'dan bahsedemeyeceğiz herhalde. Bu durum da olayların bir halkası olacak, çünkü her şey yeni başlıyor olacak.

Davos meselesine geldiğimizde yani İsrail'le olan ilişkilerin çıkışı elbette Orta Doğu sokağı için son derece sembolik bir taraftan, bir taraftan popülariteyi arttıran en önemli aslında halkası herhalde. Türkiye'nin Orta Doğu sokağındaki yumuşak gücünü ortaya koymakta ve İsrail'le ilişkilerin kötüleşmesi aslında bir bağlamda Türkiye'nin Arap sokağına verdiği bir mesaj olarak da algılandı. Neden bunun Davos'ta bu derece yapıldığı, bu derece sembolik ve böyle bir kurgu ile yapıldığı konusu çok boyutludur. Hiç şüphe yok ki Tayyip Erdoğan herkes tarafından popülarlikle karşılandı. 2006 Lübnan savaşı ile biz aslında bunu gördük. Çünkü Lübnan savaşında bir taraftan Hasan Nasrallah'ın, Hizbullah liderinin resimleri varken diğer tarafta da Tayyip Erdoğan'ın posterleri taşındı sokaklarda.

Bunun bir devamı Davos meselesi. Bu da tabii aslında diğer soruyla çok ilgili: dış politika iç politika meselesi. Nasıl dış politikadaki meselelerin iç politika ya da iç politikada popülarlığı arttıracak şekilde kullanıldığı ve Türk dış politikasını hiçbir zaman bu derece fazla olmadığı ve bu bağlamda da Arap sokağının en önemli kaynak olarak görüldüğü yine bunda da en önemli ve en çabuk tepki görülebilecek yerin Filistin meselesi olması tabii çok önemli. Sorunuzda söylediğiniz ne derece Orta Doğu işleri kötü gittikçe alternatif AB oluyor? Orta Doğu'daki işler evet kötü gidiyor. Belki Türkiye AB ile olan ilişkilerini geliştirerek de yine bir zamanlar olduğu gibi Orta Doğu ülkelerine bir vizyon sağlayabileceğini de düşünüyor. Diğer taraftan ben şu anki hükümetin aklında ve politikalarında AB'nin Orta Doğu'nun yerini alacağını düşünmüyorum. Orta Doğu ile kurulan ilişkilerde çok daha fazla kültürel ve medeniyet vurgularının da bu bağlamda olmasını düşünüyorum. Orta Doğu'da işler kötü gittiği için AB'ye bir taraftan daha fazla yakınlaşılması gerektiği fikri belki var

ama bence AB'nin ülkelerin ekonomik kriz nedeniyle sarsılıyor olması bağlamında da Türkiye'nin roller oynayabileceği düşünülüyor hükümet tarafından.

Diğer soruya geldiğimizde Avrupalılaştırma – Amerikanlaştırma ayırımına. Tabii bu süreçte Arap Baharı ile birlikte “milli çıkar” kavramı yeniden duyuyor olduk. Bu kavramı neredeyse unutuyorduk Türk dış politikasında. Galiba bir değerler sepetinden, etnik çerçeveden Türkiye'nin uyguladığı ahlaki duruştan aslında hep dem vuruyorduk. Milli çıkar nerede sorusunu da her seferinde “biz bunu aştık, daha değişik değerlerle bir aradayız” gibi bir şeyle karşılaşıyorduk. Tabii bu son iki senede ya da bu son senede diyelim, milli çıkarı yeniden keşfettik ve Türkiye söylemlerinde de Suriye de ne işiniz var? sorusuna cevap verirken bence bu konuyla daha haşır neşir olma gereği duydu. Bir taraftan etik duruştan bahsederken diğer taraftan milli çıkarları entegre etme durumunda kaldı. Ama yakın dönemde yeniden bu milli çıkarları bir tarafa koydu ki Türkiye’de herkes milli çıkarlardan bahseder. Yine yumuşak gücünün altını çiziceği bir sürece döner miyiz yakın zamanda? benim burada soru işaretlerim var. Bence en azından yakın dönemde bölge ülkeleri bölgenin geleceğiyle ilgili kendi çıkarları bağlamında bir şeyler yapıyorken Türkiye'nin sadece etik bağlamında ki kendisi etik hareket ettiğini söyleyerek çoğu zaman kendi ile çeliştiği bir ortamda (Bahreyn örneğinde olduğu gibi) bunu sadece tutabilir mi burada doğrusu kafamda soru işaretleri var.

Türk modeli ile ilgili olarak Türkiye'nin yumuşak karnını büyütüyor muyuz? sorusuna cevaben, Arap dünyasında aslında Türk modeli diye bir şeyden bahsediliyordu. TESEV'in araştırmalarında da Türk modelinden ne anlıyorsunuz? sorusuna gayet elle tutulur cevaplar veriliyordu. Özellikle Türkiye'deki sivil-asker ilişkileri bağlamında ve İslamcıların rolü bağlamında ve İslami siyasi partilerin rolü bağlamında Orta Doğu'da Türkiye dendiği zaman elle tutulur bazı meseleler ortaya çıkıyordu. Şimdi Türkiye bunu büyütüyor mu? Şu an bunun etkisinin ve varlığının gitgide daha içi boşaltılmış, gitgide daha herkes tarafından bir şekilde eleştirilen bir model olduğunu düşünüyorum ben. Onun için şu n büyütüyoruz diye düşünüyorum. Önümüzdeki dönemde de daha az Türkiye modelinden bahsedeceğimiz zaten Arap Baharı süreci ile birlikte ortaya çıktı. Bu yönetimleri değişen ülkelerdeki kanaat liderlerinin daha çok AKP teşkilatıyla da işbirliği içerisinde olduğu düşünüldüğünde, AKP modeline bazıları tarafından dönüştüğünü ortaya koyarsak aslında yine önümüzdeki dönemde Türk modelini biraz daha önemini kaybedeceğini söyleyebiliriz bence.

Ama Türk modeli ilk defa ortaya çıkmıyor biliyorsunuz. Türk modeli doksanlar boyunca Orta Asya'da bir Türk modelinden bahsediliyordu. Daha sonra, 11 Eylül sonrasında yeniden bir Türk modelinden bahsetmeye başladık. Bu yenisinden bahsediyorsanız eğer bunu öneminin gitgide sorgulandığı bir süreci yaşayacağımızı düşünüyorum. Aslında ben Türkiye'nin Orta Doğu'yu öğrenmek için değil tam tersine geçmişteki tecrübelerinden öğrendikleriyle angaje olmaya çalıştığını söylemiştim.

Yani Irak'taki tecrübesinden öğrendiği meselelerin dışında kalmayı kendisinin acıtacağını düşündüğü için bu sefer bodoslama kötü bir terim ama o şekilde girdiğini söyledim. Elbette bu kaos ortamına sokuyor. Çünkü başta yaptığınız öngörüler aslında yanlış. Hem ülkeyi anlamakta, hem bölgeyi anlamakta rejimin hemen gideceği üzerine kurduğunuz bir siyasetin, rejimin gitmediği durumda zaten çökeceği ortada. Bu anlamda bir sorun elbette var.

Türkiye'ye yansımaları ve çözüme katkıları ne olur? Tabi Türkiye'nin yumuşak karnı bu bağlamda Kürt meselesi. Türkiye'deki medyaya baktığımız zaman aslında bir anda şöyle bir şey duyduk ve gördük ve ben buna çok şaşırılmışım. Medyada "Suriye Kürt kartını oynuyor", "Suriye yine bizi arkamızdan vuruyor" gibi başlıklar atıldı. Yani Beşar Esat'ın Türkiye'nin taraf olduğu bir çatışmada ve karşı tarafta bulunduğu bir durumda yani Kürt kartını oynamayacağını düşünmek bence başından yanlış bir şey. Suriye zaten Orta Doğu siyasetindeki rolünü küçük bir devlet olmasına rağmen bu kadar önemli bir rol oynamasını her zaman devlet karşıtı örgütleri desteklemek yoluyla sağlamıştır. Bu bağlamda da Türkiye'ye karşı Kürt siyasetini ya da Kürt kartını oynamamasını beklemek son derece yanlış olurdu diye düşünüyorum. Tabi Kürtlerin kendi içlerindeki bölünmüşlükten Suriye içinde, özellikle Türkiye'nin Barzani ile iyi ilişkiler kurarak üstesinden gelmeye çalışıyor. Yine Suriye'nin geleceği düşünüldüğünde Türkiye'nin bu konuda kendi bir çözüme gidemezse eğer içeride çok daha başının ağrıyacağını düşünüyorum. Teşekkürler.

Prof. Dr. Çınar ÖZEN

Çok teşekkürler hocam. Çağrı hocama geçmeden bende bir iki şeye değinmek istiyorum. Tarık hocamın altını çizdiği nokta bence çok kritik. Ben de öğleden sonra oturumunda biraz onu açmak istiyordum. Yani ABD ile AB arasındaki bir farklılaşma ve Türkiye'nin giderek ABD ile birlikte hareket etmeye başlaması ki ABD'nin de daha çok neo-con bir politikanın peşinden gitmesi durumu söz konusu. Ben bu fikre katılıyorum. Bence bu neorealist anlamda yapısal bir belirleyicilik altında ortaya çıkıyor. Ulusal sistemin siyasal yapısı biraz bunu zorluyor; hem Amerika'ya bunu zorluyor, hem Türkiye'ye bunu zorluyor. Tabi bu "zamanın ruhu" diye hepimizin bahsettiği şey. Bu bir kanal açıyor, bu gelişme yapısal gelişme. Yapısal olduğunda da tek tek aktörlerin bireysel çabalarıyla belirlenmiş değil. Tabi ki o kanalın yarattığı fırsatlara kimilerinin bodoslama dalma isteği artıyor. Bu bağlamda belki Rıdvan hocanın söylediği şeyi yapabiliriz. Türk dış politikası yani açılan bu kanalda AKP'nin kimliğinde belki daha çok da Davutoğlu'nun şahsında, ona ben onun için "Davutoğlu ütopyacılığı" diyorum Orta Doğu'da yeni bir düzen kurma hayaline kapılmış durumda. Bu bir hayal bence ama bunu bir fırsat gibi görüyor hükümet. Her siyasal düzen iki esas üzerine inşa ediliyor aslında. Bunlardan bir tanesi ideoloji. Bunun giderek Sünni İslamcı bir proje olduğu anlaşılıyor. Tabi bu ideoloji aynı zamanda "öteki"leri de yaratmak zorunda. Ötekileştirdikleri ise doğal olarak Sünni İslamcı bir ideolojide

dayandığı için bir yönüyle İran öbür yönüyle İsrail. Yani Türkiye'deki hükümet bunu aslında kendi açısından başarıyla yapıyor. Yani İran'ı ve İsrail'i ötekileştirerek bir Sünni İslamcı siyasal düzen kurabileceğini düşünüyor. Amerika da bunu bence destekliyor. Tabi bu da beraberinde sayın Rektör Yardımcımızın da altını çizdiği bir takım riskleri getiriyor. Sizin de bahsettiğiniz şekilde aynı zamanda da Tayyip Erdoğan'ı Orta Doğu'da Sünni İslamcı bir siyasal kitle nezdinde lider konumuna getiriyor. Evet ben de böyle bir küçük katkı yapmış olayım. Buyurun Çağrı hocam.

Cevap: Prof. Dr. Çağrı Erhan

Çınar hocanın bıraktığı yerden devam edelim isterseniz. Şimdi Suriye de elbette bu böyle devam etmeyecek. Eninde sonunda bir şeyler olacak. Ama ne olacak? onu şimdiden kestirmemize imkân yok. Belki de bizim konuşmalarımız sırasında sağdan soldan temas ettiğimiz başka değişkenleri de dikkate almamız lazım Orta Doğu'nun geleceğine ilişkin tasavvurlarda bulunurken. Evvela bütün uluslararası ilişkiler gelişmelerinde olduğu gibi Orta Doğu'da yaşanan gelişmelerde de her bir ülkenin kendi iç dinamiklerinin etkili olduğunu unutmayın. Bizim bekli de akademik düzeyde değil ama kamuoyu düzeyinde en büyük hatalarımızdan biri bütün bu Arap ülkelerini aynı sepete koymak.

Şimdi Arap baharı diyoruz, *zannediyoruz ki bu Arap baharı bütün Arap ülkelerinde aynı şekilde yaşanıyor*. Tunus'ta da aynı, Libya'da aynı. Taraflar, herkes aynı iştiaqla hedefe dönük hareket ediyor; Mısır'da da aynı, Suriye'de de aynı. Hayır bunların her birinin hem mezhep farklılıkları var birbirlerinden, hem etnik farklılıkları var. Mesela Tunus'taki Berberi faktörünü, Fas'taki Berberi faktörünü Libya'daki kabile bölünmüşlüğüne dışarıda bırakarak analiz yapmanıza imkan yok. Ya da Suriye'de nüfusun azınlığını oluşturmasına rağmen kırk yıldır ülkeyi yöneten Nusayri faktörünü göz ardı ederek, %10'luk bir Hıristiyan faktörünü göz ardı ederek siyaset analizi yapmanıza imkan yok. Mısır'ın %10'unun Hıristiyan olduğu gerçeğini, Kıptiler'in Ortodoks Patriği seçtiği gerçeğini göz ardı ederek bir analiz yapmanıza imkan yok. Her bir ülkeyi ayrı ayrı değerlendirmemiz, her birinin dinamiklerini ayrı ayrı ele almamız gerekiyor.

İkincisi bunların birbirleriyle ilişkileri, ikinci analiz düzeyimiz. Yine zannediyoruz ki *bütün Arap Baharı ülkeleri birbirleriyle dayanışma içerisinde Arap Baharı ülkeleri diye bir şey oluşturuyorlar*. Bu da söz konusu değil. Tunus, Libya'dan çok büyük endişe duyuyor. Libya'da yarın öbür gün bir mülteci akını olursa Tunus'a doğru ne olacak? Ya da Libya bölünürse, öyle bir ihtimal de var. Arap Baharı ülkeleri arasında böyle bir dayanışma kültüründen söz etmemize imkan yok. Kaldı ki Arap dünyası, kendi içerisindeki bir takım faktörlerden de olağan üstü rahatsızlık duyuyorlar. Mesela biz burada kolaylaştırmak adına analiz düzeyimizde "Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar'la aynı kamp içerisinde yer alıyor" diyoruz ama işte Tunus'a, Mısır'a gittiğiniz zaman Suudilerden ve Katarlılardan olağanüstü derecede iğreti olan insanlar var. Laikler

değil El-Nahda. Tunus'ta bugün iktidara gelen El-Nahda partisi yani Müslüman kardeşler en büyük endişeyi Selefilere destekleyen Suudi Arabistan'dan görüyorlar. Çünkü Selefiler radikal kesim. Suudiler, Katar'lar para vererek bu radikal kesimi güçlendiriyorlar. Daha ılıman mutedil İslamcılar yani El-Nahda hareketi bundan büyük rahatsızlık duyuyor. Aynı şey Müslüman kardeşler için de, İhvan için de, Mısır'daki Mursi için de geçerli. Peki nasıl oluyor Türkiye, Suudi Arabistan, Katar aynı kamp içerisinde olabiliyor? Davranış biçimleri açısından biraz farklılıklar arz ettiğini söylemek zorundayız.

Üçüncü analiz düzeyimiz bölgedeki Arap olmayan ülkelerin tutumları yani Türkiye İran ve İsrail. Bunları da mutlaka değerlendirmemiz lazım. Çok ilginç değil mi Beşar'ın bugün en büyük destekçilerinden bir tanesi yıllardır Beşar'la sıkıntıları olan İsrail. Silah desteği veriyor değil mi? Fakat İsrail Beşar'ı böyle bir dış müdahaleyle ile vs. devrilmesini çok istemiyor. Niye? Korkusu var. Güneyinde zaten Mısır'da Müslüman Kardeşler iktidara gelmiş, Selefiler zaten onların arkasında ikinci parti durumunda, kuzeyde de Müslüman Kardeşler iktidara gelirse buna sandviç diyoruz. Kuzeyden ve güneyden Müslüman kardeşlerle çevrilmiş bir İsrail ve Suriye'nin biliyorsunuz kitle imha silahları da var. Nükleer silah değil ama kimyasal-biyolojik silah. Bunları fırlatma kapasitesi de var. Yarın öbür gün bunların yeni yönetimin eline geçmesi İsrail'i endişelendirmeyecek mi? Kuşkusuz endişelendirecek. Dolayısıyla bölge ülkelerinin davranış tarzlarını yorumlarken dikkat etmemiz lazım. İran'a bakın: İran ne oluşturmaya çalışıyor yıllardır Şii eksenini olarak isimlendirilen ama söylene söylene en sonunda ortaya çıkan bir gerçek var. İşte Lübnan'da Hizbullah, Suriye'de Beşar Esad rejimi, Irak'ta Maliki rejimi, Bahreyn, Körfez ülkelerinde birileri falan devlet dışı aktörler bölgedeki yönetimler üzerinde bir yönetim kurmaya çalışıyor. Bir denetim bir yönlendirme yapmaya çalışıyor. Bunu da aslında kendisini güvence altına almak adına yapıyor. Yarın öbür gün biri İran'a saldırırsa nükleer silahlar vs. sebebiyle bunları kullanarak kendi çıkarlarını korumaya çalışıyor kuşkusuz.

Dördüncü düzeyimizde bölge dışı aktörler: Bölge dışı ama küresel, bölgede çıkarı olan Rusya, Çin Halk Cumhuriyeti, AB ülkeleri. Bunların her birinin de kendine göre hesabı var. Bizim belki yine eleştirmemiz gerekiyorsa eğer kendimizi ki eleştirerek bir yere gideceğiz, en büyük eleştirmemiz gereken noktalardan bir tanesi "biz hesabımızı yaparken sanki başkalarının hesabı yok" gibi düşünürüz. Şimdi biz diyoruz ki yıllardır buraya sırtımızı döndük, şimdi yüzümüzü tekrar buraya dönüyoruz ve buraya öyle bir gireceğiz ki burada "nizam" kuracağız. Bunu ben söylemiyorum bunu mecliste Dışişleri Bakanı söyledi, "biz burada nizam kuracağız" dedi. İyi, peki Fransa nizam kurmak istemiyor mu Libya'da? Çin'in herhangi bir şekilde bu bölgede ticari ekonomik çıkarları yok mu, onların bir niyeti yok mu? Yani Rusya insan haklarına saygısız affedersiniz alçak, affedersiniz şerefsiz olduğu için mi Esad'ı destekliyor da Amerikalılar çok insan haklarını sevdiği için, demokrasi yanlısı oldukları için mi muhalifleri destekliyor? Aynı Amerika Gazze'de çatır çatır İsrail Filistinli çocukları

öldürürken neredeydi? İsrail'i desteklemiyor muydu? İsrail aleyhine bir tane karar çıkartabilir misiniz BM Güvenlik Konseyi'nden? Aynı Amerika İsrail çatır çatır çocukları keserken İsrail'in yanında ama biz kalkıyoruz Rusya'yı suçluyoruz "niye Esad'ı destekliyorsun?" diye. Bunun insan haklarıyla demokrasiyle ne ilgisi var? Bu sokaktaki insanı ikna etmek için kullanılan izanız söylemler. Hükümetler bunları hamaset olsun diye söylüyor.

Uluslararası ilişkiler bilen biri bilir ki herkes kendi çıkarının peşindedir. Rusya'nın bölgede çıkarları var, Çin'in bölgede çıkarları var, Amerika'nın bölgede çıkarları var. O yüzden Türkiye Bahreyn'de desteklemedi. İşte sorunuzun cevabı o. Çünkü Bahreyn'de desteklerse İran'ın ekmeğine yağ sürmüş olacak. Arap Baharı'nı desteklememesinin sebebi İran'ın ekmeğine yağ sürmemek. O yüzden kalktı Mısır'da destekledi. Çünkü orada kendi çıkarına bir sonuç olacağını hesap ediyordu.

Rıdvan hoca kamuoyundan yükselen AB karşıtlığı meselesini haklı olarak gündeme getirdi. Gerçekten öyle o anketlerden bazılarını biz de yaptık. Son iki yıl içerisinde Türkiye'de giderek düşen Avrupa Birliği'ne bir destek var. Neden diye sorulduğunda da apaçık gözüküyor. Çünkü yürümüyor bu iş. Yürümeyince de ister istemez insanlarda bir usanma söz konusu oluyor bir yere gitmediği için. Fakat bir sebep daha var o biraz gözden kaçıyor herhalde. Bu kamuoyu dediğiniz şey kendi kendine oluşmaz arkadaşlar. Kamuoyu bilinçli bir kitle değildir. Aynı anda televizyonda bir hadiseyi gören beş yüz kişi aynı anda, aynı davranış tarzını sergilemez. Kamuoyunu harekete geçirecek dinamikler vardır ki demokratik ülkelerde iki önemli dinamik söz konusudur: Bunlardan bir tanesi sivil toplum örgütleri, bir tanesi de siyasal partilerdir. Sivil toplum örgütleri ve siyasal partiler eğer 2002 seçimlerinden evvel AB konusunu bu kadar öncelememiş olsalardı ve medyada kuşkusuz onların bu önceliklerine, söylemlerine yer vermemiş olsaydı o zaman kamuoyunda AB sempatisi kendiliğinden oluşmazdı. Dolayısıyla bu Türkiye'de kamuoyundaki AB desteğinin düşüşünü analiz ederken mutlaka bizim sivil toplumumuzun bu noktada nerede olduğuna, siyasal partilerimizin nerede olduğuna bakmamız lazım. Biraz tavuk mu yumurtadan, yumurta mı tavuktan meselesi. Niye; çünkü bakıyorsun AB konusunda ileri gidilmiyorsa, buradan bir siyasal nemalanma söz konusu değilse, kamuoyunun AB konusu çok fazla umurunda değilse o zaman niçin bir siyasal parti lideri seçim programında veyahut meclisteki grup konuşmasında AB konusundan bahsetsin? Ama o bahsetmediği zaman o gündeme taşımadığı zaman da niçin bu konuyla ilgilenilsin? Yani ikisi birbirini besleyen şeyler, yoksa kendiliğinden böyle bir ilgisizlik falan oluşmuş değil. Hiçbir liderimiz, biz 2011'de bir seçim yaşadık. Hangi mitinginde iktidar partisinin, ana muhalefet partisinin, diğer muhalefet partilerinin AB konusu konuşuldu? Hiçbir şekilde konuşulmadı. Kimsenin umurunda değil. Ya da meclisin önüne geriye sayan saat koyan ve biran önce şu reformları yapın diyen sivil toplum bugün nerede? TÜSİAD'ın umurunda mı Avrupa Birliği? Kalkıp da "AB ilerleme

raporunu ben çöpe atıyorum” diyen insanlar varken Türkiye’de herhangi bir sivil toplum örgütü çıkıp da “bir dakika burada yazılanlar doğru” diyebilirdi mi?

Dolayısıyla biraz da dönüp de iğneyi kendimize batırmamız lazım. Biz talepkâr olacağız ve talepkâr olduğumuz sürece de hareketlendireceğiz. Medya buna yer verecek o zaman hükûmetler de, diğer siyasal partiler de bunları gündemlerine alacaklar. Yoksa ben çok fazla ümitli değilim. Niçin iktidar AB’yi gündeme getirsin ki? Biz bunları kendimiz için yapmıyor muyuz? Bize hep böyle söylendi ki doğru söylendi. Yani “sürecin kendisi üyelikten daha önemli”. Yüz elli senedir Türkiye’nin beceremediği reformları biz AB sayesinde son on beş senede beceriyoruz. Tanzimat’tan beri yapamadığımız şeyleri biz AB katalizörü sayesinde, dış dinamiği sayesinde yaptık. Statüko kırıldı Türkiye’de, bu mümkün müydü? Askeri vesayeti ortadan kaldırmak mümkün müydü bu Türkiye’de? On sene öncesiyile mukayese edin bakalım Kürtçe kanal var bugün Türkiye’de, mümkün müydü böyle bir şey? Bunlar nasıl oldu? Biz kendi kendimize mi yaptık? Bırakın Allah aşkına.

Yani AB süreci olmasaydı bunlar olmazdı. Ama öyle bir noktaya gelindi ki AB çerçevesinde yapılması gerekenler on sene öncesine göre artık kendisini farklı bir yerde gören, iktidar olmuş olan, kendisini sınırlandıracak hiçbir unsur kalmamış olan hükûmetin işine gelmiyor. Bunu da görmek zorundayız. Çünkü bundan sonra yapacağı şeyler kendisini zayıflatacak. O yüzden burada bizim dönüp sunu söylememiz lazım. Yani “AB’ye girmek için değil, Türkiye’nin çağdaşlaşması demokratikleşmesi daha çoğulcu, daha demokratik bir yer haline gelmesi için reformlar yapmamız lazım”. Bunun sonunda AB’ye gireriz o ayrı, o işin bonusu. Ama almazsalar da biz zaten çağdaş bir seviyeye ulaşmış bir ülke haline geldiğimizde ister alsınlar, ister almasınlar. AB’ye girince otomatikman demokratik mi olmuş olunuyor? Bakın Bulgaristan’a, bakın Macaristan’a.

Özgür hoca Kadri beyin de sözlerine atıf yaparak “AB yeniden mi ısıtılmaya başlandı?” dedi. Bilmiyorum onu göreceğiz. Hükümet dış politika konusunda özellikle çok rahat manevra yapabiliyor. Birden bire bir konu gündeme çok geliyor sonra onu unutuveriyoruz. Mesela Suriye konusunda şu an giderek daha böyle düşük profil seyretmeye başladığının farkındasınız herhalde değil mi? Duvara çarpma noktasına gelince bayramdan önce savaşıcaktık neredeyse, şimdi bir bakıyorsunuz, bunu çok iyi yapıyorlar, bunu çok iyi beceriyorlar takdir edilmesi gereken bir yön bu, yani bir uçak seyahati esnasında giderken yurt dışında uçakta, aşağıda, kampta Kızılcahamam’da şurada bir şey söyleyiveriyor bütün gündem alt üst oluyor değişiveriyor. Bunu çok iyi beceriyorlar ama bunu bilmiyorum AB’ye mi doğru dönüyoruz? Fakat bu içine düşülmüş durumdan çıkış için bir çare arayışı içinde olduklarını net bir şekilde görüyoruz. Herhalde dış politikada biraz daha özellikle Suriye siyasetinde düşük profil takip edilmesi talep edilmiş olabilir.

Başkanlık sistemine mi geçilecek? Eda hanımın sorusu. Bu Arap baharı sonrasında ortaya çıkmış bir şey değil. Türkiye'de son elli senedir, yani kırk altıdan beri belki bir başkanlık sistemi tartışması vardı. Merkez sağ iktidarlar bunları daha çok talep ederdi. Ak parti kendisini yavaş yavaş merkez sağın yeni temsilcisi Menderes, Özal çizgisinin devamı gibi konumlandırarak bu şeyi söylüyor. Bunu gizlemiyorlar da Sayın Başbakan da yada partili yada partisiz Cumhurbaşkanı söylemlerini, başkanlık sistemini tartışmaya açıyor, söylüyor. Arap Baharı olmasaydı da bizde başkanlık sistemi tartışması olacaktı. Burada şu atlanıyor bizim bütün Arapları aynı sepete koymamız gibi başkanlık modeli sanki bir tane başkanlık modeli var dünya da ve o bütün sorunların çaresi.

Baktığınız zaman ABD'de başkanlık sistemiyle idare ediliyor, Güney Afrika Cumhuriyeti de başkanlık modeli ile idare ediliyor, Brezilya'da ama yanı başımızdaki Suriye'de de, Rusya'da da, Güney Kore'de de ve Mısır'da da başkanlık modeli var. Yani başkanlık modeli bütün sorunları ortadan kaldıran bir model değil ama tartışılmaması gereken bir model de değil yani neden tartışılmasın bazı ülkelerde çok kötü uygulanıyor diye tartışmayalım. Hayır her şeyi tartışacağız ama netice itibarıyla Türkiye buna kendisi karar verecek. Eyalet sistemi doğrudan doğruya başkanlık rejiminin izdüşümü müdür? Hayır başbakanlıkla idare edilen Almanya'da da eyaletler var. Almanya'da bir başkanlık modeli yok Başbakanlık modeli var ama Almanya'da eyaletler var. Avusturya'da eyaletler var başkanlık rejimi yok orada ama ABD'de eyaletler var bu biraz ülkelerin kendi tarihsel geçmişiyle, tecrübesiyle nasıl bağımsız olduklarıyla, nasıl o devleti kurduklarıyla ve kendi etnik, sosyal, dinsel, ekonomik yapılarıyla ilgili olan bir şey. Yoksa böyle bu bunun izdüşümüdür başkanlık olursa eyalet olur diye bir şey söz konusu değil.

Kamil bey Türkiye modeli yumuşak karnımız mı? diye sormuştu. Şimdi bu Türkiye modeli Özlem hocam da ona cevap verdi. Bölgedeki Arap dünyasında hangi ülkeden söz ettiğimize bağlı olarak değişiyor her kesimin farklı bir anlam yüklediği bir şey olabiliyor. Birisi için Türkiye modeli askeri vesayetın kaldırılmış olması olabilir. Öbürüne göre maalesef diyorum buna 2008 öncesi böyleydi. Bizim için çok iyiydi de maalesef mesela Türkiye modeli şuydu pek çok Arap'ın kafasında aynı anda hem Araplarla, hem İsraililerle ilişkisi olan dolayısıyla aralarında moderatörlük yapabilecek olan, zaman zaman hakemlik yapabilecek iyi bir ülke işte. Aferin böyle olması lazım filan diyorlar. Biz bu vasfımızı kaybettik. Mesela bütün Filistinli gruplara eşit mesafede ama hem Filistinlilere hem İsrail'e, hem İran'a hem İsrail'e eşit mesafede ki bir ülke. Bugün öyle değil hem Suriye ile hem İsrail ile diplomatik ilişkilerimiz kesik durumda. Dolayısıyla neresi olduğuna göre değişir bir model bu tam olarak içi doldurulmuş değil bizde doldurmuyoruz. Birazda bilinçli olarak içini boş bırakıyoruz. Kızıl elma yani. Kızıl elma neresidir? diye soruyorlar herkes farklı bir cevap veriyorlar yeniçerilerden. En sonunda diyor ki yeniçerilerden bir tanesi,

padişahın atının ayağının bastığı yer kızıl elmadır. O meşhur kızıl elma efsanesi var ya padişah kızıl elmaya sefere çıkacak bu da öyle bir şey.

Türk modeli nedir? Bu körlerin fili tarif ettiği gibi bir şey, biri diyor ki hortumu var, öbürü diyor ki kocaman bir şey, tüylü diyor, öbürü tırnağına dokunuyor falan bunu biraz kasten böyle boş bırakıyoruz herhalde ama şunu da unutmayalım. Türkiye kendisi dönüşmekte olan bir ülkeyken aslında siyasi ve iktisadi model açısından net olarak takdim edebileceği bir model de yok ortada. Bunu kasıtlı olarak boş bırakmamızın sebeplerinden biri de bu. Az önce konuştuk başkanlık sistemini. Şimdi Türkiye kendisi dönüşüyor. Başkanlığı tartışıyoruz. Biz nasıl model olacağız? Bizdeki başkanlık sistemiyle mi? Yok öyle bir sistem. Yoksa parlamenter sistemle mi? Biz parlamenter sistemimizle model olsak yarın öbür gün başlarına geçsek ne olacak. İngilizce tabiriyle Türkiye karşı tarafı transforme etmek istiyor ama kendisi transforme oluyor bir yandan. Kendisi transforme olurken, dönüşürken neyiyle model olacak işte o yüzden Türk modeli lafları dönüyor ortada ama onun nasıl olacağı içinin nasıl olacağı bence birazda bilinçli olarak boş bırakılıyor. Çok fazla takdim edebileceğimiz bir şey olmadığı için. Sonra kalkıp da Sayın Başbakan Mısır'da laiklik savunusu yaptığında Mısır'ın kendi içinden büyük tepki geliyor. Mesela ben çok şaşırımdı Sayın Başbakan gittiği Mısır'da Türkiye tipi laikliği anlattı. Fakat muhatapları da dedi ki biz laik falan olmak istemiyoruz. Biz Müslümanız laiklikle alakası yok. Savunan T.C. başbakanı, demek ki, nerede, neyi, kime, nasıl takdim edeceğimizin de iyi hesaplanması gerekir. Tabi onun söylenmesi içeriye bir mesaj mıydı? Siyasetin doğası gereği, dış politika iç politika için kullanılır, iç politika da dış politika için kullanılır.

Ak Parti bundan sonra ne yapmalı? Cansu hanımın sorusu. Bence sadece Ak Parti değil, bence Türkiye'de hepimiz sıkı sıkıya bu AB işine tekrar sarılmamız. Çünkü bizim bir dış dinamiğin yardımı olmadan bu dönüşümü gerçekleştirecek henüz kurumsallaşmış bir şeyimiz yok. Bunu tam teslimiyet olarak falan sakın yorumlamayın bunu yani AB size şunları söylüyor, siz de yapmak zorundasınız. Hayır AB önümüze bir reçete koyuyor. Bunu ne zaman koymuş 2000 yılında koymuş katılım ortaklığı belgesiyle, sonra bunları güncellemiş üç defa, dört tane katılım ortaklığı belgemiz var bizim. Neyi nasıl yapacağımız belli ve biz de bunları kabullenmişiz. Bunlar da kötü şeyler değil ama bir noktadan sonra frene basmışız. Bence buna tekrar hız vermemiz lazım.

Son soru Bekir beyin sorusu; Türkiye'nin kendi iç sorununu çözmesi gerekiyor mu? Evet gerekiyor ve çözmezse ve bu Suriye meselesi daha da uzarsa bu bizi çok derinden etkiler. Güvenlik gerekçeleriyle etkiler yani Suriye tekrar bu terör örgütünün bir üssü haline gelebilir. Ama Suriye Kürtleriyle Irak Kürtleri bir yakınlaşma söz konusu olup karşımızda böyle bir mono blok bir hatta bağımsızlığını ilan etmiş, bağımsızlığın eğişine gelmiş bir tırnak içerisinde Kürdistan söz konusu olabilir. O da

böyle Türkiye'nin bütün Araplarla ilişkisini kesen bir tampon olabilir. Biz buraya tampon bölge oluşturalım derken bir bakarsınız Kürt tampon bölgesi Türklerle Araplar arasında bu bir realite ve Türkiye bu olmasın diye de bugün uğraşiyor ama bir bakarsınız böyle bir durum ortaya çıkar. Ne olursa olsun bölgenin istikrarı açısından Türkiye'de ki kardeşlik, barış, huzur, istikrar vs. açısından nereden bakarsanız bakın bu Kürt meselesinin artık çözülmesi gerekiyor. Aksi takdirde burada ki her türlü gelişme Türkiye'yi yakından etkiler. O gelişmeler arasında sınır değişiklikleri de vardır. Unutmayın bu bölgenin pek çok ülkesinin sınırları yapaydır. Bu bölgenin pek çok yönetimi sunidir. Ürdün'ün başındaki kral, Ürdünlü değil. Mekke'den tutup getirdiler Şerif Hüseyin'in oğlunu, otur bakalım Abdullah sen Ürdün'ün kralısın dediler. Maverai-ü Ürdün, Ürdün'ün nüfusunun %70'i Ürdünlü değil Filistinli sınırlarına bakın, haritayı açın bakın cetvelle çizilmiş sınırlardır. Nehrin öbür tarafı Lübnan suni bir devlettir. Dolayısıyla buralarda eğer bu işleri siz kısa süre içerisinde çözemezseniz Suriye'nin bütün bölgeyi etki altına alacak bir büyük iç karışıklığa sebep olabilmesi hatta bunun bölgesel küçük çaplı da olsa çatışmalara sebep olması o çatışmada İsrail'le İran arasında falan olmaz, Suudi Arabistan'la İran arasında olur onu da söyleyeyim. Sebep olması ve neticesinde de sınırların yeniden çizilmesi mesela bundan on beş sene sonra bölünmemiş bir Irak garantimiz var mı? Irak'ın kuzeyin de ki Erbil başkentli bir Irak Kürdistan'ı devletinin bağımsız olmayacağını garanti var mı? Ya da bundan on beş sene sonra Filistin'in Ürdün'ü içerecek şekilde bağımsızlığını kazanmış olmamasının garantisi var mı? Peki bütün bunlar olurken Türkiye etkilenmeyecek mi? O yüzden gerçekten de bizim kendi iç meselemizi biran önce çözmemiz gerekiyor. Biz bunu çözmezsek maalesef bütün bu rüzgarlar bizi de etkisi altına alır. O yüzden dönüp dolaşıp işte ikinci bölümdeki konuya ben de atıf yapıyorum. Bizim bu AB reformlarına biran önce sıkı sıkıya sarılmamız gerekiyor. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Çınar ÖZEN

Gördüğünüz gibi hızlı başladık. Aynı hızla, artarak diğer iki oturumda da devam edeceğiz. Çok teşekkür ediyorum. Öğleden sonra oturumlarında tekrar bir araya gelmek üzere.

2. OTURUM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTA DOĞU POLİTİKASI

Oturum Başkanı: Prof. Dr. S. Rıdvan KARLUK

Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi Dekanı

Sayın katılımcılar öğleden sonraki toplantıya hoş geldiniz. Öncelikle katıldığınız için çok teşekkür ediyorum. Katılmakla birlikte çok değerli tebliğleri dinledikten sonra kendi fikirlinizi eklemenizi ya da sorular sormanızı sizden özellikle rica ediyorum. Toplantının yapılmasına katkıda bulunan Konrad Adenauer Stiftung'un temsilcisine ve böyle bir toplantının Eskişehir'de gerçekleşmesini sağlayan ADOM Müdürü Özgür TONUS'a teşekkür ediyorum. Öğleden sonraki toplantımızda süre sınırlı olduğu için

konuşmacılar 20'şer dakikayla sınırlı olarak görüşlerini ifade edecekler, sonrasında sizin sorularınızı sorma hakkınız var.

Prof. Dr. S. Rıdvan KARLUK

Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri oldukça önemli çünkü Türkiye yaklaşık 53 yıldır 1959 yılında Avrupa Birliği ortaklık başvurusunda bulunmasından bu yana inişli çıkışlı bir süreç içinde. Özellikle son yıllarda Avrupa Birliğine verilen destek azalıyor, tabii kamuoyunun desteğinin azalması hükümetin de bu konuya verdiği önemin azaldığını gösteriyor. Sayın Başbakan 2023 yılı için hedeflerini açıklarken 62 hedef arasında 60.sıraya Avrupa Birliğini koydu, dolayısıyla kamuoyunun bir bıkkınlığı var, süre çok uzun bu uzun süre içinde bir çözüme de ulaşamadı ve ne zaman ulaşılacağı da belli değil. Ancak Sayın Başbakan geçen hafta Almanya'da Merkel ile görüşmesi sonrasında Avrupa Birliği'nin tekrar Türkiye'nin gündemine geleceğini açık ve net bir şekilde ifade etti. Bundan sonraki gelişmeleri hep beraber izleyeceğiz. İlk konuşmayı Ercüment Tezcan hocama bırakıyorum.

Prof. Dr. Ercüment TEZCAN

Galatasaray Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Teşekkür ederim. Eskişehir'e ikinci gelişim, daha önce de bu salonda Anadolu Üniversitesinin öğrencileri ve hocaları tarafından sıcak bir şekilde karşılanmıştık, bunun için çok teşekkürler. Avrupa Birliğinin Orta Doğu politikası üzerinde genel bir tablo çizmeye çalışacağım. Ardından Tarık Hocamız da Avrupa Birliği'nin Orta Doğu

politikasında nerede hata yapıyor, başarısızlık motifleri nelerdir bunları açıklayacak. Aramızda böyle bir paylaşım yaptık.

Prof. Dr. Ercüment TEZCAN

Öncelikle Avrupa Birliği dediğimiz zaman ekonomik entegrasyondan başlandığını söylemek gerekli giriş olarak. Avrupa Birliğinde net bir politika olamaması Orta Doğu politikasına da yansıyor. Kurumsal yapının oturmamış olması sadece Türkiye'de değil bütün ülkelerin genel başarısızlığını geniş açılardan ele almaktalar. Bu aynı şekilde Orta Doğu'ya da yansır çünkü net bir politika yok. AB Orta Doğu ile ilgili net bir politika izleyebiliyor mu? Etkili olabiliyor mu? Parçalı bir görüntü var. Net bir şey söyleyemiyoruz. Fakat tabi politika ötesinde birbirine çok yakın bölgeler ve karşılıklı bir bağımlılık söz konusu. Yani Avrupa Birliğinin Orta Doğu konusunda uyguladığı politikanın parçalı bir görüntüsü var, net bir politika yok. Politika izlemenin ötesinde, birbirine çok yakın iki bölge dolayısıyla karşılıklı bir bağımlılık meselesi var. Avrupa birçok ihtiyacını Orta Doğu'dan elde ediyor, örneğin petrol ihtiyacının %50'sini Orta Doğu'dan sağlıyor. Dolayısıyla bir ikmal merkezi olarak görölüyor Orta Doğu. Bu noktadan bakıldığında coğrafi olarak iki bölge arasındaki yakınlık siyasal anlamda bir yakınlığa dönüşemiyor. AB açısından bakıldığında net ortak bir dış politika olamaması da bunu tetikliyor, çünkü her ülke biraz kendini düşünüyor. Çağrı Hocamızın da dediği gibi tek bir Orta Doğu yok. Avrupa Birliğinin birbiriyle ilişkileri de önem taşıyor. Sonuçta homojen bir görüntüden söz edemiyoruz.

Devletlerarasında mutabakat olmamasından bahsetmiştik. Peki, Avrupa Birliği hiçbir şey yapmıyor mu? Soft-power (yumuşak güç) denen bir kavram var ve Avrupa bu rolü

orta doğuda üstlenmeye çalışıyor. Bir takım sosyal ve altyapı alanında, insan hakları, demokrasinin yerleşmesi gibi konularda çalışma yapmakta. ABD gibi hazır ve nazır olmaktansa (tabii bu da sorgulanabilir) AB'nin "ben birtakım sivil projeler yapayım, orada bir takım ilerlemeler olsun ama askeri olarak ben müdahale etmeyeyim" tavrı var. Maddi yardımlarda, alt yapı, tarım, insan hakları vs. gibi konularda desteklerde bulunuyor, ancak net bir şekilde müdahalede bulunmuyor. Zaten bulunmak istese de bunun teknik olarak mümkün ve sürdürülebilir olmadığını başta AB'nin bizzat kendisi olmak üzere herkes biliyor. Genel itibariyle AB'nin Orta Doğu politikasıyla ilgili söyleyeceklerim bunlar. Bu kapsamda 1995'te Barcelona süreciyle başlatılan Avrupa-Akdeniz işbirliği kapsamı AB'nin Orta Doğu'ya yönelik olarak faaliyetlerinin hukuki çerçevesini oluşturuyor.

Gelelim krize. Krizden önce şunu söylemek lazım Orta Doğu'da çeşitli sorunlar var. Avrupa Birliği'ni de bu konuda biraz anlamak lazım, kavga eden iki grup var ve bu grubu ayırmak çok mümkün değil. Dolayısıyla AB bu konuda kendisini çok fazla risk altına sokmama yaklaşımında. Benzer bir yaklaşımı daha önce 200-300 km ötesindeki eski Yugoslavya krizinde de ortaya koydu. İki taraf birbirini gırtlakladı ve AB baskın bir aktör olarak devreye giremediğinden bunu izledi/izlemek zorunda kaldı. Ortak tutum konusunda Bayan Ashton'ın atanmasından sonra düzelmeler yaşanıyor ama bunun için süreç gerekiyor.

İlk sorun İsrail - Filistin meselesi. İkinci sorun İran'a nükleer yaptırımlar meseleleri. Her ne kadar AB açısından İsrail-Filistin meselesi bir samimiyet testi olarak gözükse de İsrail daha aktif durumda. İran meselesi uzun vadede AB açısından daha sıkıntılı bir sorun olacaktır. Bu arada İran'ın 2015'ten sonra nükleer silahlara sahip olacağı da söyleniyor. 3. mesele de Yemen meselesi. El-Kaide'ye yardım ve yataklık yapılması. Afganistan müdahalesinden sonra merkezin Yemen'e kaydığına dair çeşitli istihbaratlar var.

Arap baharı çerçevesinde de bir kere krizin ani gelmesi meselesi var. Gerçi 2008'de bir açlık grevi yaşandı belki o bir sinyaldi ancak bu sinyal okunamadı. 2010'da Tunus'ta, simitçilik yapmaya çalışan bir üniversiteli gencin kendini yakmasıyla olaylar patlak verdi ve bugüne kadar geldi. Orta Doğu'da bu krizi bekleyen bir kesim var ama bir kesim de bu krizi pek önemsemiyor.

Krizin ani gelmesi AB'nin net politika belirleyememesi konusunda önemli bir etkidir. Krizin Mısır ve Tunus'ta patlak vermesiyle AB de etap etap pozisyon belirleme ihtiyacı hissetti. Bu olaylar karşısında AB önce kendisini korumak için çabaladı. Sorun AB açısından önce kendi güvenliğini sağlama şeklinde somutlaştı. Mesela 21 şubat 2011'de bir deklarasyon var, burada özellikle kaçak göçmenlerin (Tunus'tan, Mısır'dan) AB'de kalmaması adına bir tutum belirleniyor AB adına. Hatta AB Dış Sınırları Koruma Ajansı FRONTEX bu çerçevede Tunuslu yetkililerin kaçak göçü önlemede çaresiz kalmaları üzerine HERMES 2011 operasyonunu yapmak zorunda

kalmıştır. Ayrıca AB o dönemde daha ilk başlarda kendi vatandaşlarına şiddet uygulanan rejimlere arka çıkmamış, onların yaptıklarını kesin bir dille yargılamıştır. Örneğin 28 şubat 2011'de Libya'ya yönelik olarak imha amaçlı kullanıma müsait materyaller konusunda ambargo konmuştur. Aynı biçimde bazı Libya kökenli bazı kişilerin mal varlıkları dondurulmuştur.

Sonraki dönemde AB daha makul bir tavır ortaya koyabilmiştir. Bunun en somut örneği Komisyon aracılığıyla yapılan 8 Mart 2011 tarihli tebliğdir. Bu tebliğle sivil toplumun güçlendirilmesi konusunda bir beyanat verilmiştir. Ancak bu belli belirsizdir, pamuk ipliği şeklinindedir. Komisyonun 2. tebliği 25 Mayıs 2011 tarihli. Burada iki prensip var. 1- Farklılaştırma (différentiation) ilkesi: her ülkenin kendi koşullarına göre değerlendirilmesi meselesi. A ülkesine uygulanan bir reğetenin B ülkesine uygulanmaması meselesi. Yani A ülkesine farklı B ülkesine farklı yöntemler uygulanması. Çünkü nerden bakarsanız bakın Tunus, Mısır değerildir. Mısır, Libya değerildir. Hepsinde farklı dinamikler vardır. A ülkesine uyguladığınız bir reğeteyi kalkıp da B ülkesine uygulayamazsınız. Uygularken bile dozajlarda bir takım farklılıklar yapmanız gerekir. 2. İlke şartlılık (conditionnalité) ilkesidir. Yani ne kadar ilerleme, o kadar yardım meselesi. Bu da aslında Arap ülkelerini reforma yönelten süreç olarak değerlendirilebilir.

Aynı doğrultuda AB bu ülkelere yönelik olarak Yakın Komşuluk Politikasını reforme etmiştir. Bu çerçevede özellikle mali olanaklar AB Komisyonu tarafından artırılmıştır. Buna ilaveten Avrupa Yatırım Bankası 1 milyar Avro'luk bir paket açıklamıştır.

Ayrıca Spring isimli bir AB programı var. 27 Eylül 2011 tarihiyle yürürlükte. 2011-2012 itibariyle 350,000,000€'luk bir bütçeye sahip. Çok büyük bir bütçe olduğu söylenemez ama başta da dediğim gibi etap etap Avrupa'nın tutumları gelişmekte ve belirginleşmekte. Bir de Tunus'la ilgili bir özel mali yardım var. Tunus'un bazı bölgeleri ciddi bir yoksullukla mücadele etmek zorunda ve AB bu bölgelere yardım etmekte. AB'nin politikaları sadece mali yardım şeklinde somutlaşmıyor. Yardımların ötesinde mesela Erasmus Mundus programının Orta Doğu ülkelerindeki öğrencilerin mobilitesi için yaygınlaştırılması ve kolaylaştırılması söz konusu. Yine 20 Eylül 2011 tarihli bir AB belgesinde sivil toplumun güçlendirilmesinden bahsedebiliriz.

Orta Doğu sorunlar yumağı, her neye el atarsanız sorunlar çıkıyor. Burada AB analizcileri, bu ülkelerde normalleşmenin sürdürülebilmesi için sivil toplumun güçlendirilmesi gerekir demektedir. Sivil toplumla ilgili olarak; sosyal ekonomi dediğimiz çeşitli vakıflar var bu ülkelerde. Vakıflar istihdam sağlar. Bu ülkelerde tarım istihdamı yüksek ama işsizlik var bu yüzden sosyal ekonomik düzenlemeler üzerinde kolaylaştırıcı önlemler alınmakta AB tarafından.

Umarım çizmeye çalıştığım tablo açıklayıcı olmuştur. Başlangıçta utangaç ve kendini koruyan bir politika izleyen AB zamanla daha makul ve kendine yaraşan bir politika

izleyebilmiştir. Ancak bunu abartmamak gerekir. Zira psikolojik olarak bir sorun olduğunda, bir yangın olduğunda insanlar önce kendini düşünürler. Bu yüzden AB'yi çok da haksız görmemek gerekir. Şubat 2011'deki tepki bu açıdan değerlendirilmelidir. İlegal göç ihtimalini AB düşünmek durumundadır. Koyun can, kasap et derdinde diyebilirsiniz ancak AB güvenlik boyutunu ön planda tutmaktadır. Zaman içerisinde AB biraz güvenlik boyutundan daha ayakları yere basan daha yapıcı bir takım projeler, paketler yürürlüğe koymaya çalışmıştır. Yapılan bu işler AB'den beklenen düzeyde midir? Kesinlikle hayır. Belki beklenti çok fazla, ama hiçbir şey olmamasındansa bu tür ufak çalışmalar belki bir miktar süreci yavaştan değiştirmeye vesiledir diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Rıdvan Karluk:

Ben de süreye uyduğu için konuşmacıya teşekkür ediyorum. İkinci konuşmacımız Doç. Dr. Tarık Oğuzlu. Uluslararası Antalya Üniversitesi Öğretim Üyesi.

Doç. Dr. Tarık OĞUZLU

Uluslararası Antalya Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Teşekkür ederim sayın hocam ben de davet ettiğiniz için teşekkür ediyorum. Ben de konuşmamın ilk kısmında AB'nin Orta Doğu'yla ilgili olarak şu zamana kadar yürürlüğe koymuş olduğü belli başlı politikaların neden istenen sonuçları vermediğini özetleyeceğim. Sonrasında ise AB'nin bu bölgelerde AB'nin bu bölgelerde başarılı olabilmesi için yapması gerekenler nelerdir buna değineceğim.

Doç. Dr. Tarık OĞUZLU

Evvela Şunu söylemek lazım Soğuk Savaşın bitiminden günümüze kadar ab bölgeye ilişkin olarak 3 tane belli inisiyatifi hayata geçirmeye çalıştı. Bir tanesi 1995te yürürlüğe giren AB-Akdeniz işbirliği, ikincisi 2003'de yürürlüğe giren Komşuluk Politikası ve üçüncüsü 2008'de yürürlüğe giren Sarkozy ile birlikte hayatiyet kazanan "Akdeniz için Birliktelik" projesi. Bu her 3 projenin de hedeflediği Şey arkadaşlar Avrupa Birliği'nin nasıl Merkezi ve Orta Avrupa'da bulunan ülkeleri transforme etme, onları dönüştürme yönündeki gayeleri varsa benzer bir mantık bu bölgeler çerçevesinde de düşünülüyor. Yani sorunların kaynağında çözülmesi, mümkünse Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz bölgesindeki ülkelerden Avrupa'ya problem ihraç edilmemesi. Ne bu ülke insanları Avrupa'nın zengin ülkelerine göç etmek zorunda kalsınlar, ne de bu bölgelerde yaşanan istikrarsızlıklar evre ülkelere ve AB'nin güvenliğine zarar versin. Tabi burada amaç için kat edilen mesafe dikkate alındığında çok da başarılı olunamadığını görüyoruz. Bu baŐarısızlıđında ortaya çıkardığı sonuç Arap baharı süresince herkesin AB'den umduğu ve yapmasını istediği politikaları gerçekleŐtirmemesi. AB hala pasif bir konumdadır. Halbuki ABD ile karŐılaŐtırsak AB'nin proximity dediğimiz coğrafı yakınlık durumu bu ülkelere daha fazla artık AB ye ülkelerinde yaklaşık 20-25 milyon bahsi geçen bölgeden gelen insan yaşıyor. Dolayısıyla AB'nin bu bölgeye gözlerini kapaması ve "ne haliniz varsa grn" deme lüksü yok.

Şimdi bu 3 Avrupa politikasının neden baŐarısız olduğunu özetlemeye çalışacağım. Bir tanesi; bu politikaların hepsi güvenlik odaklı (security oriented). Sebebi de Avrupa'nın kendi güvenliğini ve menfaatlerini düŐünmesi. Yani bu ülkelerle, "ilerinde onların da olacağı, onların da sahipleneceği projeler geliŐtirelim, onlar da kazansın biz de kazanalım" mantığı yok. Biz kazanalım onları ise bir araç olarak kullanalım. Onları sevmek, kendi iimize almak, uzun dönemde de samimi ilişkiler kurmak gibi bir düŐüncesi yok. Tamamen araçsal, faydacı ve pragmatik bir mantığın eseri. Öyle ya da böyle AB kendi değerlerini empoze etmeye çalışıyor ve bunu yanlış bir yöntemle yapıyor. Bu ülkelere üyelik vaat etmiş olsalardı belki bu devletler onların normlarını, değerlerini bir Şekilde iselleŐtirebilirlerdi. Tıpkı Merkez ve Orta Avrupa lkelerinde olduğu gibi. Ama hem üyelik vaat etmiyorsunuz hem pazarlarınızı bu bölgenin ekonomilerine kapatıyorsunuz, hem bu bölgeden AB yelerine göç etmek, ziyaret etmek isteyecek insan sayısını sınırlıyorsunuz ve onların size benzemesini bekliyorsunuz. Bir yandan da bu ülkeler de onların projelerini çok sahiplenmiŐ değiller, arada organik bir bağ yok. Çünkü mevcut devlet ve hkmetlerle bu projeleri yrtlmeye çalışıyorlar. Ne sivil toplum örgütleri ne de siyasi-İslami örgütlerin yeterince dâhil edildiklerini göremiyoruz. Nasıl ki zamanında Müslüman Kardeşler rgt'n ABD nasıl bir terör rgt olarak zamanında tanımlamıŐsa, AB de aynı kafa yapısıyla yaklaşıyor duruma. Ama tüm bu örgütler iktidarları Arap Baharı sırasında öyle ya da böyle, tartıŐılabilir biz gene tırnak içinde söyleyelim "söz konusu rejim ve hkmetleri demokratik yöntemlerle ele geçirmiŐ rgtler". Dolayısıyla daha

öncesinde bu örgütlerle, bu hareketlerle bir ilişki kurulmadığı için sonrasında da çok da fazla başarılı olunamadı.

Başka bir handikabı AB'nin, Arap-İsrail sorunun çözümünde çok da orijinal, çok fazla Amerikanvari kokmayan projeler ve öneriler ortaya atmadı. İsrail'in gözünde AB'nin hiçbir inandırıcılığı yok ve AB'nin Arap yanlısı olduklarına inanıyorlar, özellikle Fransa'nın pozisyonuna ilişkin olarak. Hiçbir İsraili yönetim AB'nin Arapların başına geçmesini istemez, ABD'nin arkasından gelmesini tercih ederler. Antisemitizmin de ortaya çıktığı kıtanın Avrupa olduğunu düşünenecek olursanız İsrail'in pek de haz etmediğini anlarsınız. Yani hiçbir İsraili yönetim istemez Avrupa Birliği bu Arap-İsrail barış sürecinin başına geçsin, yönlendirsin. Daima ABD'nin arkasında kalmasını isterler. Diğer yandan da şunu fark ediyorsunuz: Avrupa Birliği hiç olmadığı kadar Amerika'ya yaklaştı. Eskiden olsa bir farklılık gözlemleyebilirdiniz. Soft-power diye bahsettiğimiz, sorunları konuşarak çözmeye çalışan, Arap – İsrail sorununa biraz daha dengeli yaklaşmaya çalışan, çok da şahin olmamaya özen gösteren, daha fazla liberal konuşan bir Birlikten bahsediyoruz. Son üç dört senede olabildiğince Amerika'nın "dümen suyu"na girebilmeye başlayan, Amerika'nın takip ettiği bu şahin, baskıcı, zorlayıcı, sınırlayıcı politikalara destek veren bir Avrupa Birliği görmeye başladınız. Bunun da olumsuz bir etkisi var. Özellikle 2002 senesinde oluşturulan dörtlü mekanizmadan bahsedecek olursak Quartet mekanizması. Birleşmiş Milletler, Rusya, AB, ABD dörtlü grup olarak bu sorunun çözümüne dış destek vermeye çalışıyorlar ama Arap-İsrail sorunun oluşması bile Avrupa'nın pasifize olduğunun bir göstergesi. Bir de öyle ya da böyle bu mekanizmanın lideri ABD, bu da ayrı bir engel. Başka bir olay AB'nin bölgeye ilişkin politikaların belirlenmesinde ciddi bir yarış söz konusu: Fransa başka bir şey söylüyor ve eğer lider olunacaksa bunu ben üstlenmeliyim derken, İspanya komşuluk anayasasının Barcelona da 1995'de başladığını iddia ederek sahiplenmeye çalışıyor. Bakarsanız Almanlar da Avrupa'nın yönünün Akdeniz'e doğru çevrilmesinden yana değiller, onlar samimiyeti mümkün olduğu kadar Merkez ve Doğu Avrupa'ya doğru kullanma yanlısı. Dolayısıyla ciddi bir rekabet var Avrupa Birliği'nin içinde, dış politikalara dair. Bu rekabette bir şekilde atıl duruma dönüştürüyor Avrupalıları. Şunu da kabul etmemiz lazım AB ülkeleri eski kolonyal güçler. Bu bölgelerdeki güçleri zamanında manda rejimiyle yönetmiş yapay sınırlar çizilmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla Arapların da meşruiyetle ilgili problemleri var. Ondan sonra bölgeden AB ülkelerine söz konusu olabilecek potansiyel insan hareketlerinin sınırlandırılmasında katı bir politika uygulayan bir AB var. Hâlbuki Merkezi ve Doğu Avrupa'daki ülkeler söz konusu olduğunda olabildiğince relax, esnek düzenlemeleri uygulayan bir AB vardı. Söz konusu Mısır, Tunus, Cezayir olunca çok katı vize politikaları uygulayan bir AB var. Bu da handikaptır.

Bence AB'nin bocalamasına sebep olan şey özellikle son yıllarda 2 temel sebebe dayanıyor. Birincisi AB'deki mali ekonomik kriz, kendi sorunlarının peşine düşmüş durumdadır. Bu konjonktürde "aman ne yapalım edelim de Arap baharını etkili bir

şekilde kontrol edelim” diyecek durumları da yok kendi dertlerinden dolayı. İkincisi stratejik ufuk eksikliği; AB, kendisinden beklenen küresel rolü hala oynayamıyor. Dünya haritasına bakıldığında en zengin ülkeler o coğrafyada yaşıyor. İsteseler yine bu ülkeler askeri harcamalara ABD kadar kaynak ayırarak ABD'nin sahip olduğu aktör rolüne de sahip olabilirler. Takip ettikleri politikaları yarattıkları cenneti bozmamak ve olası cehennemden uzak tutmak için devam ettiriyorlar. Cehennemden uzak durabilmek adına da Orta Doğu konusunda bunu Türkiye üzerinden yapıyorlar. Tampon ülke Türkiye'yi kullanıyorlar. Benzer bir şeyi bu projelerle yapmaya çalışıyorlar.

AB'nin politikalarını sınırlayan ve etkisini güdük tutan bir faktör de bu bölgedeki aktörlerden hiçbirine tam anlamıyla yaranamaması. Ne İsrail'in gözünde tam bir meşruiyeti var ne de Arapların gözünde. Hâlbuki söz konusu ABD olduğu zaman en azından daha net bir durum söz konusudur. Hem İsrail hem Araplar bence ABD daha fazla güveniyorlar. İsraililer ve Araplar ABD'nin bölgeye ilişkin stratejik bir vizyonu olduğuna inanıyorlar. AB söz konusu olduğunda bölgedeki insanların kafası da karışıyor. Gerçekten AB'nin amacı ne? Belki de bu karışıklığın en iyi ispatı AB'nin Türkiye ile ilişkileri, ne istiyor AB? Bu bölgede yaşayan Müslüman toplumlardan bahsediyoruz. Onlar da Türkiye - AB arasındaki ilişkiye bakıyorlar, bu kadar zamandır devam eden müzakerelerde hala Türkiye umduğunu bulamıyorsa bu AB bize ne verebilir? tarzında bir kötümserliğe kapılabilirler. Ben çok fazla umutlu değilim, çok fazla mucizevî reçetelerle ortaya çıkıp ABD'nin yapamadığını, kendilerinin yapamadığı bir şeyi başarabilecek bir kapasitede olduğunu düşünmüyorum.

Ekonomik anlamda AB bir dev, siyasi anlamda cüce, askeri anlamda pire. Bu öyle ya da böyle hala geçerli olan bir algılama şekli ve bunun da yakın vadede değişmesi mümkün değil. Son yıllarda bizi Türkiye olarak umutlandırması gereken şey, son yıllarda akademisyenler arasında “geniş batı” olgusu var, ABD'yi, AB'nin kendisi, Türkiye ve bir nebze Rusya'yı kapsayan bir genişleme. Bu genişleme güvenlikte daha etkili bir şey. Üye yapmayacaksa bile üyeymişçesine her şeyi konuşabileceği saygı çerçevesinde iki eşit ortağın konuşabileceği bir işbirliği. Bu Türkiye'yi de olumlu etkiler ama o zamanda üye olmanın bu kadar büyük bir önemi kalmaz hatta bizim hareket alanımızı daha da rahatlatır, üye olmadan konu hakkında fikir beyan etme uygulama hakkına sahip olmak. AB'nin ufkunun açıldığını gösteriyor olabilir bu. Sözlerimi daha fazla uzatmak istemiyorum, varsa soru - cevap şeklinde devam edelim. Çok teşekkürler.

Prof. Dr. Rıdvan KARLUK:

Sayın Oğuzlu'ya teşekkür ediyorum. Yalnız iki noktada açıklama ihtiyacı duyuyorum. Birincisi Sarkozy'nin Akdeniz için Birlik yasası yalnızca doğu ülkeleriyle AB'nin ilişkilerini geliştirmek için değil aynı zamanda Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi almamasına yönelik olan bir harekettir, bunu açıklamakta yarar var. Çünkü o birliğin zaten hayata

geçme süreci hala devam ediyor. İkincisi de AB'ye başvuruda bulunabilmek için mutlaka demokrasiyle yönetilecek ve o kıta içerisinde bulunacaksınız. Orta Doğu kapsamında bulunan hiçbir ülke Fas hariç başvuruda bulunmamıştır. Bu sebepten Fas dışında hiçbir ülke başvuruda bulunmamış, zaten bulunamazlar da. Çünkü diğer ülkeler AB kıtası içerisinde değildir, bir tek istisnası Fas 1986'da yılında başvurmuştur. O dönemde ben Paris'teydim o zamanki büyükelçi beni çağırdı Türkiye'nin süreci devam ederken. Fas müracaat etti ve bunu desteklememiz gerekir dedi. Biz ne yapabiliriz? dedi. Ben de, iki nedenle kesinlikle olmaz dedim. Birincisi Fas Avrupa ülkesi değil, ikincisi de demokrasisi yok. Haziran ayında Fas müracaat etti, Ekim ayında da Konsey Komisyona havale etmeden dosyayı feshetti. Dolayısıyla, Suriye ve Lübnan başvuruda dahi bulunamazlar. Evet, bu açıklamalardan sonra soruları alabiliriz.

2. Oturum Soru - Cevap Bölümü

SORU: Prof. Dr. Çağrı Erhan

Tarık hocamın Avrupa Birliği'nin Orta Doğu ile ilgili çaresizliğine ilişkin söylediklerine katılmamak mümkün değil. Böyle bir durumla karşı karşıyayız. Fakat Avrupa Birliği Orta Doğu'ya uygulayamadığı bu ortak tutumu dünyanın başka bir bölgesine uygulayabiliyor mu ki biz böyle bir beklentideyiz? Son 20 yıla baktığımızda Maasthicht Anlaşmasından sonra yani ortak dış ve güvenlik politikası AB'nin üzerine dayanan sütunlardan biri haline getirilmiş olduğundan beri acaba AB dünyanın neresindeki gelişmelere ortak bir tutum geliştirdi? İstisna durumlar yok mu var; Körfez bölgesinde İran-İrak savaşı sırasında petrol tankerlerini korumak için bölgeye bir ortak kuvvet göndermişlerdi, Afrika'da bir takım yerlere müdahale edilmesi konusunda bir ortak tutum çindelerdi ama çok kritik krizlerde; örneğin 2003 krizinde deyim yerindeyse karpuz gibi yarıldı Avrupa Birliği. Bir tarafta Fransa, Belçika, Almanya, Lüksemburg eksenini (eski Avrupa temsilcileri) müdahalenin karşısında durdular, diğer tarafta da Amerika ile beraber hareket eden İngiltere, Portekiz, İspanya gibi ülkeler vardı. Rusya ile ilişkiler olarak değerlendirelim, Almanya'nın olağan üstü stratejik ilişkileri var doğalgazının büyük bir kısmını Rusya'dan sağlıyor. Eski Almanya Şansölyesi Rusya'nın maaşlı elemanı oldu. Bunu hiçbir şekilde Türkiye'de düşünemiyorum ben. Eski Türk başvekili gidecek bir yabancı ülkenin firmasına danışmanlık yapacak ve buradan maaş alacak; düşünmek bile mümkün değil. Ama Alman Şansölyesi bunu yaparak müthiş bir ilişki kurdu ve Polonya bundan çok rahatsız. Biliyorsunuz Polonya'nın bütün devlet erkânını bir uçak kazasında düşürüldü ve bunun arkasında Rusya istihbaratı olduğunu iddia ediyor. Aynı şekilde Baltık ülkeleri de bundan çok rahatsızlar, Çek Cumhuriyeti de aynı şekilde.

Bunlara bakıldığında aslında sorun Orta Doğu karşısındaki çaresizlikten ziyade Tarık hocanın sonuç cümlelerinde yer verdiği AB'nin halen iktisadi devliğine rağmen siyasal

ve askeri açıdan bir cüce olmasıyla ilişkilendirilebilir. Başka ciddi bir sorun da bazı AB ülkeleri Orta Doğu'nun eski sömürgecileri. Dolayısıyla bunların orada geçmişe dayanan önemli çıkarları varken bazı AB ülkelerini ise orada olup bitenler hiç ilgilendirmiyor. Böyle yan yana koyduğumuzda bir samimiyetsizlikten söz etmek mümkün.

Ama dış politika söz konusu olduğunda hangi ülke acaba süttten çıkmış ak kaşık? Türkiye'nin bütün ülkelerdeki diktatörlüklere yaklaşımı aynı mı? Suudi Arabistan'da, İran'da ya da Körfez Emirliklerinde bir demokrasiden söz etmek mümkün mü? Katar'dan sıcak para Türkiye'ye aktıkça Katar Emirliğinden daha büyük adam yok bizim için, aksın para, aksın İstanbul'a. Dolayısıyla AB'yi samimiyetsizlikle itham etmek bence çok da doğru değil. Uzun lafın kısacası AB devletleri açısından, nasıl biz Arap ülkelerini tek tek değerlendirmek zorundaysak, AB'yi de bütüncül olarak değerlendiremeyiz. Her üyesini tek tek ele almalıyız. Baktığımızda evet, yasa dışı göçten rahatsız olan da var, petrol fiyatlarıyla ilgili politika belirleyenler de var, oradaki yatırımlarının peşine düşüneler de var. Hatta ve hatta inkâr etmeye gerek yok pek çok Avrupa ülkesinde "İslamafobia" denilen bir İslam düşmanlığı eşittir Orta Doğu'ya ve Türkiye'ye mesafeli bakış da mevcut. Bunların etkili olduğu ülkelerdeki Orta Doğu siyasetinin maalesef Avrupa'nın dışladığı, güya ayrımcı ve ırkçı politikalarla şekillendirildiğini de unutmamak gerekir. Lafa geldiğinde söylemek çok kolay ancak çoğu Avrupa ülkesinde çeşitlilik içinde birlik demek çok kolay ama çoğu ülke siyasi kişi popülist, ayrımcı ve ırkçı söylemlerini çeşitlilikle dile getirebiliyorlar. Bunu en net şekilde bu karikatür krizinde gördük. Bu çerçevede ben sayın iki konuşmaya da çok teşekkür ediyorum, gerçekten çok faydalandım konuşmalarından.

CEVAP: Doç. Dr. Tarık Oğuzlu

Dediklerinizi bir adım daha ileri götürürsek şöyle bir tespitte de bulunabiliriz, içinden geçmekte olduğumuz küreselleşme sürecinin beklide dayattığı en hakim dış politika yapısı beklide pragmatizm. Bu pragmatik felsefe düşünce yapısını beklide aşmaya çalıştı Avrupa Birliği idealleri ve değerleri merkeze koyarak bir dış politika yapısı gerçekleştirmeye çalıştı Rusya'ya, ABD'ye ya da Çin'e alternatif olarak ama sanki zamanla onlara daha fazla benzemeye başladı. Yani özellikle bu Çin gibi yükselen güçlerin daha popüler hale gelmesi, Amerika'da Obama'nın takip etmeye başladığı yerine göre çıkarlar yerine göre değerler felsefesi AB'ye de biraz fazla etkiledi. Bir de tabii farklı geçmişlere ve özelliklere sahip ülkelerden bahsediyoruz dolayısıyla bu kadar çeşitlilik arasından birliktelik çıkmaması beklide en umulması gereken şey. Ve Türkiye'nin de ben artık bu doğrultuda dış politika yaptığını görüyorum yani bizim de artık çok katı çıkarlar ya da çok katı değerler dediğimiz bir durum söz konusu değil. Yerine göre değerleri ön planda tutarken, yerine göre de parayı merkez alarak politikalar uyguluyoruz ve sanırım bu kaçınılması çok zor bir şey.

CEVAP: Prof. Dr. Ercüment Tezcan

Eski Almanya şansölyesi hakkında söylediklerinizi biraz düşündüm Çağrı Hocam. İlk başka biraz şoke edici elbette ki ama bunun ülkesinin milli menfaatleri doğrultunda yapmıştır. Bu durumu bir alçalma olarak görüyoruz ancak bu tamamıyla bir politikadır. Gemisini kurtaran kaptan sözü tam anlamıyla geçerlidir Almanya için.

SORU:

Küresel ekonomik krizle beraber AB ülkelerinde bir ekonomik milliyetçilik hareketi ortaya çıktı ve hala sürüyor. AB içerisinde bile güçlü ülkeler, güçsüz ve küçük ülkelerin aleyhine ekonomik ve siyasi kararlar alabiliyorlar, gaz ve enerji konusunda olduğu gibi. Örneğin Estonya ve Litvanya diğer büyük ülkelere göre daha pahalı enerji alırken Almanya daha ucuza sağlayabiliyor bu ihtiyaçlarını. Böyle bir dengesizlik AB'nin politikalarına şekil verirken aynı dönemde Orta Doğu'da da Tunuslu bir öğrencinin kendisini yakmasıyla sembolize edilen Arap Baharı başladı. AB'nin yaşadığı bu durumla paralel olarak Orta Doğu'da yaşanan bu durumun paralelliği içerisinde Avrupa Birliği Orta Doğu'da yaşanan bu Arap baharının içerisinde nasıl girdi?

CEVAP: Prof. Dr. Ercüment Tezcan

semboldü, altta kaynayan bir sosyal eşitsizlik sorunu vardı zaten. Tunus için feci bir sömürü imparatorluğu kurulmuştu Zeynel Abidin tarafından. O dönemde Zeynel Abidin çetesi denilen bir haber yayınlanmıştı ve inanılır gibi değildi. Eski dönemlerde Fas ile ilgili bir kitap yazılmıştı "Fas kime ait? (A qui appartient le Maroc)³ başlıklı bir kitaptı ve yazarı sınır dışı edilmişti, hatta yazarın can güvenliğinden şüphe edilmişti ve adamı bir yere sakladılar. Ancak bu tür baştaki kişinin sömürü yapması, sülük gibi emmesi bir klasiktir. Avrupa Birliği'nin kendisini nasıl ifade ettiği konusunda Tarık hocamla aynı düşünüyorum. Avrupa Birliği'nin yeterli ölçüde bir şey yaptığını söylemek zordur ama en azından bir şeyler yapıyor. Ancak AB açısından baktığımızda, hakikaten Orta Doğu konusunda en çok çalışmalar yapan AB'dir. Ancak karşılaştırmalı bir çalışma yapılırsa, çözülebilir. Ancak güzel bir soru teşekkür ederim.

CEVAP: Doç. Dr. Tarık Oğuzlu

Bu soruya net bir şey söylemek zor. Tek bir şey söylemek istiyorum, artık insanların yükselişi dediğimiz bir olay var ve bu gelişmiş ülke ya da gelişmemiş ülke ayrımı yapılmaksızın olan bir şey. Artık insanlardan belirli bir tarzda hareket etmelerini beklemek çok zor. Bunu İspanya'dan da görebiliyoruz. İnsanların sokağa dökülmesi Avrupa'da daha önce yaşanmıştır. Bu yüzden Avrupa daha bir şerbetlidir. Ancak Orta Doğu'da ilk kez yaşanıyor olması ve Avrupa'nın bu konuda deneyimli olması belki de

---

³ Moumen Diouri, A Qui Appartient Le Maroc ? L' Harmattan, 1992.

Avrupa Birliği'ni olaya dâhil etmiştir. Belki Avrupa Birliği de bu kadar deneyimli olmasaydı orada da Avrupa Baharı gibi bir olgudan söz edebilirdik. Zira Yunanistan, İspanya'da yaşanan durumlar da bundan çok farklı değillerdir sonbahar mı, kış mı belirlenemeyen olaylar yaşanıyor. İskoçya'nın bağımsızlığından, Belçika'da Fransız hâkimiyetindeki bölgenin bağımsızlığından söz ediliyor, Katalanların bağımsızlığından bahsediliyor. Belki de dünya böyle bir duruma gidiyor bilemeyiz. Daha küçük merkezler içerisinde insanların kendilerini yönetici olarak hissettikleri bir moda var. Belki dünya oraya gidiyor belki herkesi etkileyecek bekle de günün birinde teğet geçsin gitsin, her şeyin teğet geçtiği gibi. Umarım teğet geçer gider. Teşekkür ederim.

SORU: Tuğba Şen

Tarik hocam, hem Arapların hem İsrail'in barış sürecinde AB'yi istemediğini zaten AB'nin de bu süreçte etkin bir rol oynayamayacağını biliyoruz. AB'nin de bu konuda Türkiye'yi tampon bölge olarak kullandığını biliyoruz. AB'nin de bizi her zaman insan hakları konusunda vurduğunu biliyoruz. Yarın da biliyorsunuz Çağlayan Adliyesinde Mavi Marmara konusu yargılanacak. Avrupa Birliği Mavi Marmara davasından haberdar mı? Bu duruma nasıl bakıyor?

CEVAP: Doç. Dr. Tarık Oğuzlu

Bu konuya gazeteci kimliği ile Kadri bey daha iyi yanıt verebilir sanırım. AB tabii ki Türkiye'deki demokratikleşme hareketlerini eleştiriyor. Ama Avrupalıların da çok seçici olduklarını düşünüyorum ben. Avrupa Birliği biraz daha görmek istediklerini görüyorlar. Ancak Türkiye'deki demokratikleşme ve insan hakları ihlali konularını oldukça eleştiriyorlar. Ancak bu sürece dâhil olmadığım için çok net cevap vermek mümkün değil.

SORU: Ersan Topçu

Öncelikle hocalarımıza çok teşekkür ediyorum. Ben bir konudaki görüşlerinizi çok merak ediyorum, bu yıl Nobel Barış Ödülünü AB aldı. Bu konudaki görüşleriniz nelerdir? Sizce hak edilmiş bir ödül müdür?

CEVAP: Doç. Dr. Tarık Oğuzlu

AB barışa yönelik bir proje olarak anılıyordu, bu yüzden. Bu biraz umuda yönelik gibi bir ödüldü bence. Son zamanlarda AB'nin barış projesi olmadığı yönünde düşünceler ağır basıyordu. AB'ye barış modeli olduğunu unutturmama ve bu konuda onları cesaretlendirme adına verilmiş bir ödül olabilir. Dünyanın bu modele muhtaç olduğunu hatırlatma adına verilmiştir bana göre. Bunu biraz Obama'ya verilen ödüle benzetiyorum. Daha öncesinde daha çok gelişmemiş ülkelerin liderlerine verilen bir ödüldü. Onları cesaretlendirmek adına. Bu şu anlama da gelebilir: batının da kendine

çeki düzen vermeye ihtiyacı var ve bu tür moral ve desteklerle bu bunalımdan çıkmaları için bir destektir. Bu da dünyanın nereden nereye evirildiğinin dolaylı bir şekilde göstermektedir.

CEVAP: Prof. Dr. Ercüment Tezcan

Tarık hocamla tamamıyla aynı fikirdeyim. AB'nin de hakkını yememek gerektiğini düşünüyorum, sepet tamamen boş değil. Başlangıçta şunu söylemek lazım, iki kutupluluk sona erdikten sonra yani doğu bloğu yıkıldıktan sonra 10 tane ülkeyi yönetmek, kazasız belası içine almak, 2004'te içine adapte etmek gerçekten zor bir iştir. Tespih taneleri gibi ortaya dağılmış ülkeleri bir şekilde müzakerelerle, desteklerle kısa bir süre içerisinde bir grubun içerisine katabilmek bana kalsa 10 tane daha Nobel ödülünü hak eder. Çünkü aslında bu 1990'dan 2004'e uzayan bir süreçtir. 14 sene gibi kısa bir süre içerisinde 10 tane Orta ve Doğu Avrupa ülkesini içerisine alıp hazmetmek, bunları en azından bir sürecin içerisine katmak ve bunu başarıyla sağlayabilmek bana kalırsa bir tane değil on tane barış ödülünü hak eder diye düşünüyorum. AB bu ülkeleri umursamasaydı, Avrupa'nın ortasında mafyalaşma ve sorunlar patlak verirdi, ortada devlet adına bir şey kalmazdı. Dolayısıyla sevelim sevmeyelim, katılalım katılmayalım AB bu süreci kesinlikle iyi yönetti. Yapamadıkları da var elbette ki örneğin Türkiye'yi küstürmüş olmaları bir hatadır. Orta ve Doğu Avrupa genişlemesi başlı başına bir ödül sebebidir diye düşünüyorum. Tersini düşününüz, Eğer AB bu ülkelere destek olmasaydı, ne olacağını düşünmek bile mümkün değildir. Bu bir öğretmenin bir öğrencisinin omzunu okşayarak desteklemesidir, boş kağıdı geçirmek değildir.

Prof. Dr. Rıdvan Karluk

Aslında AB kendisi bizatihi bir barış projesidir. Gerek I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa Birliği fikrini Jean Monnet ortaya atmıştır ve 9 Mayıs'ta da Avrupa Birliği Barış Günü olarak kutlanır. Tüzel kişilik olarak AB'ye verilmesi belki eleştirilir ancak bence bu ödülü vermek için geç bile kalınmıştır. Çünkü AB kurulduktan sonra Bosna Hersek savaşını bir kenara bırakırsak başka büyük savaş ortaya çıkmamıştır. Bu sorunun tekrar ortaya çıkmaması için bir barış projesi olarak kurulmuştur.

SORU: Dr. Colin Dürkop

AB çok çabuk değişen ve gelişen bir birlik, bir taraftan İskoçya'da, Katalonya'da, Belçika'da bazı kesimlerin kendi öz egemenliklerini geri kazanmak istemesi öte yandan AB'ye entegrasyon seviyesi çok hızlı yükselmektedir. Şimdiden bile böyle bir gelişme tartışılıyor. Günün birinde Brüksel'de bir AB Maliye Bakanı olacak ve yetkisi çok yüksek olacaktır. Yalnız kendi bütçesini değil üye ülkelerin milli bütçelerine de el koyacak kapasitede olacaktır konusu tartışılmaktadır. Benim sorum acaba Türkiye

böylesine bir egemenlik yetkisini günün birinde gerçekten devretmeye hazır olabilir mi?

CEVAP: Prof. Dr. Ercüment Tezcan

Bir gün Brüksel'de Maliye Bakanlığı olacaktır ifadesinin doğru olacağı yolunda ilerleme kaydedildiğini düşünüyorum. İş bu tarafa doğru gidiyor. Muhtemelen Ekonomik ve Parasal Birlik Temsilcisi gibi bir isim bularak bu yolda adımlar atılacaktır. Yani AB'de, Komisyon Başkanı üye devletlerin bütçelerine müdahale edebilecek bir konuma gelecektir. Ancak AB'de işler biraz ağır aksak gittiğinden daha biraz süre var bunun için. Bu tür durumları Türkiye'nin kabul edip etmeyeceği konusuna gelince önceden olsa Türkiye'nin bunu kabul etmesi mümkün değildir derdim. Ancak 2002 yılında 3. uyum paketinin kabul edilmesinden sonra idamın kalkması, Kürtçeye izin verilmesi ve yargılamanın yenilenmesi kabul edildi. 8 saatlik bir görüşme sonrası bir gecede son derece önemli üç hususun yer aldığı paket kabul edildi ülkemizde. Dolayısıyla Türkiye kendisine üyelik perspektifinin verilmesi ile ciddi ilerlemeler kaydetti. Yani demek istiyorum ki Türkiye'ye net üyelik tarihi verildikten sonra her şeyi kabul eder. Yeter ki üyeliğın ucu gözüksün.

CEVAP: Doç. Dr. Tarık Oğuzlu

Ercüment hocama bir noktada katılıyorum, bir noktada ise hiç katılmıyorum. Katıldığım nokta, krizlerden genellikle AB daha fazla güçlenerek çıkmıştır, ancak son zamanlardaki krizlerden bu şekilde çıkılamayacağını sanıyorum. Önceden Almanya'nın Avrupalılaştırmadan bahsedilirken şimdi Avrupa'nın Almanlaşmasından söz ediliyor. Ben esnek bir modelin Türkiye için daha iyi olacağını düşünüyorum. Türkiye ekonomisinde Avrupa ekonomisine olan bağımlılık azaldıkça, ben Türkiye'nin para ve maliye politikalarını Avrupa'nın himayesine bırakacağını sanmıyorum.

Prof. Dr. Rıdvan Karluk

Ekonomik fark dolayısıyla Euro sahasına dahil olan ülkelerin Almanya'ya yapacağı katkı konusunda Almanya'nın bizatihi kendinin egemenlik devri konusu öyle kolay bir iş değil. Almanya'da bile tartışma konusu oldu ve konu anayasa mahkemesine gitti, neyse ki anayasa mahkemesi evet dedi. Evet dememiş olsaydı Eurozone belki dağılacaktı. Almanya yardım yapmayacaktı Yunanistan'a veya Yunanistan Eurozone'dan çıkmak zorunda kalacaktı, veya büyük bir ekonomik kaos doğacaktı.

SORU: Mehmet Aslan

Bugün çeşitli Arap ülkelerinin yönetim kadrolarından, gerek spor kulüplerine olsun, gereke zevk için su gibi para harcanırken, diğer Arap ülkelere çeşitli yatırımlar ya da

askeri yatırımlar yapılarak bölgenin liderliğine yükselmek konusunda hamleler yapılmıyor da neden AB'den beklentiye giriliyor?

CEVAP: Doç. Dr. Tarık Oğuzlu

Halkından vergi almadığın için, halkına bir şey verme gereği duymadığın bir düşünce yapısı var. Çok fazla lütuf üzerine dayalı bir ekonomik yapı modeli kimseyi bir yere götürmez. Bu coğrafyada o kadar çok eksiklik var ki neresinden başlanacağı bilinmiyor. Yavaş yavaş bu denemeye başlanacaktır. Mümkün olduğunca dış dinamik az olsun ki Arap toplumu kendi kendine nereye gidiyor görülmeli.

CEVAP: Prof. Dr. Ercüment Tezcan

Sorunuz bana gelişmişlik az gelişmişlik konusunu hatırlatıyor. Ben şunu düşünüyorum, tencere dibin kara seninki benden kara sözü bunu açıklıyor sanırım. Çünkü biz daha kendimizi toparlayamazken, Avrupa'yı eleştirmek biraz tuhaf olacaktır. Bazıları geri kalmışlığı İslamiyet'e bağlıyor ancak durum çok farklı, tamamen sosyo-ekonomik sebepler. Biz de buradan Avrupa neden yardım yapmıyor diyerek onları yargılıyoruz.

SORU: Erhan Akdemir

Geçen mart ayında AB Parlamentosu'nun Türkiye için yayınladığı raporda çok güzel bir ifade vardı. hem Türkiye'nin dış politikasını bu anlamda överken güzel de bir eleştiride bulunuyordu. Dedi ki Parlamento Raporu "Arap baharı açısından bakılırsa Türkiye Orta Doğu için bir ilham kaynağı, ama Avrupa Birliği perspektifinden bakılırsa halen birçok hedefe ulaşması gereken bir aday ülke". İşte bu çerçevede AB aslında Orta Doğu'yu Türkiye'den daha iyi okur gibi. Bu yüzden Türkiye'nin yaşayarak öğrendiği bir süreçten geçtiğini belirtmek istiyorum.

SORU: Özkan Elmas

Türkiye'nin Arap baharına yönelik görüşlerine ve politikalarına ABD'nin ve AB'nin yaklaşımı nedir? İkinci sorum ise Türkiye kendini Orta Doğu'da önemli bir aktör olarak addediyor, ABD ve AB'nin bu çıkışlara tepkisi nedir? Türkiye'yi pasifize etme çabası var mıdır?

SORU: Mustafa Özsaray

Tezcan hocam dediniz ki, Türkiye AB'ye üye olmak için gereken her şeyi yapar, bunu söyleme sebebinizi öğrenmek istiyorum. Öğrenmeliyiz ki biz gençler olarak ne yapabiliriz ona bakalım.

CEVAP: Prof. Dr. Ercüment Tezcan

Özkan beyin sorusu için; belki çok beylik olacak ama Çinlilerle Türklerin dış politika yapımı çok farklıdır. Çinlilerde kapasite çoktur, susarlar; Türkiye'de kapasite yoktur ama af edersiniz çok konuşuruz. Türkiye'nin Orta Doğu'yu değiştirme kapasitesi yoktur. Dış politikada bir şeyler yapmak istiyorsak kapasitemize bakmalıyız. Orta Doğu ülkelerinde çalışan toplam diplomat sayımız 135, bunun içerisinde sadece 6 tanesi Arapça biliyor. Sen bu kadronla neyi ne kadar değiştirebilirsin? Türkiye'nin güç kapasitesi Orta Doğu'da sınırlı, ancak daha fazla kapasitede olan ülkeler var. Buna dikkat etmek gerekir.

Diğer arkadaşımıza gelince, yukarıda bahsettiğim gelişmeler bana bunu söyletiyor. Türkiye'ye AB üyelik yolu görüldüğünde her şeyden vazgeçer.

CEVAP: Doç. Dr. Tarık Oğuzlu

Kendine güven (self confidence) iyidir ancak aşırısı (over selfconfidence) kötü bir şeydir. Yapabileceklerin ve arzuların arasındaki makas büyür bu şekilde. Türkiye'de bu makas açılmaya başladı.

İkinci olarak batı Türkiye'yi destekliyor çünkü radikal İslami rejimlere alternatif olmak üzere Türkiye'yi destekliyor. Bu model İran modelinden çok daha iyidir. Bu biraz İran etkisini azaltmak ve radikal İslamcılara karşı mevzii kazanmaktır.

3. OTURUM

AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİĞİ PERSPEKTİFİNDE TÜRKİYE'NİN DİŐ POLİTİKASI

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Özgür TONUS

Anadolu Üniversitesi, Öğretim Üyesi ve ADOM Müdürü

Tekrar merhaba, son oturuma hoş geldiniz. Her ne kadar bundan önceki oturumlarda Türkiye üzerinden de analizler yapmış olsak da en hareketli, hem nalına hem mihına vuracağımız oturumun şimdi olacağını düşünüyorum. İki değerli dostum burada: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekan Yardımcısı Prof. Dr. Sayın Çınar

Özen ve Milliyet Gazetesi dış politika köşe yazarı Sayın Kadri Gürsel. 1. ve 2. oturumlarda gerçekleşen konuşmalarda Orta Doğu'ya baktık, AB perspektifinden Orta Doğu'ya da baktık. Şimdi bakalım ülkemizde neler oluyor? Türkiye'nin izlediği dış politika hakkında iki konuşmacı da bizlere güzel bir çerçeve çizecek. Hareketli bir tartışma olacağını düşünüyorum. Ben ilk sözü sayın Özen'e vermek istiyorum. Buyurun Sayın Özen.

Doç. Dr. Özgür TONUS

Prof. Dr. Çınar ÖZEN

Ankara Üniversitesi SBF, Öğretim Üyesi

Çok teşekkür ederim. Özgür benim gerçekten çok eski bir dostum. Çok da güzel bir toplantı organize etti. Ben de çok faydalandım. Gerçekten çok güzel bir toplantı oldu. Ben hep son oturumlardan korkarım. Biz de biraz son oturuma kaldık. Ama ben ilk oturumlarda baktım. Esas elit, konuya vakıf dinleyiciler bu oturuma kalmış. Onun için korkum geçti. Bu geç saatte bizi dinlemeye kaldığınız için çok teşekkürler. Ben biraz daha teorik bir çerçeveden konuya girip, çerçeveyi çizmek istiyorum. Ardından Türkiye'nin izlediği politikayı bu çerçeve içinde değerlendireceğim.

Ben buna ütopyacılık ve realizm ayrımı diyorum. Bundan aslında arkadaşlar da böyle tanımlamadan biraz bahsettiler. Mesela ABD'yi vizyon sahibi olmakla övdüler. Avrupa Birliğini de (hatta Tarık galiba askeri açıdan cüce değil pire dedi) ufuksuzlukla itham

ettiler. Bu ütopyacılık-realizm tartışmasını ilk tespit eden uluslararası ilişkiler literatüründe çok önemli bir yazar, Edward Hallett Carr. Önemli bir İngiliz Tarihçi. Realizm denen teorik alanın kurucu kitaplarından birini yazdı. İki Dünya Savaşı arasındaki dönemi anlatan veya suçlayan. Bu kitabın ilginç tarafı da 39'da basıldı⁴ (II. Dünya Savaşı'ndan hemen önce). II. Dünya Savaşı'nın çıkacağını nerdeyse öngördü diye düşünüldü. Orada yaptığı ayrım; İki Dünya Savaşı arasında Wilson'un şahsındaki liberalleri bir hayalperest, bir düzen kurmakla suçladı ve bunlara ütopyacı dedi. O zamana kadar liberaller ve özellikle Wilson değerleri (ilkeleri) üzerinden siyaset yapan ve olumlayan, I. Dünya Savaşı'nın bütün olumsuzluklarının yerine yeni bir dünya düzeni hem de yeni liberal esaslı bir dünya düzeni kuracağını iddia eden bir gruptu. İlk defa Carr bunun üzerine olumsuz bir şey söyledi ve olumsuz olduğu düşünülen bir şeyi buna karşı anlattı.

Prof. Dr. Çınar ÖZEN

Olumsuz söylediği şey şuydu: Ütopyacılar siyasetin gerçek güçlerini göz ardı ederler. Siyaset aslında gerçek güçlerin hakim olduğu bir alandır. Yola bunu göz ardı ederek çıktığınız zaman, düzen kuracağım diye çıktığınız yolda çok büyük bir felakete yol açabilirsiniz. Bu anlamda ütopyacılığa bir değer de atfetmedi değil. Yani ütopyacıları daha vizyoner olmakla, daha aktif olmakla, bir şey inşa etmekle, bir insana benzetirsek eğer insanların gençlik dönemiyle heyecanlı, bir şey yapmaya hevesli,

⁴ Edward Hallett Carr (1939). The Twenty Years' Crisis': 1919-1939 An Introduction to the Study of International Relations.

atak bu yönüyle de bir parça saldırgan, realistleri ise daha pasif, mevcudu korumaya yönelik yaşlılık dönemiyle sembolize etti. Realistler siyasetin gerek güçlerini dikkate aldıkları için biz buna güç dengesi siyaseti dediğimiz barışı korumak için hep dengeyi göz edip mevcut dengeyi yok sayıp mevcut dengeye yeni bir düzen kurmak için siyaset yapmadıkları ve bunun daha yapıcı olduğunu söylediler. Ben de ilk başta AB'nin bu anlamda dünya siyasetinde daha realist, ABD'nin ise daha ütopyacı bir politika izlediğini düşünüyorum.

İlk oturumda da söyledim. Maalesef Türk dış politikası da bu ütopyacı akıma kaymaya başladı. Tabi Hans Morgenthau'nun bu ayrıma yaptığı bir katkı var. Morgenthau, "Pozitivist Adam Güç Siyasetine Karşı" diye bir kitap yazdı⁵. O liberalizmin bir başka defosundan daha bahsediyor. Bu tip bir ütopyacılık yani değer üzerinden düzen kurmaya yönelik aktivizmi getiren bir ütopyacılık aslında değerlerin süratle çıkarların kontrolüne girme eğiliminde olduğundan, bir süre sonra küçük bir grubun çıkarlarının hizmetine de girebilir ki bu daha da tehlikeli bir şey. Belli bir değeri savunduğunuz zaman çok daha gözünüz kara olabiliyorsunuz. Bu kadar gözü kara bir aktivizm üstü örtülü, gizli maskelenmiş bir çıkar mücadelesinin aracına dönüşürse daha da tehlikeli. Bunu şunun için söylüyorum Soğuk Savaş sonrası dönemde maalesef ben buna benzer bir tabloyu görüyorum ve bu aslında Dünya siyaseti için oldukça tedirgin edici. Dünya görece hızlı bir şekilde büyük bir felakete doğru sürüklenebilir ki Orta Doğu gelişmeleri buna gebe gibi görünüyor.

Ben biraz tarihle de ilgileniyorum. Tarihte buna benzeyen çok dönemler var. Hiç öngörülemez bir hızla büyük bir kriz, büyük bir savaşa dönüşebiliyor. Neyse buradan başka bir yere geçiyim; bu da Soğuk Savaş sonrası siyasal düzenle ilgili. Bu da biraz teorik bir çerçevede olacak. Sonra biraz daha somuta gelmeye çalışacağım. Burada da Soğuk Savaşa iki kutuplu bir dünya düzeniydi diyoruz biz. Uluslararası ilişkilerde bu iki kutupluluk aslında birbirine paralel iki siyasal yapının mevcudiyeti üzerine kurulmuştu: Bunlardan birincisi ABD'nin liderliğinde bir Atlantik topluluğuydu bu ABD liderliğindeki Atlantik topluluğu aslında hiyerarşik bir yapıydı. Amerika'nın büyük bir kontrolü vardı. Avrupa bütünleşmesi de aslında bunun içinde gelişti ve NATO da AB ile beraber hatta belki ondan daha fazla bunun kurumsal çerçevesi içindeydi. Tabi bunun paraleli de öbür tarafta Sovyetler Birliği de bir hiyerarşik yapı olarak varlığını koruyordu. İlk oturumda söylediğim gibi siyasal düzen biraz ötekileştirme yani "öteki"yi yaratma, bir düşman yaratma ve ortak bir ideoloji esasında birleşmeyle ancak oluyor. Yani iki blok birbirini ötekileştirerek aslında görece bir barış dönemi yarattılar Soğuk Savaşta.

Biz Soğuk Savaş döneminde okuduk uluslararası ilişkileri. Bize çok kötü bir kriz dönemi olarak anlattılar Soğuk Savaş ama bugün baktığımızda ben o kadar da kötü

---

⁵ Hans Joachim Morgenthau (1946). *Scientific Man versus Power Politics*. Chicago, IL: University of Chicago Press.

olmadığını düşünmeye başladım. Tabii Soğuk Savaş çok ani sona erdi. Batı Bloğu'nda bir çözülme yarattı. Yani ABD'nin liderliği ortadan kalktı. Yani öncelikle biz bunu çok göremiyoruz ama AB, ABD ilişkileri bozuldu. Birlikte uyum içinde hareket edememeye başladılar. AB'nin önceliği kendi kıtasını bir düzen altında tanzim etmek oldu yani AB için öncelikli olan AB denen supranasyonal (uluslarüstü) örgütü genişleterek ve çok da başarılı oldu aslında.

Bunun üzerinde de tabii çok ciddi riskler görünüyor son ekonomik krizler bunu göz önüne getirdi ama AB kıtası dışında dediğim gibi daha realist bir politika izliyor. Ben bunu kınamanın, vizyonsuzluk olarak görmenin büyük bir haksızlık olduğunu düşünüyorum. Bu realizm aslında barışa belki daha fazla hizmet ediyor. Kendi kıtasını supranasyonal bir örgüt altında entegre edip yakın coğrafyasını da soft-power'la o bölgelerdeki güç dengesini de gözeterek daha uzun vadede barışçıl bir dönüşüme tabii tutma çabası bence çok daha yapıcı bir çaba. Buna karşılık ABD'nin politikası ise Soğuk Savaş sonrasında iki faktörle ortaya çıktı. Bunlardan bir tanesi bir fırsat gördü. Sovyetler Birliği ortadan kalktığı için ve Varşova Paktı dağıldığı için küresel ölçekte bir hakimiyet fırsatı gördü. Yani küresel bir dünya düzeni kurabileceği hayaline kapıldı. Ki bunun en uç noktası neo-conlar: oğul Bush dönemi. Yine Soğuk Savaş dönemi, Amerikan stratejistlerini çok etkileyen neo-realist bir çerçevede mutlaka büyük bir güce yani hegemonyaya talip olan güce karşı koyan bir güç ortaya çıkar. Yani kim meydan okuyabilir diye bakmaya başladı. Esas olarak da Rusya ve Çini görüyor. Yani Rusya ve Çin'i izole etmeye yönelik bir politikaya kayd. Dolayısıyla, ABD arkadaşlarımızın vizyonerlik olarak tanımladığı şeyi küresel bir hegemonya kurmak, bunu yapabilmek için hard-power dediğimiz yani askeri gücü, görünebilen, doğrudan gücü aktif hale getirmek. Bir taraftan da rakiplerini Orta Doğu başta olmak üzere, başka bölgelerde de bölgesel politikalarında etkisiz hale getirmek. Böyle bir stratejiye doğru kayd ve bölgesel partnerler, bölgesel stratejik partnerler Amerikan dış politikasında çok önemli hale geldi. Türkiye ve Amerikan ilişkilerinin Soğuk Savaş sonrasında böyle bir stratejik ortaklık olarak tanınmaya başlamasının önemli bir nedeni de bu. Cumhuriyeti dönemde de, Demokrat Parti döneminde de bu var. Amerikan dış politikasında bu konuda bir süreklilik olduğunu gözlemliyoruz. AB bu realist politikası çerçevesinde, Türkiye'yi bu bahsettiğimiz coğrafyalarla arasında tampon bölge olarak görürken, ABD bu bölgelerde Rus etkisini ortadan kaldırmak ve bu bölgelerde kendi istediği düzeni kurmak için bir araç olarak görmeye başladı veya kullanmak istemeye başladı. Amerika ve AB'nin Soğuk Savaş sonrası politikasında farklılaşması ve Türkiye'nin de dış politikası üzerinde büyük bir etki yarattı.

Türkiye'ye gelecek olursam; Türkiye Soğuk Savaş sonrası dönemde, Soğuk Savaşın sona ermesinin yarattığı iki etkiyi hissetti. Bunlardan biri önünde siyaset yapacağı coğrafyanın süratle genişlemesi, yani daha önce Soğuk Savaş döneminde böyle bir coğrafi genişlik yoktu. Hani sayın Davutoğlu bunu "stratejik derinlik" kavramıyla ifade ediyor. Bu Soğuk Savaşın bitmesiyle ilgili bir etki. Hatta bu erken dönemlerde

hatırlarsanız, Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar kavramıyla anlatılırdı. Hem Özal tarafından hem Demirel tarafından. Bu Soğuk Savaşın bitmesiyle ilgili ortaya çıkan bir sonuç. Tabi bir de görece bağımsız siyaset yapabileceğini, bu bağımsızlığın, yalnız görelî bir bağımsızlık olduğunun altını çizmek isterim, farkına vardı. Genişleyen bir coğrafyada görelî bir bağımsızlıkla hareket edebileceğini gördü Türkiye. Biraz önce söylediğim Amerikan stratejisi de Türkiye'yi bu yönde sürekli teşvik etti. Bu teşvik 1990'ların başında daha çok Orta Asya'ya yönelikti. Türkiye hatırlarsanız Özal'la beraber Orta Asya'da böyle bir kendine göre düzen kurucu role soyundu. O zaman belki siz hatırlamazsınız ben çok net hatırlıyorum. Devlet büyüklerimiz, liderlerimiz örs, çekiç, demir döverlerdi. Böyle yılda bir kere toplanırlardı. O zamanın modası oydu. Bir Türk Birliği projesi daha heyecanlandırıyordu. ABD'nin teşviki de o yöneydi. Şimdi ise bu bir Orta Doğu projesine dönüştü.

Burada aslında ikisinin arkasında da bir "ütopyacılık" var. Yani Türkiye'nin bu genişleyen coğrafyada hareket alanı biraz daha genişlediği için bir düzen kurucu aktör olabileceğine ilişkin bir hayal var. Tabi niye bu oluyor? Açıklamak biraz daha zor. Türkiye niye ilk bulduğu bir fırsatta bir dünya düzeni kurma hevesine kapılıyor? Dediğim gibi bunun üzerinde fazla durmak istemiyorum. Bu Türk dış politikasının bir karakteristiği. İdeolojisi de ilk başta bir Türk birliği üzerine gidiyordu. Türk-İslam sentezine daha yakındı. Şimdi ise bir Sünnî İslamcı ideolojiye dönüştü. O zamanlar merkez sağ partiler ve MHP daha öndeydi. Şimdi buna uygun AKP, Refah'la başlayan bir süreçti ama artık bunu AKP esas sembolize ediyor. AKP'nin bu projeyi sahiplendiğini görüyoruz. Bu proje şöyle bir coğrafyada ortaya çıkıyor; bir aks var. Rusya'nın arkasında olduğu bir aks Ermenistan'dan başlıyor, İran, Amerikalıların yaptığı tuhaf işler sonucunda Irak, Suriye ve Hizbullah'a doğru Lübnan'a uzanıyor. Hatta bunun ucunu Güney Kıbrıs ve Yunanistan'a kadar belki uzatabilirsiniz. Biraz da zorlarsanız, Güney Kıbrıs'a rahat uzatırız da Yunanistan'a kadar uzanabilir. Hatta İsrail'in bile bu aksa yaklaştığını söyleyebiliriz. Buna karşılık bu aks esas olarak Orta Doğu'da Şii İslamcı bir siyasal harekete dayandığı için buna karşı da Sünnî İslamcı bir siyasal hareket ortaya çıkıyor. Bunun arasında da ABD var. Bu konuda da arkadaşlarımız bahsetti ayrıca Suudi Arabistan, şeyhlikler, Ürdün, Türkiye ve şimdi de artık Mısır, Libya, Tunus var. Belki de Suriye olacak.

Dolayısıyla Orta Doğu'da ABD ve Rusya Soğuk Savaş sonrası bu jeopolitik mücadelede İslam üzerinde bir bölünme yarattılar. Şii İslamcılık ve Sünnî İslamcılık. Türkiye'de bu bahsettiğim dönüşüm içerisinde, Sünnî İslamcı bloğun liderliğine oynuyor. Fakat nüanslar var. ABD ile birebir uyumlu olduğunu söyleyemeyiz ama hedefler itibariyle büyük bir uyum olduğunu ben gözlemliyorum. Tabi bu Türk dış politikası için çok büyük bir kırılmadır. Genelde Türk dış politikası realist bir politikaydı. Arkadaşlarımızın da eleştirdiği o vizyon sahibi olmak, düzen kurmak durumuna karşı daha temkinliydi. Bir de hiç bir zaman böyle bir Sünnî İslamcılık gibi, ucu dine de dokunan bir siyasal ideolojinin hakimiyeti üzerine oturmamıştı. Bugün hükümet her

ne kadar kesinlikle böyle değildir dese de benim gözlediğim bu dış politikaya ruhunu veren ideoloji buna yeni Osmanlıcılık diyebiliriz, Sünni bir İslamcılıktır. Arkadaşlar örneklerini verdi. Mesela Bahreyn'deki gelişmeler, Türkiye tarafından desteklenmiyor. Mesela Sudi Arabistan, Ürdün. Ama buna karşılık İran ötekileştiriliyor. Mesela Suriye'de mesela Sudi Arabistan'da Türkiye etkisinin arttığını görüyoruz. Tahmin ediyorum bu durum devam edecek.

Türk dış politikasının ana karakterini uzunca bir dönem bu belirleyecek. Dolayısıyla biz daha az AB'den konuşmaya devam edeceğiz, daha fazla Orta Doğu'dan konuşmaya devam edeceğiz. Tabi bu çok tehlikeli Türkiye için daha fazla tartışılması ve yüksek sesle eleştirilmesi gereken bir durum. Çünkü bu çatışma Orta Doğu'daki şu an savaşa dönüşmemiş ama örtülü bir çatışma. Bu çatışma gerçekten büyük bir bölgesel savaşa dönüşebilir. Yani kontrolsüz bir şekilde, bir anda. Tabi burada daha bir çok faktör var mesela Kürt meselesi var. Kürtler de bölünmüş durumda. Mesela PKK daha çok bu Rusya, Suriye, İran bloğuna yakın duruyor. Mesela Barzani AKP'nin kongresine gelip konuştu. Tam tersi Amerikan bloğuna, Sünni bloğa daha yakın duruyor. Kürt meselesi de bir blok halinde durmuyor. Kürt meselesinde de çatışma bir başka hale gelebilir. İsrail'in İran'ı vurma ihtimali var. İsrail İran'ı vurursa mesela başka büyük bir savaşa dönüşebilecek bir tehlike duruyor. Bu çerçevede Türkiye nerede duracak? Unutmayın bizde İran'ın İsrail'e karşılık vermesini engelleyecek radar üssü var. Yani biz bunun tarafıyız. Her ne kadar hükümet bunu istediği kadar NATO üssü olarak anlatsa da. İsrail ve Türkiye'nin aynı zamanda tırmanan bir gerginliği var. Yani bu gerginliğin Doğu Akdeniz'deki uzantılarını da görüyoruz. Kıbrıs'ı da içine alacak şekilde.

Özetlemek gerekirse Soğuk Savaş sonrasındaki yapısal belirleyiciler altında ben Türk dış politikasının buna aks değiştirdi diye de tanımlayanlar oluyor. Çok ciddi bir kırılma yaşadığını ve bu kırılma ardından, Türkiye'nin ütopyacı ve oldukça riskli bir Sünni İslamcı ideoloji altında belirlenen bir dış politikaya taşındığını görüyorum. Bunun risklerini görmek, eleştirmek ve bu konuda hükümetin biraz daha ihtiyatlı davranmasını teşvik etmek lazım. Burada AB önemli bir rol oynuyor. Yani Türkiye'nin AB bağı çok önemli bir rol oynuyor. AB ile ilgili Türkiye'nin aslında bir perspektif kaybını eleştirenler, dile getiren aslında bana sorarsanız bunu dile getirmeye çalışıyorlar. Yani Türkiye'nin o bağı korumasının AB hedefini canlı tutmak kadar Türkiye'nin geleneksel güç dengesini gözetken bence daha istikrarlı dış politikasına olan dönüşü tavsiye etmek anlamına da geldiğini düşünüyorum. Sorularla biraz daha açabiliriz. Teşekkür ediyorum.

Doç. Dr. Özgür Tonus

Teşekkür ederiz sayın Özen. Evet Kadri Gürsel söz sizin.

Kadri GÜRSEL

Milliyet Gazetesi

Çok teşekkür ederim hocam. Bu benim Eskişehir'e üçüncü gelişim. Üçünde de hep çok güzel havalarda geldim. Bu güzel havalar benim hep aleyhime oldu. O yüzden bu güzel havalarda buraya üçüncü oturumda artık akşamüzeri olmakta iken bizi dinlemeye gelen ilgili ve meraklı öğrencilere çok çok teşekkür ediyorum, Anadolu Üniversitesi'ne teşekkür ediyorum, size çok teşekkür ediyorum, Konrad Adenauer Stiftung'a da çok teşekkür ediyorum.

Resim: 1 Kadri GÜRSEL

Genellikle şöyle bir durum oluyor benim katıldığım toplantılarda disiplin dışı tek konuşmacı ben oluyorum; Ben buna alıştım. Genellikle akademi, üniversite kökenli konuşmacıların yanında bir gazeteci oluyorum ve ikinci bir gazeteci olmuyor. Dolayısıyla biraz çorbadaki kırmızı biber gibi hissediyorum kendimi. Kıyasladığım zaman öyle oluyor. Tabi gazetecilikte esas olan olgusallıktır. Farklı bir disiplinden geliyorum. Konuşmamdaki konumuz da AB üyelik perspektifinde Türkiye'nin dış politikası. Nedenden sonuca değil, sonuçtan nedene doğru gideceğim ve tümevarımcı bir yöntem izleyeceğim sonuçta mesajımı vermek açısından.

Bugünden başlayacağım. Bugün neredeyiz? Türkiye dış politikası son 1-1.5 yıldır ana gayesi ve meşguliyeti Suriye krizi olmuştur. Türkiye dış politikası yapıcılar genellikle zaman ve enerjilerini bu konuya harcıyorlar ve şuan maalesef Türkiye dış politikası bu

konuda tam bir tikanıklık ve hatta bir iflas yaşamaktadır. İflasın hem teorik hem pratik çerçevesi artık reddedilemez bir noktadadır. Yani bu konuda karşıt tezlerin çarpışması bile söz konusu olmaz ben bu kadar iddia ile altını çiziyorum söylediklerimin. Gözlerden kaçan ya da kaçırılan bir habere atıfta bulanacağım. 31 Martta Hillary Clinton Zagreb'de Hırvatistan'ı ziyaret ederken yanındaki gazetecilere yaptığı açıklamada; *"Suriye Ulusal Konseyinin temsil yeteneği taşımadığını yani Suriye'deki muhalefetin temsil yeteneği taşımadığını ve dolayısıyla yeni bir muhalefet çatısı oluşturmanın gerektiğini"* söyledi. Bu Türkiye'nin Suriye krizine yönelik geliştirdiği politikaların başlangıç noktasıdır ve sonlandığı noktadır. Baştan sona yani ben burada sondan başa gideceğim.

Suriye Ulusal Konseyini (SUK) Türkiye kurdurmuştur. Türkiye'nin himayesi ve koordinasyonu altında kurulmuştur. Fikir babası Türkiye'dir. İstanbul'da kurulmuştur Ağustos 2011'de. Türkiye'nin Suriye'deki rejimle köprülerini atmasından önce kurulmuştur. Daha sonra Eylül başında bu köprüler atılmıştır. Hatırlayacaksınız ve ondan beri Türkiye hep Suriye Ulusal Konseyini Suriye halkının meşru temsilcisi olarak kabul edilmesi için çaba yürüttü fakat bunda başarılı olamadı. Paris'te yapılan Suriye Ulusal Konseyi, Suriye halkının bir temsilcisi olarak kayda geçti. Keşke Türkiye burada başarılı olabilseydi ama olamadı. Şimdi neden olamadığını yine ben 31 Ekim tarihli New York Times Gazetesinde yer alan satırlarla Hillary Clinton'ın sözlerini nakledeceğim iki paragraf. Şimdi diyor ki gazete; Suriye Ulusal Konseyi Suriye'ye hakim olan Alevilerin yanı sıra Hıristiyan ve Kürtlerin anlamlı bir biçimde temsilini sağlayamadı. Şimdi bu çok önemli bir tespit. Çünkü ABD'nin rahatsızlığı Suriye Ulusal Konseyinin Suriye devrimini temsil etmediği yönünde demek ki. Suriye devrimini temsil etmek için Hıristiyanların, Kürtlerin ve Alevilerin de dahil edilmesi lazımmış; ama Kürtler bahsinde Türkiye'nin yaklaşım açısı hep PKK'yı dışlamak ve etkisizleştirmek olmuştur. Suriye bahsine bir yerel gündemle yaklaşılmıştır. Çünkü sırtında onu bağlayan yahut ayağında bir Kürt sorunu prangası vardır. Demek ki Kürt sorunu pranganız varsa önce o prangadan ayağınızı kurtarmanız lazım bir dış politika geliştirmeniz için.

Aleviler bahsine geliyoruz Aleviler yani Nusayriler de var. Bu anlamda temsili sağlanmış deniyor. Bunların temsili zaten sağlanamamıştı. Sağlanamazdı. Bu bir ideolojik ve kültürel bir reddediş tutumu içerisinde olmaktan kaynaklanıyor. Zaten Türkiye Suriye'deki rejimi bir Alevi rejimi olarak lanse etti. Azınlıktaki zorba Alevileri Sünni çoğunluğunu ezmesi şeklinde şematize etti bunu. Halbuki tam da böyle değil Suriye'deki rejim. Suriye'deki rejim bir Alevi rejimi değil bir Baas rejimidir. Alevilerin bazı kilit noktalarda önemli roller üstlendikleri bir Baas rejimidir. Şimdi şöyle diyor Clinton: *"SUK yeterince kapsayıcı değil ve içinde aşırılık yanlarını fazla oranda barındırıyor"* demiş. Daha sonra da *"bütün Suriyelileri temsil etmeye ve korumaya vakfetmiş bir muhalefet liderliğine ihtiyaç var"* demiş. Demek ki SUK böyle değil. Aynı zamanda Suriye devriminin aşırılık yanlıları tarafından çalınmasına açıktan güçlü bir

biçimde karşı koyacak bir muhalefet gerekli. Demek ki Suriye Ulusal Konseyi rejimin bir takım aşırılık yanlısı unsurlar yani uluslararası cihadistler, Selefi unsurlar El-Kaide gibi aşırılık yanlısı unsurlar tarafından kaçırılıp götürülmesine engel olamıyor.

Dolayısıyla Amerika'nın SUK'un üzerine çarpıyı çekmesi, defterini dürmesi neticesinde Türkiye'nin SUK'un kurmasında bugüne kadar yaşadıklarımız o geçen süre içerisindeki diğer olumsuzlukları ekleyerek konuşuyorum. Türkiye'nin Suriye krizinde bir başat aktör olma zeminini ortadan kaldırmıştır. Suriye konusunda Türkiye bundan sonra bir başat aktör olamaz. Çünkü bunun nedeni de son derece yanlış dizayn edilmiş felsefi, ideolojik ve politik hatalarla malul sakatlanmış bir dış politikaya sahip olmasıdır.

Şöyle izah edeyim size; gelinen çıkmaz noktanın tescillidir bu Amerika tarafından SUK'un geçersiz ilan edilmesi. Çok basit şekilde bunu size anlatacağım. Şimdi bakın; Suriye'deki muhalefeti silahlandırmak ve silahlı bir isyanı kışkırtmak veya silahlı isyan nüvelerini büyütme gibi bir eylem en baştan itibaren Türkiye'nin dış politikasında vardır, en başından itibaren. Mart 2011'deki gösterilerden hemen sonra Türkiye'deki toplumsal hareket silahlı bir isyana dönüşmüştür. Ve bunda bugünkü çıkmaz noktaya gelmesinde Türkiye'nin büyük bir rolü var maalesef. Şöyle; siz bakın; silahı veriyorsunuz, kaleşnikofları veriyorsunuz, biki silahı veriyorsunuz, tüfekleri, RPG roketleri, roket atarları veriyorsunuz, isyancılar bunlarla hükümet güçlerine saldırıyor. Hükümet güçlerinin ellerinde de tanklar, toplar ve uçaklar var. Onlar da bu ağır silahlarla saldırıyorlar çünkü; bu lanet olası kırıcı bir rejim ve böyle olunca ne oluyor? Neticede rejimin gücü isyancıları tamamen ortadan kaldırmaya tabii ki yıkmaya yetmiyor.

Bu bir çıkmaz bu bir tıkanıklıktır. Ve bu böyle sürdükçe Suriye'nin Lübnanlaşması kaçınılmazdır. Başından beri diyorum ama şimdi daha da karamsar bir tablo çıkıyor karşımıza. Rejim birkaç yıl daha böyle devam ederse yıkım da sürecektir. Lübnanlaşma ötesinde Suriye Afganistanlaşacaktır, Somalileşecektir. Çünkü ülke yavaş yavaş yok oluyor, çöküyor. Bütün kurumlar çöküyor. Alt yapı çöküyor. Böyle bir durum var. Şimdi silahları veriyorsunuz dolayısıyla çatışma oluyor aynı zamanda şöyle bir naif ve basit bir rejim devirme rejim yıkma stratejiniz var. Diyorsunuz ki kapımız Suriyelilere ardına kadar açık ve bu manada bir mülteci krizi organizasyonu yapıyorsunuz. Nisan 2012 tarihinde ben hep bu örneği veriyorum çünkü resmi ağızlardan aldım. Türkiye'nin hazır 50 bin kişilik konforlu bir sığınmacı kampı kapasitesi vardır. Ben 25 yıldır gazetecilik yapıyorum, Soğuk Savaş sonrasındaki bütün hemen hemen krizleri masa başında veya yerinde izledim. Bir komşu ülkeden bu kadar mülteci gelsin diyen başka ülkeye rastlamadım. 22 bin sığınmacı varken 50 bin kişilik hazır kapasiteyi siz tutuyorsunuz ve kapımız Suriyeli kardeşlerimize ardına kadar açıktır diye demeçler veriyorsunuz. Sayın Davutoğlu'nun demeçleri var. Bu bir mülteci krizi mühendisliğidir. Şimdi ne oluyor? Silahı veriyorsunuz onlar o silahlarla

ateş açıyorlar hükümet kuvvetlerine, hükümet kuvvetleri de tanklarla ateş açıyorlar, ayrımsız şekilde bombalıyorlar halk da size kaçıyor. Sonra ne oluyor? Mülteci sayısı büyüyor. Ne olacak o zaman?: Tampon bölge kuralım. Suriye'yi yani işgal edelim. Uluslararası destek ile tampon bölge kuralım bu tampon bölgenin yaratacağı askeri baskıyla rejim devrilsin, uçuşu yasaklansın ama bu çok hayalci bir yaklaşım. Türkiye maalesef burada başarılı olmadı. Silahlandırma politikası ile sınırın bütün güney bölgesini olduğu gibi bir çatışma alanı haline getirdi. Kendisine bu sefer havan topları ve top mermileri düşmeye başladığı zaman çünkü siz işte hemen sınıra yakın noktasındakiler malum kampta Özgür Suriye Ordusu'nun karargahı var. Adamlar oradan gidiyorlar, çatışıyorlar, dönüyorlar. Dolayısıyla bütün sınırın güneyi çatışma bölgesi. Bütün sınır kapılar isyancıların eline geçiyor ve sonuçta ne oluyor? Sonuçta bütün ticaretiniz, Orta Doğu bölgesi ile yaptığınız kara ticaretiniz bundan etkileniyor. Sınır illerinizdeki Orta Doğu'ya dönük onlarla iş yapan iş yerleri birer birer kapanıyor. Büyük bir ekonomik krizin başındayız orada. Çünkü bu böyle yıllarca böyle devam ederse istihdamı da etkileyecektir.

Toparlayacak olursak; Türkiye çözemediği bir mülteci krizi ile deviremediği bir rejimin kendisine olan hasmane tutumu ile baş başa kalmıştır ve bunun nedeni de iki şeye dayanıyor. Bir; ideoloji ve politika, iki; kriz yönetimi ve politik beceriksizlik. Eğer Osmanlıcılık, Sünnicilik ve İslamcılık üzerinden Orta Doğu'ya açılırsanız ki öyle olmuştur. Kendinizi Şii-Sünni fay hattının Sünni tarafında Şii fay hattını taciz eder ve onlarla savaşır halde bulursunuz. *Bir vekaleten savaşın içerisinde Türkiye.* İslamcılık üzerinden yaklaşırsanız Orta Doğu'ya küresel aktör olamazsınız ve dış politikalarınızda küresel bir dil geliştiremezsiniz nitekim öyle olmaktadır. Osmanlıcılık üzerinden yaklaşırsanız o zamanda zaten Arapları korkutursunuz. Bakın çok basit bir örnek vereceğim yine. Türkmen silahlandırılıyorsunuz. Üç tane Türkmen birliği bunların isimleri Kanuni Sultan Süleyman, Fatih Sultan Mehmet ve üçüncüsü en fecisi Yavuz Sultan Selim. Şimdi bakın Alevilerin rejimi diye bir tanımlama yapıyorsunuz ve bunun üzerine oradaki en küçük ve en korumasız en zayıf azınlıklardan biri olan Türkmenleri silahlandırıp sonrada Yavuz Sultan Selim Anadolu yaptığı Alevi katliamları ile meşhur Safevi geleneğinin can düşmanı olarak adlandırılmış bir Osmanlı Sultanı adını bu Türkmen birliğine veriyorsunuz. Şimdi bu ne kendini bilmezliktir. Bu ne haddini bilmezliktir. Buna söyleyecek şey bulamıyorum. Ve sonuçta bakın ne olacak? Oradaki tüm Türkmen azınlık bunun bedelini ödeyecek maalesef. Kürtler de Aleviler de şu an o ülkedeki Türkmen azınlığını Türkiye'deki beşinci kolu olarak görüyorlar.

Bütün bunlar neden oldu? Ona geçmeden önce Türkiye bu bütün öngörülerinde yanlış olduğunu söylemek lazım. Rejim kısa sürede çöker dendi yanlış. Batı işte hani bu tampon böle vs. politikasında Amerika liderliği olmadan bu olmazdı. Uluslararası destek gelir sanıldı, yanlış. İran'ın rolü burada küçümsendi. Kürt sorununun bu kadar bölgeselleşeceği öngörülmedi yanlış. Pek çok şey... Burada hemen AB'ye

döneceğim çünkü zamanı geldi. Eğer Türkiye Suriye krizine Osmanlılık, Sünnicilik ve İslamcılık üzerinden değil de modernitenin klasik değerleri üzerinden veya uluslararası anlamda kabul edilmiş değerler olan demokrasi, laiklik, çoğulculuk, kapsayıcılık, katılımcılık, insan hakları, kadın erkek eşitliği, yatırım özgürlüğü, fırsat eşitliği gibi değerlerle yaklaşırdı... Bu ülkedeki Alevilerle sorunu olmayacaktı, Hıristiyanlarla sorunu olmayacaktı. Şimdi Hıristiyanlarla da sorunu var ve Ermeniler var Suriye'de göç ile bir Ermeni azınlık var çoğu da Osmanlı'nın oraya sürdüğü Ermeniler, Kürtler var. Şimdi neden hukuki ve teorik olarak AB'ye aday olan bir ülke böyle bir politika geliştirip Suriye krizine böyle yaklaşıyor? Türkiye model olma iddiası varsa zaten böyle de model olmaz. Türkiye Avrupa'ya. Sabah oturumunda Orta Doğu'ya yönelik TESEV araştırmasının sonuçlarından bahsedildi. Burada AB'ye Nobel ödülü verilmesiyle biraz hatta tabiri caiz ise alaycı bir dil ile bahsedildi. Ben hiç öyle düşünmüyorum AB'ye verilen Nobel Barış Ödülü Avrupa da yaşayan 500 milyon kadar insanın, kendilerini AB krizle sarsılırken değil, AB kendi tarihsel anlamını kapsayıcılığı ve derinliği içinde kapsamaya davet ettiği için manidardır. Ben eski bir yazımdan okuyorum bunu. Bir ve esas orada çok tayin edici bir durum, unsur var. Nobel Barış Ödülü Avrupa'ya neden verdiklerini açıklarken aynı zamanda, Avrupa Konseyi genel sekreteri de olan Norveç Nobel Komitesi Genel Başkanı Thorbjorn Jagland yanlış söylemiyorsam basın toplantısında şunu demiş; AB neden Nobel Barış Ödülünü aldı? Bu soruyu sabah soran arkadaş burada ise Türkiye'dir bir nedeni de. Geçen on yılda şöyle diyor: *"Türkiye'nin AB'ye üye olma imkanı bu ülkede demokrasi ve insan haklarını geliştirmiştir"*. Yani Türkiye'nin AB perspektifi nedeni ile de Nobel Komitesi AB'ne barış ödülü veriyor. Görüyorsunuz ki Türkiye'dir bir nedeni de. Ve hakikatten de bir gelişme, demokratikleşme dinamikleri ve bir mutabakat oluşturma dinamikleri son derece zayıf altını çizerek söylüyorum, son derece zayıf olan bir Türkiye tarihinde yakın modern tarihinde aynı zamanda dünya tarihinin benzersiz bir barış projesi olan AB sayesinde çok geniş bir mutabakat zemini oluşturabilmiş idi. Bugün o zemin yok. Bu zemin 2000'lerin başında oluşmuştu, vardı ama bugün yok. Neden olmadığını da neden bu kadar giderek artan ölçüde polarize olduğumuzu, kutuplaştığımızı da Kürt-Türk, laik-İslamcı, Alevi-Sünni, Kır-kent hala kentlerde devam eden bir çelişki, kutuplaşma. Bütün bunların neden bu kadar derinleştiği sorusunu sorarken AB perspektifini de görünür olmaktan çıkması şeklinde verebiliriz.

Şimdi dolayısıyla hiçbir zaman Suriye krizinde Türkiye taraf olmasın diyen yok Türkiye tabii ki taraf olacak. Ama Türkiye nasıl taraf olacak ve neden, hangi değerler üzerinden taraf olacak? Eğer Türkiye ben AB'nin bir dış politikası vardır, bir Suriye politikası vardır anlamında söylemiyorum. Tabii ki tanımlanabilir. Bir politikası yok Suriye krizinde. Ben demokratik, barışçı bir sürecin başlaması gibi basmakalıp bir düşüncüyü savunmak dışında ama eğer Türkiye Suriye'ye olan yaklaşımını işte bu AB değerleri üzerinden kursaydı ne Kürtlere yabancılaşırdı, ne Ermenilere, ne Hıristiyanları korkuturdu ne de mezhepçi bir dış politika yürüttüğü algısı oluşurdu. Ama maalesef pratik olarak Türkiye mezhepçi bir dış politika yürütüyor. Bu da

korkunç bir şeydir. Yani bir laik-demokratik bir ülkenin NATO üyesi, AB perspektifi hala geçerli olan, hala hukuken geçerli olan bir üyelik sürecinin politik kriterler içerisinde sorgulanmasını gerektirecek kadar vahimdir. Kopenhag Kriterleri açısından dahi bu dış politika yeterlilik esası açısından sorgulanmaya açar Türkiye'nin durumunu.

Bugün AB için gelinen noktadan bugün Türkiye'nin dış politikası Orta Doğu politikası, Suriye politikası açısından gelinen noktada o kadar çok sayıda tikanıklık ve manevra alanının daralması ve değer kaybı vardır ki bugün Türkiye sayın Dışişleri Bakanımızın hukuken patenti kendisine ait olan kavramlarla bir dış politika oluşturup, yönetecek durumda değildir. Entegre dış politika, çok boyutlu dengeden sabah bahsedildi. Bütün bunlar kediye yüklenmiştir. Yeni Türkiye'nin yeni Türk dış politikası entelektüel fikri kavramları kediye yüklenmiştir, bitmiştir. Bu kavramlarla bir dış politika oluşturulamaz, mümkün değil bu. Neden bu noktaya geldik? İşte sabahtan beri tartışıyoruz nasıl bu noktadan çıkarız? AB perspektifini yitirdiğimiz için bu noktaya geldik. Tekrar AB perspektifini zorlarsak çözümler üretebiliriz. Öncelikle Kürt sorununun daha fazla bölgeselleşmesini önlemek, sorunun başat aktörü olmayı yine denemek. Çünkü şu an çok taraflı bir sorun halinde Kürt sorunu. Kürt sorunu açısından da AB perspektifi bence yegane alternatiftir. Başka da bir alternatif yoktur. O bakımdan sayın Cumhurbaşkanı'nın Meclisi açılış konuşmasında AB'ye üç paragraflık çok değerli bir atıfta bulunmasını çok önemsiyorum. Orada şunu dedi mealen Cumhurbaşkanı: AB kendi krizlerini aşacaktır ve bu krizlerden güçlenerek çıkacaktır. Bir orada da son zamanlarda moda olan bir kavramı kullandı: *Yaratıcı yıkım*.

Evet AB bugün bir yaratıcı yıkımdan geçmektedir ve buradan güçlenerek çıkacaktır. AB fiilen bir yere gitmiyor yani konuya tarihsel derinliği içerisinde baktığımız zaman yani 30 yıl savaşlarından alın getirin, Vestfalya'dan alın getirin yani böyle bakın. Bir mali kriz geldi, finansal kriz Avrupa'yı çökertti. Böyle bir şey yok veya bir kurumsal kriz genişleme korkusu yüzünden Avrupa çöktü, bitti yok böyle bir şey. Avrupa buradan yeniden yapılanarak çıkacak. On sene geçene kadar Türkiye'nin de hayalci, aşırılıkçı, ideolojik ve geçersiz dış politikasının geçersizliği kanıtlanmış olacak. Giderek hızlı bir şekilde zaten kanıtlanıyor ve bu noktada biz, AB ile üyeliğimizi yeniden konuşuyor olacağız, bu bir zorunluluktur. Bunun ben bir kaçınılmaz bir gündem olarak önümüze geleceğini hesaplıyorum. Yani sadece bir temenni değil, çünkü Türkiye Bu kadar bir gerilimi kaldıracak bir ülke değil. Türkiye çok çetrefil, kompleks, karmaşık ve derin bir ülke bu kadar basit formülasyonlara hapsedilecek kadar yüzeysel, sığ bir ülke değil. Türkiye o bakımdan bugünkü iktidar konfigürasyonu içerisinde önemli bir yer tutan Anadolu işte muhafazakar da deniliyor. Anadolu sermayesinin ben AB fikrinden vazgeçtiği kanaatinde değilim. Dünyanın neresine giderlerse gitsinler ister Afrika'ya ister Çin'e ihracat yapsınlar ister Latin Amerika'ya her yerde aranan geçerli kıstas AB standartlarıdır. AB standartlarında ürün

üretmiyorsanız, siz malınızı dünyaya satamazsınız. Aynı şekilde Türkiye'nin prestiji, yumuşak gücü model olma vs. avantajlarımız da bence burada yegane ölçüsü AB standartlarından bir demokrasi geliştirebilmektedir. Dolayısıyla bütün bu yaşananlardan sonra AB'nin de, Türkiye'nin de orta vadede oturup her şeyi yeniden konuşacağını düşünüyorum. Avrupa'nın biraz zamana ihtiyacı var. Türkiye'nin de biraz zamana ihtiyacı var.

Suriye krizinde Türkiye'nin gelip sıkıştığı noktadan çıkmasının yegane yolu AB perspektifini canlandırmaktır ve yeni bir Türkiye projeksiyonu, yeni bir Türkiye sunumu yapabilmektir. Türkiye'nin kendi kendine, sabırsız, aşırı özgüven duygusu içinde, diğer aktörlere, ülkelere hep lineer açıdan bakan yanlış, felsefi idealizmle malul dış politika anlayışını değiştirmek ve yerine yeni bir şey koymak lazım geldiğinde Türkiye'nin 2002-2005 yılları arasında yaşadığı ideale yakın milli koalisyonu canlandırmak zorunda hissedecektir kendini. Bunun bir zorunluluk olduğunu düşünüyorum ve bu konuda kendimi aşırı iyimser olarak değil, gerçekçi olarak tanımlıyorum.

Teşekkür ederim.

Doç. Dr. Özgür Tonus

Ben teşekkür ediyorum Sayın Gürsel. Evet söz salonda. Evet buyurum.

3. Oturum Soru - Cevap Bölümü

SORU: Mehmet Tayfun Şahin

Öncelikle hoş geldiniz. Recep Tayyip Erdoğan, Davos çıkışından sonra Orta Doğu Büyük projesinden söz ediyordu, kendini Orta Doğu'nun büyük lideri olarak görüyordu, bir taraftan da AB diyoruz. Recep Tayyip Erdoğan blöf yapmak için mi "Orta Doğu'da yeni bir bütünlük kurarız, AB'ye ihtiyacımız yok" diyordu? Kongre konuşmasında AB'den fazla söz etmemesinin nedeni nedir? Buna ilişkin görüşlerinizi almak istiyorum. Bu bir blöf müydü?

CEVAP: Prof. Dr. Çınar Özen

Hükümetin politikasında bir değişim olduğu açıkça görülüyor. Türkiye AB ilişkilerinin en önemli reformları 2002 yılında oldu. Aslında 99'da Ecevit Hükümetiyle başladı ama aktive olması daha da hızlanması 2002'de oldu. AKP hükümeti erken dönemlerinde AB'ye büyük bir öncelik verir göründü ve ciddi reformlar yaptı. Sonucunda da ciddi mesafe kaydetti. Türkiye AB ilişkileri oldukça eski. Ankara Antlaşması'na giderseniz, başvuru tarihi 1959. Ama 2002'ye kadar atılan adımlar göstermelik. Yani ciddi bir reform süreci Türkiye hiç yaşamadı. Demokratikleşmeyen

bir Türkiye'nin AB'de yer alması mümkün değildi ve bu adımlar hiç atılmadı. Fakat sonraki gelişmeler şöyle bir izlenim yaratıyor. Acaba samimi değil miydi? Belki sorduğunuz soruya cevap biraz onla ilgili. Veya en azından AKP'nin bir kısmı mı samimi değildi? Yani Türkiye'de AKP'nin iktidar olabilmesi dirençle karşılaştı. Bir siyasal elit, bir ekonomik elit ve devletin içinde bir blok direndi. Hani bu direnci kırmak için bu reformlar AKP'nin işine yaradı. Acaba bu reformlar bir araç olarak mı görüldü? Samimiyetle Türkiye'nin demokratikleşmesi, AB'de yer alması için mi bunlar yapıldı? Yoksa bir araç olarak mı görüldü? Benim kanaatim bir araç olarak görüldüğü yönünde. Mesela Çağrı hoca ilk oturumda tam üye olmayacağı için buna kaydı dedi. Ben çok o kanaatte değilim. Çünkü Türkiye'nin AB'ye tam üyelik süreci iyi ilerliyordu da bir anda mı tıkanıp kaldı? Öyle değildi ki. Dediğim gibi tarihsel bir derinlik içindeki bir ilişkiden bahsediyoruz. Yarın da tam üye olmayacağı belli.

Bu kadar tırnak içinde iyi niyetle, köklü reformları yapan bir hükümet nasıl oldu da pozisyonunu değiştirebildi? Yani şu an bizim dış politikada bahsettiğimiz kırılma, çok köklü bir kırılma. Bunun etkilerini ileride daha net görmeye başlayacağız. Ben bunu açıkçası samimi olmamakla açıklıyorum. Hükümet bu reformları yaparken AB'nin modeli esasında bir Türkiye hayal etmiyordu. Yani hükümet Türkiye'nin Avrupa'da yer alması hayaline sahip değildi. Bu sebepten ötürü ben bunu blöf olarak görmüyorum. Orta Doğu'daki gelişmeleri bence hükümet AB ile yakınlaşmak için kullanmıyor. Davos'la ilgili ilk oturumda biraz bahsettim. İsrail'i bilinçli şekilde ötekileştiriliyor. AKP'nin ve özellikle Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasetinde çok başarılı şekilde ötekileştirme stratejileri var.

Aslında ötekileştirme iyi bir siyasal araçtır. Kimi ötekileştirdiğiniz sizin kimliğinizi de ortaya koyar. Onun için kutuplaşma, kontrollü bir gerginlik ve ötekileştirme siyasette bir araç olarak kullanılır. İsrail'in ötekileştirilmesini bence bu anlamda hükümet kullanıyor. Tabii nedenleri var. Hiç yoktan bu noktaya gelinmedi. İsrail sütten çıkmış ak kaşık da hükümet bir anda bunu yaptı değil. Ama ilk oturumda da bahsedildi; İsrail'le de konuşabilen Suriye'yle de konuşabilen bir Türkiye vardı. Bu bir yönüyle Orta Doğu'da düzen kurmaya müsait bir Türkiye vizyonu değil. Çünkü İsrail'le konuştuğunuzda muhtemelen Orta Doğu'da Araplar posterinizi taşımaz. Ama Orta Doğu'nun Başbakanının posterini taşıyan bir Türkiye'ye mi ihtiyacı var? Yoksa barışa, istikrara mı ihtiyacı var? Yani hangisi barışa istikrara daha çok hizmet ediyor? Çok tarafla konuşabilen, bu karışık siyasi yapı içindeki siyasetin gerçek güçlerini dikkate alan ve bu denge üzerinde bir politika yürüten bir Türkiye mi acaba daha çok barışa katkı yapıyor? Yoksa Soğuk Savaş sonrası bu yapısal değişimin açtığı kanaldan bodoslama dalıp, çok tehlikeli bir çatışmaya doğru Türkiye'yi ve Orta Doğu'yu sürükleyen bir Türkiye'ye mi ihtiyaç var?

Bu Arap Baharı mesela Suriye kriziyle beraber Amerika'da bile endişe yarattı ki Kadri Gürsel'in bahsettiği değişim çok net. Hani onun işaretleri geliyordu ama dur dedi

Amerika Türkiye'ye. Çünkü gerçekten bu Suriye krizi biraz fazla kontrolsüz hale geldi. Mesela diyelim ki Özgür Suriye Ordusu kazandı ve başa geldi. Orada bir Hristiyan katliamı, bir Kürt katliamı yapılmayacağını garantisini kim verebilir? O kadar karışık bir ortam var ki orada, bu karışıklıktan bir düzen çıkar mı? Özlem hoca da bahsetti; mesela bu karışıklık Lübnan'ı da karıştırıyor. Lübnan tekrar bir iç savaşa sürüklenebilir. Çok ciddi gerginlikler var. Hatırlıyorsanız iç istihbarat başkanını öldürdüler. Kim öldürdü? Herhalde Suriye öldürdü diye gözlemliyoruz ama öyle bir toz duman ki ortalık, oradan bir anda Şii-Sünni çatışmasına doğru Lübnan sürüklenmeye başladı.

Tabi tek Lübnan'la da sınırlı değil. Bu bir İsrail, İran savaşına da dönüşebilir. Yani İran'ın nükleer programını, İsrail'deki şu anki hükümet bir numaralı tehdit olarak görüyor. Çünkü İsrail'in kendini koruyabilecek tek güvencesi nükleer silahı. İran'ın bir nükleer silahı olursa bunu kabul edilemez görüyor. Düşünün ki İsrail İran'a sınırlı küçük bir nükleer silaha saldırı yapmış. Böyle çok fantastik bir fikir gibi geliyor ama olabilir. Yani hele Amerika'da, Obama iktidarda kalırsa bu durumun olma ihtimali çok kuvvetli. Bundan Amerikalılar da çok korkuyor. Amerika'yı Orta Doğu'da bir çatışmaya sürüklemek için bile İsrail İran'ı vurabilir. İsrail'in İran'ı vurması durumunda, İran'ın karşılık verdiğini düşünün. Türkiye'deki bu radarın devreye girerek İran'ı vurduğunu düşünün. Mesela NATO'nun veya Amerika'nın bakın ne kadar tehlikeli işlerle uğraşıyoruz. Böyle bir ortamda hükümet biraz kontrolü kaybetmiş görünüyor. Sağ duyulu hareket etmiyor ki bunun da ötesinde aslında Türk dış politikasının ana çizgisinde büyük bir kırılmayı işaret ediyor. Şimdi bunu sorunuzla bağlayacak olursak; bence hükümetin omurgası AB ile entegrasyona çok yakın değildi. Bu yüzden AB ile bu entegrasyon sürecini daha fazla dile getirmek lazım. Bunun tam üyelikle sonuçlanmayacağını kimse söyleyemez. Sonuçlanacağını da bugün iddia edemeyiz. Ama o sürece Türkiye'nin ihtiyacı var.

SORU:

Türkiye AB'ye başvurusunda katılmayacağını zaten bilmiyor muydu? O zamanki Türkiye'nin şartları ile az da olsa bir gelişme oldu. Ama şöyle bakıldığında da Yunanistan şu an AB'de, biz değiliz. Biz AB'ye girdiğimiz de ne gibi değişiklikler olur? Neden bizi almıyor?

CEVAP: Prof. Dr. Çınar Özen

Barry Buzan'ın bu konuda çok güzel bir makalesi var.⁶ Tam Helsinki Zirvesi öncesi 1999'da yayınlandı. Bence AB'nin Türkiye'ye yönelik politikasını güzel özetliyor. Soğuk Savaş dönemi boyunca Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerini "old game" diye

---

⁶ Barry Buzan, Thomas Diez, "The European Union and Turkey" Survival, Vol.41, No.1, Spring 1999.

tanımlıyor. Eskiden bir oyun oynandı diyor. Türkiye'de bir küçük siyasal elit batılılaşmayı esas alan ve batılı bir siyasal elit ama demokratikleşmeyi reddederek batıyla bağları güçlü tutmaya çalıştı diyor. Bunun unsurlarından biri de AB ile ilişkilerdi. Bu Soğuk Savaş dinamikleri içinde geçerli bir oyundu diyordu. Ben bu analize katılıyorum. O makalede diyor ki: Soğuk Savaş bitince, bu oyun da bitti. Dolayısıyla Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin tam üyeliği bu kadar tartışılmıyordu. Türkiye NATO üyesiydi ve NATO üyeliği yeterliydi. AB üyesi olacaktı fakat Soğuk Savaş sonrası dinamikleri çok farklı. Soğuk Savaş sonrası dönemde gerçekten bir kaç hat var önümüzde.

Bunlardan bir tanesi AB'ye tam üyeliğe doğru gidiyor. Ama bu hem Türkiye içindeki bazı gruplar tarafından reddediliyor hem de AB içindeki bazı gruplar tarafından. Türkiye'de de güçlü gruplar bunlar, AB'de de güçlü gruplar. Dolayısıyla bu hat şu an çok açık görünmüyor. Ama açılmayacak diyemeyiz. Türkiye hiç bir zaman AB'ye üye olmayacak demek doğru olmaz. Bir başka hat daha var; AB, Türkiye'yi tampon bölge olarak tutmak istiyor. Sorunlu gördüğü bir bölgeyle AB arasında bir yalıtkan görevi görecektir. Bunda da tabii özellikle göç meselesi çok tedirgin ediyor AB'yi. AB kendi kıtasıyla çok meşgul olduğu için bu bölgelerin karışıklığının kendine bulaşmasını istemiyor. Ancak bu Türkiye tarafından kabul edilebilir bir rol değil. Türkiye AB'nin sorunlara bulaşmamasını sağlayacak bir yalıtkan olarak kalamaz. Türkiye ya AB'ye üye olur, AB'ye üye olma yolu tamamen kapandıysa da muhtemelen AB ile olan ilişkilerini her hangi bir başka ülkeyle düzenlediği gibi tanzim etmeye başlar. AB büyük ihtimalle bunun sorunlu bir proje olduğunu görecektir. Buzan makalesinde bunu savunuyordu. Bence o dönemde hala belki AB içinde güçlü bir görüş bu yani Türkiye fazla büyük ve fazla sorunlu onun için tam üye olarak giremez. Ama Türkiye'yi sorunlu bir coğrafyayla aramızda yalıtkan olarak tutabiliriz. Bu görüşün sorunlu olduğu ortaya çıkıyor ağır ağır ve bence bundan vazgeçilecek.

Tabii bir başka şey daha söylemek lazım Türkiye AB'ye tam üye olma sürecinde, bunları stratejik analiz düzeyinde bakarsak söyleyebiliriz. AB kurulduğu andan itibaren bir değerler topluluğuydu. Savaş sonrasında yıkılmış bir Avrupa'da milliyetçiliği ötekileştiren ve bir bakıma daha kozmopolitizme dayanan supranasyonel bir örgüt. Bu nedenle AB içine almak istediği Türkiye'yi ister istemez dönüştürmek zorundaydı. Yani Türkiye'de daha demokratik, daha az milliyetçi, daha sanayileşmiş ve bu supranasyonel yapıya daha az direnç gösteren bir yapıya gelmek durumundaydı. Böyle bir yapıya gelmeden, Türkiye büyüklüğünde bir ülke AB'ye dahil olursa zaten kırılğan, ulus devletlerden oluşan dünya sisteminde AB çok zayıf bir yapı. Onu da açıkçası darmadağın edebilirdi. Bu dönüşümü de çok başarıyla tamamlamadığını görüyoruz. AB'ye bunları söylerken Türkiye tarafında da çok ciddi sorunlar var. Türkiye'nin bu süreci devam ettirmesi lazım. Bu süreç tabii ki Türkiye ve AB'yi birbirine yaklaştıracak. Ama öbür taraftan Türkiye de ciddi katkılar sağlayacak. Özetle, şunu söylemek istiyorum. Bu sürecin devamında stratejik ve siyasal yapı

olarak Türkiye tam üyeliğe çok yakın görülüyor. Ama bu olmayacak anlamına da gelmiyor.

Cevap: Kadri Gürsel

Aslında ben de konuşmamda bu konudaki bakış açımı ifade ettim. Ancak biraz daha detaya girmek lazım o da şu: modaliteler vardı yeni bir hedefe nasıl ulaşabileceğimiz hususunda, karşısında durduğumuz nesnenin size ne ikram ettiği sorusu, Türkiye eğer AB'nin bir Türkiye, bir doğu sorusu varsa yani Türkiye'yi ne yapalım? sorusu. Türkiye'yi AB'nin dışında bıraksak da olmuyor, içine alarak da olmuyor bu mümkün değil. Dolayısıyla bu bir Türkiye sorusudur ve sorundur. Bunun için Fransa Cumhurbaşkanı Mitterrand veciz ve bence çok geçerli bir sloganı vardı. Maalesef Sarkozy Fransa'sı tarafından küstahça bir şekilde unutturulmaya çalışıldı. Türkiye'yi Avrupa'ya çıpalamak. Şimdi yeni sosyalist Cumhurbaşkanı ve ileride eğer tabi Almanya'da da bir iktidar değişikliği söz konusu olur ise, alınmasınlar sayın temsilci bu görüşümden ötürü. Ama Türkiye'nin AB üyeliğine sıcak bakan en azından karşı çıkmayan Yeşiller ve Sosyal Demokratlar arasından böyle bir koalisyon söz konusu olursa Türkiye'nin konuşulması daha rahat olacaktır.

Şimdi Türkiye'nin Avrupa'ya çıpalanmasının son derece önemli mekanizma olduğunu, bir araç olduğunu, Türkiye'nin modernleşmesi, demokratikleşmesi ve özgürlükçü değerlerin ilerletilmesi açısından görmek ve teslim etmek lazım. Tarih bunun kanıtlarını bile sunuyor. Bu çıpalama nasıl olur? Türkiye'ye imtiyazlı ortaklık ki zaten artık tarihe karıştı, kimse bundan bahsetmiyor. İmtiyazlı ortaklık önererek olmaz. Ya da Türkiye'ye asla kurumsallaşmayacak olan bir kavram aşamalı bir üyelik gibi bir kavramı Türkiye'nin önüne koyarak olmaz. Yeni Avrupa'nın en çok işine gelen konularda, güvenlik ve enerji gibi mesela. Gelin siz bize üye olun, bütün karar alma süreçlerinde olun ama tarım politikasında olmayın gibi bir ya da oldukça olursunuz gibi aşamalı üyelik de olmaz. Bunun tek işleyen aracı tam üyelik perspektifidir.

Ben hem nalına hem de mihına vurmak açısından söyleyeceğim. Burada bütün vebali AKP hükümetinin samimiyetsizliğine AB sürecini içte ve dünyada yaratmak ihtiyacı sağlamak istediği, meşruiyet ve politik manevra alanları için kullanmış olduğuna atfen bu sürecin bugün gelinen noktasında sorumluluğu AKP'ye yıkmak olmaz. Orada AB'nin kapasitesi Türkiye'ye ucu açık üyelikten fazlasını önermeye yetmedi. Bu bir politik kapasite meselesidir. AB'de 2004 Aralıkta bu kapasite yoktu. Vermedi bunu ve dolayısıyla daha sonra da Kıbrıs konusunda AB'nin yapmış olduğu tarihsel hata ki bu tarihsel hatada Türkiye'nin vebali, payı büyüktür. Aynı zamanda KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş'ın payı çok büyüktür. Bugün Kıbrıs sorununun çözülmesi gerekiyor. İşleyen bir müzakere sürecinin geri kazanılması, olması için bunlar da siyasi idare konularıdır.

Ben yine tekrar dönüyorum Cumhurbaşkanı Gül'den AB canlandırmasına yaptığı atıf son derece önemlidir, siyasi bir atıftır. Cumhurbaşkanı Gül orada bir siyasi atıf yapmıştır. Aynı zamanda bu atfın arkasında bir sınıfsal temsil vardır. Bu küçümsenecek bir şey değil. Ben Başbakanın Almanya'da yapmış olduğu konuşmasında söylediklerine büyük bir anlam atfetmiyorum çünkü zaten bunu hep söylüyordu. Kongrede söylememiş olabilir, kongredeki konuşmaya zaten bunu yediremezsiniz. O bir tek adam konuşmasıdır. Bir hamasettir. Bir konuşmaydı çok başka bir gündemi vardı onun söylemek istediği.

Türkiye'nin Avrupa'ya çıpılanmasının erdeminin nihayet Arap Baharı olayları ölçüsünde de doğru kavranıp, idrak edileceği yolunda da umut taşıyorum ben. Bu kapasite, bu siyasi kapasite günümüzde hazır değil maalesef. Bunun için biraz daha beklemek lazım. Kıbrıs sorunun çözümü olmadan Türkiye'nin Avrupa'ya bir üyelik süreci içerisine girmesi mümkün değil. Ama şu açık bakın: Eğer Avrupa Türkiye'ye öngörülebilir, sonuca ulaşmaya sonunda üyelik olan bir müzakere süreci sunarsa Türkiye buna hayır diyemez. İsteddiği kadar Orta Doğu'da yeni düzen kuracağım desin. Yani artık zaten o ayrı bir tartışma konusu. Yani istediği kadar bütün siyasi yatırımını Orta Doğu'ya dönük olarak yapsın, istediği kadar başka şeyler kursun bu teklif geldiği zaman Türkiye'de bunu elinin tersiyle itmeyi kimse göze alamaz, mümkün değil bu. Bakmayın siz Cumhurbaşkanı "ileride biz hayır deriz" dediğine. Böyle bir şeye ben Türkiye'nin gelişmişlik düzeyi içerisinde Türkiye'deki pek çok sınıfın, pek çok zümrenin, etnik gurubun, inanç grubunun, Alevi, Kürtler, kentli grupların bir bedel ödettirmeden kalacağı kanaatinde değilim. İktidar bunun bedelini öder.

SORU: Kamil Özkasap

İki soru soracağım ilk sorum Kadri beye alacak. Türkiye'de uzun süredir sivil toplum kuruluşlarının sesi çıkmıyor, uzun süredir araştırma haberleri yer almıyor. Araştırmacı gazeteciliğin öldürüldüğünü düşünüyor musunuz? Toplumun ilgisi kalmadığını düşünüyor musunuz? 2. sorum da; Obama seçildikten sonra Orta Doğu'da daha pasif bir Amerika izlemeye başladık, askeri müdahalelerden daha uzak bir ABD izlemeye başladık. Wikileaks belgelerinin ortaya çıkmasıyla ki bunlar en fazla İsrail'in işine yaradı, en fazla Orta Doğu etkilendi. Suudi Arabistan ve Katar zor durumda kaldı. Bu politikalar çerçevesinde Ahmet Davutoğlu'nun neo-Osmanlılık politikalarının ve dışişleri bakanlığına getirilmesini tesadüf mü buluyorsunuz? Türkiye Orta Doğu'ya çekilerek yalnızlaştırılmaya mı çalışılıyor?

Cevap: Kadri Gürsel

Türkiye'de araştırmacı gazeteciliğin yapılabilmesi için gerekli koşulların olmadığına inanıyorum. Bu koşullar olmadığı için de araştırmacı gazeteci yetişmiyor Türkiye'de. Genellikle araştırmacı gazeteci gibi algılananlar da ellerine verilen, sızdırılan dosyaları reflektör gibi yansıtıyor oluyor. Bu araştırmacı gazetecilik değil tabii. Araştırmacı

gazeteciliğin düzgün yapılabileceği, ortamlar ancak; bilgiye erişimin kısıtlanmadığı, basın özgürlüğünün olduğu yerleşik demokrasilerdir ki en tipik örnekleri İngiltere ve Amerika. Orada bile araştırmacı gazetecilik çok ciddi sorunlarla karşı karşıya. Ayrıca talep geliyor mu, okurun talebi var mı, yok mu? gibi bir sorunun çok önem taşımadığı kanaatindeyim. Neticede gazetecilik bir üretim işidir. Bilgi haber üretim işidir. Bunu siz ne kadar iyi yaparsanız talep o kadar iyi olur. Zaten şuan da çok ciddi şekilde ana akım medya prestij kaybediyor. Bunun da nedeni ana akım medyanın içinde olduğu bazı tarihsel, yapısal bozukluklar ama esas Türkiye'de haberciliği ve basın özgürlüğünü baskı altında tutan olağanüstü siyasi koşullarda aramak gerekir. Sivil toplum konusunda ise tabii sivil topluma burada büyük iş düştüğü kanaatindeyim. Sivil topluma, sosyal medyaya, medya da yer bulamamaktan yakınmak yerine, medyada yer bulmayı zorlamak gerekiyor. Sivil toplum açısından yapılması gereken bu yaratıcı yöntemler sanıyorum bunlar.

CEVAP: Prof. Dr. Çınar Özen

Amerika'nın Orta Doğu'daki önemli düşmanı, ötekisi İran. Yani İran'a yönelik 79'da İran'da devrim olduğundan beri Orta Doğu'da Amerika'nın çok çekindiği bir durum ortaya çıktı. İran'ı bir türlü bertaraf edemiyor. İran-Irak Savaşında bunu denedi. Bence Irak'ın ve Afganistan'ın işgali de neo-conlar tarafından İran'ı çevreleme operasyonuydu. Amerika tam tersi İran'ın iki büyük düşmanını yok etti. İran'a yakın bir Irak yarattı. Afganistan'da da Taliban'ı etkisizleştirdi ki Taliban İran'ın ötekisiydi ve Pakistan'la ilişkilerini bozdu. Sonuçta esas hedef İran, İran'ın arkasında da Rusya. Bu nedenle stratejiler çok farklı olsalar da demokrat yönetimle, cumhuriyetçi yönetim arasında bir tutarlılık görüyorum, Amerikan Dış Politikasında istikrar görüyorum.

Neo-con politikalar Sünni İslamcılar da düşman oldu Amerikalılara. Aslında daha erken başlamıştı ama şimdi mesela bu ılımlı İslam projesi ile İslam dünyasında bir müttefik yaratmaya çalışıyor Müslüman kardeşler üzerinden. Onlarla bir diyalog kanalı açmaya çalışıyor. Mısır'da iktidara gelmesini sağladı Müslüman kardeşlerin. Çok önemli bir şey bu Mısır'da Müslüman kardeşler muhtemelen Amerika desteği olmasaydı Suriye'den daha da zordu işi. Mısır genelkurmayı kıpırdamadı yerinden, kıpırdasaydı o Tahrir meydanı falan o kadar kolay değildi. Tarz farklı, yöntem farklı ama bir tutarlılık var. Belki İsrail politikaları farklı, demokrat yönetim daha fazla İsrail'i Filistin'le görüşmeye zorluyor. İsrail lobisinin demokrat yönetimden memnun olmadığını gözlemliyorum. Hatta ben mesela İsrail'i Rusya'ya yakın saydım. Rusya ile teması arttı. Güney Kıbrıs'la, Ermenistan'la ilişkileri gelişmeye başladı. İsrail'deki sağ hükümet geleneksel İsrail politikasını da zorlamaya başladı. Bekli İsrail politikaları farklı ama sonuçta bir tutarlılık var.

Bence AKP politikalarında da tutarlılık var. AKP'nin neo-con dönemde de iyi ilişkileri vardı, zaten o dönemde iktidara geldi. Şu anda da çok ciddi bir sorunu görünmüyor. Tabii bu Suriye krizi, biraz daha beklememiz lazım Suriye krizinde bir uyumsuzluk

olduğu belli, çünkü biraz fazla ileri gitti hükümet. Bugün bahsedildi özgüven patlaması dendi ama ben stratejik hedefleri itibari ile büyük bir uyumsuzluk görmüyorum Amerikan politikasında. Amerikan seçimlerinde Obama kazanmazsa Cumhuriyetçiler gelirse ben açıkçası Amerika'nın Türkiye'ye yönelik politikasının değişeceği kanaatinde değilim ama Amerika'nın İsrail politikası değişir. Türkiye'nin İsrail politikasının değişmesi gerekebilir. Hükümeti o bakımdan sıkıntıya zorlayabilir. Bush döneminde de Obama döneminde de Amerika'nın izlediği politika arasında pek bir fark yok.

CEVAP: Kadri Gürsel

Benim bu konuda ilave edeceğim birkaç küçük nokta var. Obama yönetimi ve Türkiye arasındaki Suriye'ye bakış, her ikisi de rejimin yıkılmasını istiyor. Yalnız Türkiye'nin şu anda iktidarda görmek istediği kesim Müslüman kardeşler. O konuda kafa çok net, Amerika'da öyle değil. İki, yöntemde temel farklar var. Türkiye açıkça Suriye'ye bir müdahale istiyor, hem de hemen istiyor. Bunu da tek başına yapamayacağını biliyor ve bildiği için de böyle bir müdahaleye zorlayacak uluslararası camiyayı tek başına inisiyatif olarak yaratmaya çalıştı. "Mülteci krizi mühendisliği" bağımsız bir inisiyatifti. Burada Türkiye'de muhalefetin iktidarı ABD'nin taşeronu olmakla suçlaması muhalefet adına yapılmış çok büyük haksızlıktır. Elinden gelse AKP iktidarı Obama hükümetini taşeron olarak tutar ama tabii elinden gelmez tam tersi. Obama hükümetine karşı AKP gitgide "ben bu işe talibim, benim gücüm kapasitem var, orayı çok iyi tanıyorum, o ülkeyi derinlemesine nüfuz ettim, bu işi bana bırakın, bana destek verin" dedi. Tabii bu kabul gördü ama aradan geçen bir buçuk yıllık süre sonrasında Türkiye'nin böyle bir kapasitesinin olmadığı da görüldü, doğru politikalar uygulamadığı da görüldü. Türkiye hakkında birkaç hafta öncesine kadar Amerikan mahfillerinde uyanan şeydu: Bu adamlar burada bir askeri tırmanış yaratarak bizi bu askeri tırmanışın içine çekmek istiyorlar. Beş ölüme yol açan top mermisinden sonra alınan tavır rejimin çöküşünü hızlandırmak yönünde Suriye'ye uygulanan bir askeri politikaydı. Ölçsüz politika yaptı Türkiye burada. Topların kimler tarafından atıldığı da tam olarak belli değildi. Daha sonra Türkiye bu konuyu kesti, çok tepki gösterildi Türkiye'ye. Hatta birkaç gün öncesinde Hatay kırsalına havan mermileri düştü, küçük bir haber olarak yer aldı medyada. İktidarın medya üzerinde ne kadar hakim, ne kadar etkileyici olduğunu da görüyoruz. Burada Türkiye'nin frene basmış bulunuyor. Ben Amerika'nın bir müdahalede bulunacağını düşünmüyorum. Birkaç yıl sürebilecek kontrollü kaos olabileceğini düşünüyorum. Korkutucu olan da bu, kabus niteliğinde bir durumdur.

Doç. Dr. Özgür Tonus

Evet iki konuşmacıya da çok teşekkür ederim programın sonuna geldik. Ben tüm katılımcılara teşekkür ediyorum. Organizasyona destek veren Konrad Adenauer Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliğine bir kez daha teşekkür ediyorum.

Elbette değinemediğimiz bir çok konu oldu. Anlaşılan o ki yakın tarihte bir etkinlik daha düzenleyeceğiz. Özellikle 2013 yılında Türkiye – AB ilişkilerinde bir canlanma olabilir mi? Tarafların neler yapması gerekir? Hangi dinamikler canlanmayı teşvik edebilir? bu konu üzerinde durmak gerekiyor.

Daha çok katılımcıyla, çok fikrin üretildiği akademik faaliyetlerde görüşmek dileğiyle. İyi akşamlar diliyorum hepinize.

Sempozyumdan

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

**ORTA DOĞU'DAKİ
GELİŞMELER VE
TÜRKİYE'NİN
AVRUPA BİRLİĞİ
ÜYELİK PERSPEKTİFİ**

Tarih: 5 KASIM 2012

Sempozyum Açılış/Kayıt: 09:30

YER: Anadolu Üniversitesi Kongre Merkezi

Salon Anadolu

Bilgi: www.adom.anadolu.edu.tr

Konrad
Adenauer
Stiftung

www.adom.anadolu.edu.tr

